

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HZ. MUSA İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TESBİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Veli ATMACA

HAZIRLAYAN
Sedat ARSLAN

ELAZIĞ-2013

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HZ. MUSA İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TESBİTİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Veli ATMACA

HAZIRLAYAN
Sedat ARSLAN

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Doç. Dr. Sami KILIÇ
2. Doç. Dr. Veli ATMACA
3. Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA
- 4.
- 5.

F. Ü. Eğitim Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Hz. Musa ile İlgili Rivayetlerin Tesbiti ve Değerlendirilmesi

Sedat ARSLAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Elazığ-2013, Sayfa: IX + 120

Her yönü ile merak konusu olmuş ve peygamberler içerisinde en çok malumat bulunan Hz. Musa (a.s.)'yı Hz. Peygamber'in hadislerinden öğrenmek ve hakkındaki rivayetleri değerlendirmek için yaptığımız “Hz. Musa (a.s.) ile İlgili Rivayetlerin Tesbiti ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmamız, giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Girişte, çalışmada kullanılan yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilmiş, ayrıca Musa kelimesinin anlamı üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, Kutsal Metinlere Göre Hz. Musa, başlığı altında konu ile ilgili Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerim'deki bilgiler incelenmiştir.

İkinci bölümde, Hz. Musa (a.s.)'nın Tarih, Tefsir, Tasavvuf ve Edebiyat kaynaklarında nasıl geçtiği, ulaşabildiğimiz eserler çerçevesinde, Hadis dışındaki İslam kaynaklarına göre Hz. Musa başlığı altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde de konu ile ilgili hadis rivayetleri verilip, değerlendirmeleri yapılmıştır.

Çalışma, sonuç ve bibliyografya ile sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Musa, Hadis, Peygamber, Firavun.

ABSTRACT

Master Thesis

Fixing and Avalutaion of Rumours About Prophet Musa

Sedat ARSLAN

The University of Firat

Social Sciences Institue

Main Department of Hadith

Elazığ-2013, Page: IX + 120

Every aspect has been a subject of curiosity and a very detailed knowledge about the Prophet. Moses (A.S) 's Hz. Narrations of the hadith of the Prophet to learn and to evaluate our "Hz. Moses (pbuh) Determination and Evaluation of the accounts concerning " swork, introduction and three chapters are challenged.

In the introduction chapter, it was given knowledge about the technics and methods used in this study.

In the first chapter, with the little of “According to the Holy Books Prophet Moses” the informations about the topic in the old Testament, the Bible and the Qur’an have been studied.

In the second chapter, that how to treated of prophet Moses in the Islamic sources, in history, interpretation, sufism and literature has been explained with the little of “Prophet Moses in the Islamic Lierature”

In the third chapter, hadiths related about the subject have given and their evalutaion has been done.

This study finishs with a bibliography and end.

Key Words: Moses, Hadith, Prophet, Pharaoh.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
I. Konunun Önemi	1
I.1. Çalışmanın Kaynakları	1
I.2. Takip Ettiğimiz Yöntem	2
I.3. Hz. Musa İle İlgili Yapılan Çalışmalar	2
II. Musa Kelimesinin Anlamı.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUTSAL METİNLERE GÖRE HZ. MUSA	4
1.1. Tevrât’a Göre Hz. Musa.....	4
1.2. Hristiyan Kutsal Metinlerinden Yeni Ahit Kitabı’na Göre Hz. Musa	7
1.3. Kur’ân-ı Kerim’e Göre Hz. Musa.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM LİTERATÜRÜNDE HZ. MUSA.....	12
2.1. Tarih Kaynaklarına Göre Hz. Musa (a.s.)	12
2.1.1. Peygamberlik Öncesi Hz. Musa	12
2.1.1.1. Hz. Musa (a.s.)’ın Soyu, Doğumu Ve Korunması	12
2.1.1.2. Hz. Musa Firâvunun Sarayında.....	13
2.1.1.3. Hz. Musa’nın Kekeme oluşu	13
2.1.1.4. Hz. Musa’nın Kazaen Kıptiyi Öldürmesi	14
2.1.1.5. Hz. Musa’nın Medyen’e Kaçışı	15
2.1.1.6. Hz. Musa’nın Medyen Kadınlarına Yardımı	15
2.1.1.7. Hz. Musa’nın Ücretli Olarak Tutulması.....	16
2.1.2. Peygamberlik Sonrası Hz. Musa.....	16
2.1.2.1. Hz. Musa’nın Tur Dağında Allah ile Birinci Mükâlemesi	16

2.1.2.2. Hz. Musa'nın Firâvun'a Gönderilmesi.....	18
2.1.2.3. Hz. Musa'nın İsrâiloğullarıyla Mısır'dan Ayrılışı ve Firavun'un Boğulması	18
2.1.2.4. Hz. Musa'nın İkinci Kez Tur Dağına Çıkması	19
2.1.2.5. Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın Buluşması	20
2.1.2.6. Hz. Musa'nın Vefatı.....	22
2.2. Tefsirlere Göre Hz. Musa.....	22
2.2.1. Peygamberlik Öncesi Hz. Musa	23
2.2.1.1. Hz. Musa'nın Doğumu ve Saraya Yerleşmesi.....	23
2.2.1.2. Hz. Musa'nın Kekeme olması.....	25
2.2.1.3. Hz. Musa'nın Kıptiyi Öldürmesi	25
2.2.1.4. Hz. Musa'nın Medyen'e Kaçışı	26
2.2.2. Peygamberlik Sonrası Hz. Musa.....	26
2.2.2.1. Medyenden Ayrılması ve Allah ile Konuşması	26
2.2.2.2. Hz. Musa'nın Firavun'a Gitmesi	27
2.2.2.3. İsrâiloğullarıyla Mısırdan Çıkış	28
2.2.2.4. Tur Dağına Çıkış	29
2.2.2.5. Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın Buluşması	29
2.3. Tasavvuf ve Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Musa	31
2.3.1. Tasavvuf Kaynaklarına Göre Hz. Musa.....	31
2.3.1.1. Hz. Musa'nın Doğumu	32
2.3.1.2. Hz. Musa'nın Tur Dağına Çıkıp Allah ile Mükalemesi	33
2.3.1.3. Hz. Musa'nın Mucizeleri.....	34
2.3.1.4. Hz. Musa'nın Hızır İle Görüşmesi	35
2.3.1.5. Firavun'un Ölümü	36
2.3.2. Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Musa.....	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HADİS KAYNAKLARINA GÖRE HZ. MUSA	43
3.1. Hz. Musa İle İlgili Hadisler	43
3.1.1. Muteber Hadis Kaynaklarında Yer Alan Rivâyetler	43
3.2. Rivâyetlerin Değerlendirilmesi	111
3.2.1. İlk Râviye Göre Değerlendirilmesi	111
3.2.2. Hadis Kaynaklarına Göre Rivâyetlerin Dağılımı	112
SONUÇ	115
BİBLİYOGRAFYA.....	117
ÖZGEÇMİŞ	120

ÖNSÖZ

Hamd ve sena, insanları dalaletten hidayete ulaştırmak için peygamberler gönderen Allah’a, salat ve selam da Onun son peygamberi olan Hz. Muhammed (a.s.)’a olsun.

Ulu’l-‘Azm peygamberlerinden bir tanesi olan Hz. Musa (a.s.)’nın Allah ile konuşması, firavûnla mücadelesi, Hz. Hızır ile yapmış olduğu yolculuk, Firavun’un baskısından kurtardıktan sonra kavminin kendisine sırt çevirmesi gibi hususlardan dolayı hep merak konusu olmuştur. Bu yüzden de kendisi ile ilgili, Kutsal metinlerde ve rivayetlerdeki bilgilerin yanında, tarih kaynaklarında da çok detaylı malumat vardır. Bu malumatın bir kısmı Kur’ân-ı Kerim’e ve sahih hadislerle uymakla beraber, bir kısmı da bu iki temel kaynaktan bulunmayan hatta ters düşen özellikler taşımaktadır. Bu teferruatlı bilgiler, İsrailiyat’tan, bazı müelliflerin abartılı yorumlarından ve açıklamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu çeşit bilgiler karşısında rivayet kaynaklarının tespiti ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Hz. Musa (a.s.)’yı son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.s.)’in sözleriyle tanımak için sahih rivayetlere ulaşma ihtiyacı doğmaktadır. Çoğu zaman sahih rivayetlere dayanmadığı halde birçok kaynaktan geçen haberler ve rivayetler bulmak mümkündür.

Ayrıca, konu ile ilgili çalışmalarda hadislerle yer verilmemiş olması da bizi böyle bir çalışma yapmaya sevk eden etkenlerdendir.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuç şeklinde düzenlenmiştir.

Girişte, araştırmamızda kullandığımız yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilecek, ayrıca “Musa” kelimesinin anlamı üzerinde durulacaktır.

Birinci bölümde, “Kutsal Metinlerde Hz. Musa” başlığı altında, Kitab-ı Mukaddes esas alınarak Tevrat ve İnciller’de Hz. Musa ile ilgili bilgiler verildikten sonra Kur’ân-ı Kerim’deki ilgili ayetler nakledilecektir.

“İslam Literatüründe Hz. Musa” adlı ikinci bölümde, Tarih, Tefsir, Tasavvuf ve Edebiyat kaynaklarındaki bilgiler ele alınacaktır. Belli başlı Tarih eserlerinden istifade edilerek Hz. Musa (a.s.)’nın hayatı geniş bir şekilde sunulacak, muteber Tefsir kaynaklarında da konu ile ilgili farklı yorumlar aktarılmaya çalışılacaktır. Daha sonra Tasavvuf eserlerinin konuya bakışı üzerinde durulacak ayrıca Türk İslam Edebiyatında Hz. Musa’nın nasıl anlatıldığı ve Hz. Musa algısına dair bilgiler derlenecektir.

VIII

Hadis Bilim Dalı çerçevesinde çalışmamızın temelini teşkil eden üçüncü bölümde de, Hz. Musa hakkında vârid olan hadisler, muteber kaynaklarda geçenler ve uydurma olduğu iddia edilenler, diye iki kısımda verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra, verilen bu rivayetlerin, ilk râviye, yer aldıkları kaynağa ve sıhhat derecelerine göre değerlendirilmeleri yapılacaktır. Çalışmamız sonuç ile bitirilmiş olacaktır.

Çalışmamızın faydalı olmasını dilerken, her zaman yakın ilgi ve desteğini gördüğüm danışman hocam Doç. Dr. Veli ATMACA ile araştırmamız esnasında desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Sami KILIÇ ve Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

ELAZIĞ – 2013

Sedat ARSLAN

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
b.	: İbn, Bin
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
T.D.V	: Türkiye Diyanet Vakfı
H.z.	: Hazret
ra.	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
Tah.	: Tahkik Eden
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi vesellem
Trz.	: Tarihsiz
Yay.	: Yayın (ları), Yayınevi
Yrz.	: Baskı Yeri Yok

GİRİŞ

I. Konunun Önemi

Çalışmamızın konusu Ulu'l-'Azm Peygamberlerinden olan Hz. Musa (a.s.)'dır. Kutsal metinlerde, tarih, tasavvuf ve hadis gibi İslam kaynaklarında peygamberlerle ilgili malumat bulmak mümkündür. Sözlü kültürde de peygamberlere ait birçok hikâye ve menkıbenin olduğu bilinmektedir.

Kur'an'da kendisinden en çok bahsedilen peygamber olan Hz. Musa (a.s.) tam 34 surede bahsedilmektedir. Tüm bu sure ve ayetlerde Hz. Musa (a.s.)'nın çocukluğundan başlayarak Firavun'la olan mücadelesi, tebliğ vazifesi, Allah'ın kendisiyle konuşması ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bununla beraber tarih, tasavvuf ve edebiyat kaynaklarında da detaylı bilgiler vardır.

Bu çeşit bilgiler karşısında rivayet kaynaklarının tespiti gerekmektedir. Peygamberleri, son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sözleriyle tanımak için sahih rivâyetlere ulaşma ihtiyacı doğmaktadır. Özetle Hz. Musa (a.s.) hakkındaki bilgilerin hadisler çerçevesinde incelemeye değer çok önemli bir konudur.

I.1. Çalışmanın Kaynakları

Hadislerin tahrîcinde başta Kütüb-i Tis'a eserleri olmak üzere diğer hadis kitaplarından Hakim'in Müstedrek'ini, İbn Ebî Şeybe ve Abdurrezzak'ın Musanneflerini kullandık

Hadislerin açıklanması, yorumlanması ve sıhhat derecelerini açıklamak için kaynak eserler ile makalelerden yararlandık. Ayrıca modern teknolojinin imkanlarından da yararlanarak Mektebetü's-Şâmile'den yararlandık. Bazı terimlerin açıklanması için ise İbn Manzur'un Lisânu'l- Arab'ını kullandık.

Hz. Musa ile ilgili tarih kaynaklarından Sa'lebî'nin Arâisu'l Mecâlisi, İbn Kesîr'in Kısasu'l Enbiyâ'sı, İbn Esîr'in el- Kâmil ile İbn Kesîr'in el- Bidâye'sinden yararlandık.

Tefsir kaynaklarında ise Neseffî'nin Medâriku't-Tenzîl'i, Elmalî'nin Hak Dini Kur'ân Dili, Alûsî'nin Ruhu'l-Meâni'si, İbn Kesîr'in Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm'inden yararlandık.

Tasavvuf ve edebiyat kaynaklarında ise Mevlânâ'nın Mesnevisi ile Fîhi Mâfih'inden, İbn Ârâbi'nin Fusûsu'l-Hikemi ve Zülfü Güler'in Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihlerinden yararlandık.

Hz. Musa ile ilgili mevzu hadisleri taramak içinde Suyûtî ile İbnu'l-Cevzi'nin konuya dair eserlerini kullandık.

I.2. Takip Ettiğimiz Yöntem

Çalışmamızı üç ana başlık altında inceledik.

Birinci bölümde Hz. Musa ile ilgili bilgiler kutsal kaynaklarda incelenirken sadece Kur'ân, Tevrat ve İnciller ele alınmış olup diğer kutsal kitaplar inceleme konusu yapılmamıştır.

İkinci bölümde İslam literatüründe Hz. Musa adı altında her branşın ana kaynaklarına müracaat etmeye gayret gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Hz. Musa ile ilgili olarak hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerin tahriri yapılarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışma, sonuç ile bitirilmiştir.

I.3. Hz. Musa İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Hz. Musa (a.s.) hakkında müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Bunlardan tespit edebildiklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

Dr. Ali SAYI, **Firavun, Hâmân ve Kârun karşısında Hz. Musa**, İz Yay. , İstanbul- 1992.

Abdullah AYDEMİR, **Çocukluk ve Gençlik Çağında Hz. Musa**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sy. III, IV, İzmir, 1986, 1987.

Necati KARA, **Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yâhûdiler**, Sehâ Yay. , İstanbul- 1989.

Hayrullah ÖRS, **Musa ve Yâhûdilik**, İstanbul- 1966.

II. Musa Kelimesinin Anlamı

Ulû'l Azm peygamberlerinden biri olduğu “ *Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrâhim, Musa, Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz,*

onlardan sapasağlam bir söz almıştık.”¹ ayeti ile belirtilen Hz. Musa (a.s.)’nın isminin kökeni hakkında iki görüş vardır:

Birincisi, bu ismin Arapça olmadığı yönündedir. Musa isminin aslında olduğudur. Daha sonra ismi Arapçalaşıp Musa ismine dönüşmüştür. Diğer görüş de Musa isminin Kıptice olduğu yönündedir ki su ile ağaçlar arasında bulunduğu için bu isim verilmiştir. Kıptilerin lügatında ; su demek, ; ağaç demektir.²

Musa, İbranice bir kelime olup çekim manasına da gelmektedir. Çünkü Musa su tarafından sürüklenmiştir.³

¹ el-Ahzâb 33 / 7.

² Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed b. İbrahim en-Neysâburi, **Arâisu’l-Mecâlis**, Dâru’l-Fikr, Beyrut- 2000, s. 171.

³ Bu kelime için bkz. İbn Manzûr, **Lisânu’l-Arab**, (I-VII) Dâru’l Maârif, Kahire- Trz, Musa md. C.6 s.4299.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KUTSAL METİNLERE GÖRE HZ. MUSA

Üç büyük dinin kutsal kitabında Hz. Musa (a.s.)'nın nasıl geçtiğini inceleyeceğimiz bu bölümde, tarihi sıralarına uygun olarak önce Tevrât'ta, sonra İncillerde ve en son Kur'ân-ı Kerim'de konu ile ilgili bilgileri vereceğiz.

1.1. Tevrât'a⁴ Göre Hz. Musa

Hz. Musa (a.s.)'ın doğumu ile ilgili bilgileri, Tevrât'ın çıkış bölümünde bulmak mümkündür. Bu durumu Hz. Musa (a.s.)'nın doğumundan sonra Musa (a.s.)'nın annesinin bir korkuya kapılıp onu üç ay gizlemesiyle⁵ bize aktarmaktadır. Musa (a.s.)'nın annesi Musa (a.s.)'yı gizleyemeyeceğini anladıktan sonra onu bir sepete koyup Nil'in kıyısında bir sazlığa bırakır.⁶ Annesi Musa (a.s.)'yı korumak için bu yönteme başvururken Musa (a.s.)'nın ne halde olduğunu anlamak için de Musa (a.s.)'nın kızkardeşinin Musa (a.s.)'yı uzaktan takip ettiğini⁷ görmekteyiz. İrmağın kenarında bir sepet içinde olan Musa (a.s.)'yı Firavun'un kızları fark edip bulduktan sonra Musa (a.s.)'nın İbranilerin çocuklarından biri olduğunu anladıklarında uzaktan Musa (a.s.)'yı takip eden kızkardeşi kendisini İbrani kadınlarından birini getirip bu çocuğu emzirebileceğini söyleyip Musa (a.s.)'ya bu şekilde yardımcı olduğunu görmekteyiz.⁸ Musa (a.s.)'nın kızkardeşinin annesini çocuğu emzirmek için haber vermesiyle birlikte Musa (a.s.)'nın annesi tekrar çocuğuna kavuşmuş olduğunu Tevrat açıkça haber vermektedir.⁹ Tevrat, Musa (a.s.)'nın adının Firavun'un kızı tarafından konulduğunu belirtmektedir.¹⁰

Tevrât, Hz. Musa (a.s.)'nın Mısırlı birini öldürdükten sonra Firavun'unda bu işi haber alınca Musa (a.s.)'yı öldürmeye karar verdiğinde Musa (a.s.)'nın Midyan'a kaçıp orada kaldığını¹¹ haber vermektedir. Musa (a.s.), Midyan'a vardıktan sonra bir kuyunun

⁴ Burada esas aldığımız, Kitâb-ı Mukaddes içerisinde neşredilip Ahd-i Atik (Eski Ahid) adı verilen kitaptır.

⁵ Çıkış 2 / 2.

⁶ Çıkış 2 / 3.

⁷ Çıkış 2 / 4.

⁸ Çıkış 2 / 5-7.

⁹ Çıkış 2 / 9.

¹⁰ Çıkış 2 / 10.

¹¹ Çıkış 2 / 12, 15.

başında otururken Midyan kâhininin kızlarının, babalarının sürüsünü suvarmasına yardımcı olduktan sonra Midyan kâhininin Musa (a.s.)'yı davet ettiğini¹² öğrenmekteyiz. Musa (a.s.), Midyan kâhininin davetinden sonra onunla beraber kalmaya karar verdikten sonra kâhinin kızıyla evlendi.¹³

Tevrat, Musa (a.s.)'nın Allah ile konuştuğu mekanın Allah'ın dağı olan Horebe olduğu bilgisini vermektedir.¹⁴ Horebe gelen Musa (a.s.) bir çalının ateşle yandığı halde bitmediğini görünce bunun ne olduğunu merak edip bakmak isteyince Allah'ın Musa'ya nida ettiğini görmekteyiz.¹⁵ Allah burada Musa (a.s.) ile konuşurken Musa (a.s.)'ya İsrailoğullarının çektiği acıları bildiğini ve onları şu an içinde bulundukları diyardan daha iyi bir diyara çıkarmak için indiğini söylemektedir.¹⁶ Allah, İsrailoğulları'nın içinde bulundukları bu durumu Musa (a.s.)'ya anlattıktan sonra İsrailoğullarını oradan çıkarmak için Musa (a.s.)'yı oraya göndermek istediğini ancak Musa (a.s.)'nın ilk başta Firavun'un karşısına çıkmaya tereddüt ettiğinde Allah'ın kendisine yardımcı olacağını belirttiğini¹⁷ Tevrat ortaya koymaktadır. Tevrat, Allah'ın Musa (a.s.)'nın İsrailoğullarına giderken neler yapacağı bilgisini de bize aktarmaktadır.¹⁸ Allah, Musa (a.s.)'yı İsrailoğullarını kurtarması için onunla beraber ona yardımcı olmak üzere Harun (a.s.)'uda görevlendirdiğini belirttiğini¹⁹ Tevrat'ta görmekteyiz. Allah ile Musa (a.s.) arasındaki bu diyalogu bize aktarıldıktan sonra Musa (a.s.)'nın ailesi ile beraber Mısır'a doğru yola çıktığını²⁰ belirtilmektedir.

Musa (a.s.) Mısır'a geldikten sonra Harun (a.s.) ile birlikte Firavun'un yanına gidip Allah'ın İsrailoğullarını bırakmasını istediğini söylediklerinde Firavun'un buna karşı çıktığını²¹ net bir şekilde anlamaktayız. Musa (a.s.)'nın bu talebinden sonra Firavun, İsrailoğullarına olan zulmünü arttırmıştır.²² Baskının artması karşısında İsrailoğullarının Musa (a.s.)'yı suçlamaya başladıklarını²³ Tevrat haber vermektedir. Bu suçlamalar karşısında Musa (a.s.)'da Rabbine: “ Madem böyle olacaktı niçin beni

¹² Çıkış 2 / 16, 17, 20.

¹³ Çıkış 2 / 21-22.

¹⁴ Çıkış 3 / 1.

¹⁵ Çıkış 3 / 2,3,4,5.

¹⁶ Çıkış 3 / 7-8.

¹⁷ Çıkış 3 / 10,11,12.

¹⁸ Çıkış 3 / 13-22.

¹⁹ Çıkış 4 / 14-15.

²⁰ Çıkış 4 / 20.

²¹ Çıkış 5 / 1-2.

²² Çıkış 5 / 6-19.

²³ Çıkış 5 / 21.

gönderdin?”²⁴ diyerek adeta bir serzenişte bulunduğunu görmekteyiz. Allah, bu yaşananlardan sonra Musa (a.s.)’ya İsrailoğullarını güzel diyarlara ulaştıracağını²⁵ söylediğini görmekteyiz.

Tevrât, Firavun’un İsrailoğullarının Musa (a.s.) ile beraber Mısır’dan çıkışına izin vermeyen Firavun ile olan mücadelesini geniş bir şekilde anlatırken Musa (a.s.)’nın, Allahın buyruğunu Firavun’a ilettikten sonra Firavun inadına devam edince Allahın çeşitli belaları gönderdiği anlatılmaktadır.²⁶

Musa (a.s.)’nın Firavun ile bu mücadelesinden sonra Musa (a.s.)’nın kavmi tüm hayvanlarıyla, aileleriyle birlikte²⁷ Mısır’dan silahlanmış olarak çıktıklarını²⁸ öğreniyoruz.

Musa (a.s.) kavmi ile beraber Mısır’dan çıktıktan sonra Firavun ve yardımcıları Musa (a.s.) ve kavmini takip etmeye başladıklarını görüyoruz.²⁹ Firavun ve askerleri İsrailoğullarına deniz kıyısında Pi-hahiroth yanında Baal-tsefon önünde konaklamakta iken onlara yetişince bu durumu gören İsrailoğulları “Mısır’da kabirler bulunmadığı için mi ölmek üzere bizi getirdin? Çölde ölmektense Mısırlılara kulluk etmek bizim için daha iyi olurdu.”³⁰ sözleriyle Musa (a.s.)’ya serzenişte bulunduklarını görmekteyiz. Musa (a.s.) kavminin bu yakınmalarına karşılık, Allah’ın kendileri için cenk edeceğini anlatmak suretiyle onları sakinleştirmeye çalışmıştır.³¹ Musa (a.s.) ile kavmi arasında bu konuşmalar geçerken Rab, Musa (a.s.)’ya ileri doğru gitmeleri gerektiğini söyledikten sonra Musa (a.s.)’nın değneğini kaldırıp elini denizin üzerine uzaştırıp denizi yarmasını ister.³² Musa (a.s.) bu emirler doğrultusunda hareket ettikten sonra kavmi ile beraber denizin ortasında kuru yerden yürüyüp kurtulurken Rab, denize girmiş olan Firavun ve askerlerini denizin ortasında onları sularla onların üzerini kapatarak tek bir fert bırakmadan hepsini öldürdüğünü Tevrat’tan öğrenmekteyiz.³³

²⁴ Çıkış 5 / 22.

²⁵ Çıkış 6 / 1-8.

²⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz; Çıkış 7, 8, 9, 10, 11.

²⁷ Çıkış 12 / 38.

²⁸ Çıkış 13 / 18.

²⁹ Çıkış 14 / 5-6.

³⁰ Çıkış 14 / 9,11,12.

³¹ Çıkış 14 / 13-14.

³² Çıkış 14 / 15-16.

³³ Çıkış 14 / 17-31.

Tevrât'ta Hz. Musa (a.s.)'ın ölümü ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: “*Ağabeyin Harun Hor Dağı'nda ölüp atalarına kavuştuğu gibi, sen de çıkacağın dağda ölüp atalarına kavuşacaksın.*”³⁴

“*Böylece Rabbin sözü uyarınca Rabbin kulu Musa orada, Moav ülkesinde öldü. Rab onu Moav ülkesinde, Beytpeor karşısındaki vadide gömdü. Bugün de mezarının nerede olduğunu kimse bilmiyor. Musa öldüğünde yüz yirmi yaşındaydı; ne gözleri zayıflamıştı, ne de gücü tükenmişti. İsrâilliler Moav Ovalarında Musa için otuz gün yas tuttular. Sonra Musa için ağlama ve yas tutma günleri sona erdi.*”³⁵

1.2. Hristiyan Kutsal Metinlerinden Yeni Ahit Kitabı'na Göre Hz. Musa

Hristiyan Kutsal Metinlerinde Yeni Ahit Kitabında Hz. Musa ile bilgiler genel olarak *resullerin işleri* ile ilgili bölümün 7. Babında yer almaktadır.

Bu babta Hz. Musa'nın doğumu ile ilgili şunlar anlatılmaktadır; “*O sırada, son derece güzel bir çocuk olan Musa doğdu. Musa, üç ay babasının evinde beslendikten sonra açıkta bırakıldı. Firavun'un kızı onu bulup evlat edindi ve kendi oğlu olarak yetiştirdi.*”³⁶

İncil, Hz. Musa'nın 40 yaşını doldurduktan sonra Midyan memleketine gidişini şu şekilde anlatmaktadır; “*Kırk yaşını doldurunca Musa'nın yüreğinde öz kardeşleri İsrâiloğulları'nın durumunu yakından görme arzusu doğdu. Onlardan birine haksızlık edildiğini gören Musa, onu savundu. Haksızlığı yapan Mısırlıyı öldürerek ezilenin öcünü aldı. 'Kardeşlerim Tanrı'nın benim aracılığımla kendilerini kurtaracağını anlarlar' diye düşünüyordu. Ama onlar bunu anlamadılar. Ertesi gün Musa, kavga eden iki İbrâni'yle karşılaştı ve onları barıştırmak istedi. 'Efendiler' dedi, 'Siz kardeşsiniz. Niye birbirinize haksızlık ediyorsunuz? Soydaşına haksızlık eden kişi Musa'yı yana iterek, 'Kim seni başımıza yönetici ve yargıç atadı?' dedi. 'Yoksa dün Mısırlı'yı öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? 'Bu söz üzerine Musa Midyan ülkesine kaçtı. Orada gurbette yaşadı ve iki oğul babası oldu.*”³⁷

İncilde Hz. Musa'nın Allah ile konuşması ise şu şekilde anlatılmaktadır: “*Rab ona şöyle seslendi: 'Senin atalarının Tanrı'sı, İbrâhim'in, İshâk'ın ve Yâkup'un Tanrı'sı benim.'* Korkuyla titreyen Musa bakmaya cesaret edemedi. “*Sonra Rab, 'Çarıklarını*

³⁴ Yasanın Tekrarı 32/ 50.

³⁵ Yasanın Tekrarı 34/ 5-8.

³⁶ Resullerin İşleri 7/ 20-21.

³⁷ Resullerin İşleri 7/ 23- 29.

*çıkar! Çünkü bastığın yer kutsal topraktır' dedi. 'Mısır'da halkıma yapılan baskıyı yakından gördüm, iniltilerini duydum ve onları kurtarmaya geldim. Şimdi gel, seni Mısır'a göndereceğim.'"*³⁸

1.3. Kur'ân-ı Kerim'e Göre Hz. Musa

Kur'ân'da, Hz. Musa (a.s.) ile ilgili birçok ayet mevcuttur. Kur'ân'da en çok zikri geçen peygamberdir. 34 sûre, 131 âyet ve 136 yerde kendisinden doğrudan bahsedilir. Hz. Musa ile dolaylı olarak ilgili âyetlerin de dikkate alınması halinde âyet sayısının 502'ye ulaştığı görülmektedir.³⁹ Kur'ân'da en geniş yer verilen kıssa, Hz. Musa (a.s.) ve İsrâiloğulları'nın serüvenidir.⁴⁰

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Musa (a.s.)'ın doğumundan sonra annesinin Musa (a.s.)'yı emzirmesinin annesine ilham edilip Musa (a.s.) için endişelendiğinde onu Nil'e bırakmasını ve tekrar Musa (a.s.)'nın kendisine geri verileceğini⁴¹ belirtildiğini görmekteyiz. Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın Musa (a.s.)'yı annesine geri vereceğine kefil olduktan sonra Firavun'un ailesinin Musa (a.s.)'yı aldıklarını Kur'ân açıkça bildirmektedir.⁴² Musa'nın annesi oğlunu Nil'e bıraktıktan sonra Musa'yı düşünmekten gayrı tüm düşüncelerin kendisinden gidip Musa'dan bir haber getirmesi için kızına Musa'yı takip etmesini istediğini⁴³ Kur'ân bize haber vermektedir. Kur'ân-ı Kerim'de Musa'nın Firavun'un sarayına girmesinde Firavun'un istemeyip karısının "bu senin ve benim için göz aydınlığıdır"⁴⁴ şeklinde değerlendirip Firavun'u ikna ettiğini göstermektedir. Firavun'un sarayına yerleşen Musa'nın annesine geri verilme yolunun da açıkça Kur'ân-ı Kerim'de Musa'nın hiçbir kadının memesini kabul etmemesinden kaynaklandığını görmekteyiz.⁴⁵

Kur'ân-ı Kerim'de Musa (a.s.)'nın olgunluk dönemine erip bu gelişimi tamamladıktan sonra Musa (a.s.)'ya ilim ve hikmetin verildiğini görmekteyiz.⁴⁶ Musa (a.s.)'nın olgunluk dönemini tamamladıktan sonra kazaen adam öldürme olayına karıştığını görmekteyiz. Musa (a.s.)'nın kazaen adam öldürmesi dolayısıyla söylediği

³⁸ Resullerin İşleri 7/ 32- 34.

³⁹ Sayı, Ali, **Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Musa**, İz Yay. , İstanbul- 1992, s. 1

⁴⁰ Özsoy, Ömer-Güler İlhami, **Konularına Göre Kur'ân** (Sistematik Kur'ân Fihristi), Fecr Yay. , Ankara- 2005, s.751.

⁴¹ Kasas, 28 / 7.

⁴² Kasas, 28 / 8.

⁴³ Kasas, 28 / 10-11.

⁴⁴ Kasas, 28 / 9.

⁴⁵ Kasas, 28 / 12.

⁴⁶ Kasas, 28 / 14.

belirtilen “*Bu, şeytanın işidir. O, gerçekten apaçık saptırıcı bir düşmandır, Rabbim! Şüphesiz nefsimi zulmettim. Beni affet. Artık suçlulara yardım etmeyeceğim.*”⁴⁷ sözleri, kendisinden yardım isteyen ırkdaşına kan bağı dolayısıyla değil de, onun mazlum olduğuna inandığından yardıma yönelmesi ve fakat ona haksız olduğu tavrını takınarak “*Sen apaçık bir azgınsın.*” demesiyle kazaen katl olayının, bir katl olayı şeklinde başkaları tarafından öğrenilmesi hadisleri, Hz. Musa (a.s.)’nın peygamberlik öncesi bir olgunlaşma ve hakka riayet etme hali içerisinde olduğunu ortaya koymakta; onun daha önceki peygamberlerin dinine davet ettiği şeklinde gelen nakilleri teyid eder görünmektedir.⁴⁸ Yaşadığı olaylardan sonra Musa (a.s.)’nın öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı ve şehirden çıkmasının gerektiğini anlayan Musa (a.s.) Medyen’e doğru yöneldi.⁴⁹ Mısır’dan çıkıp Medyen’e doğru yönelen Musa (a.s.) Medyen suyuna ulaştığında suyun başında bir topluluk buldu. Bu topluluğun dışında da iki kadının hayvanlarını suya salmamak için uğraştıklarını görüp bu durumu iki kadına sorduğunda onlar; “*Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır.*” dediler. İki kadının bu konuşmasından sonra Musâ (a.s.)’nın iki kadın için hayvanları suladığını⁵⁰ Kur’an’dan öğreniyoruz. Yaşanan bu durumlardan sonra kadınların babasının Musa (a.s.)’yı koyunlarını sulama ücretini vermek üzere davet ettiğini Kur’an bize haber vermektedir.⁵¹ Musa (a.s.) yaşlı adamın yanına vardığında başından geçen bütün olayları anlattıktan sonra yaşlı adamın da, “*Korkma, o zalim kavimden kurtuldun.*” dedi.⁵² Yaşlı adam ile Musa (a.s.) arasında ki bu diyalogtan sonra iki kadından biri Musa (a.s.)’nın ücretle tutulmasını babasından talep edip bu talebin kabul edilip Musa (a.s.)’nın belli bir süre burada kaldığını⁵³ Kur’an ayetleri işaret etmektedir. Musa (a.s.)’nın Medyendeki süresini “*Musa (a.s.) süreyi tamamlayıp ailesi ile yola çıkınca...*” ayeti bize buradaki süreyi bitirdiğini hatırlatmaktadır.⁵⁴ Musa (a.s.)’nın Medyen’deki süresini tamamlayıp yola çıktıktan sonra yolunun Tuvâ Vadisi ve Tur Dağına düştüğü Kur’an’da belirtilmektedir.⁵⁵ Ailesi⁵⁶

⁴⁷ Kasas, 28 / 15-17.

⁴⁸ Sayı, Ali, **Firavun, Hâmân ve Kârûn Karşısında Hz. Musa**, s. 46.

⁴⁹ Kasas, 28 / 20-22.

⁵⁰ Kasas, 28 / 22-24.

⁵¹ Kasas, 28 / 25.

⁵² Kasas, 28 / 25.

⁵³ Kasas, 28 / 26-27.

⁵⁴ Kasas, 28 / 28-29.

⁵⁵ Tâhâ, 20 / 12; Kasas, 28 / 29.

⁵⁶ Kasas, 28 / 29.

ile beraber yola çıkan Musa (a.s.)’nın yolunu kaybettiğini⁵⁷ ayet-i kerime bize işaret etmektedir. Yolunu kaybeden kafilenin ateşe ihtiyacı olduğu⁵⁸ Kur’an’da ifade edilmektedir. Musa (a.s.)’nın ateşin olduğu tarafa gelince kendisine “ Ben senin Rabbinim”⁵⁹ “ Ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım”⁶⁰ şeklinde nida olunduğu, Kur’an’da belirtilmektedir. Böylece Allah ile Musa (a.s.) arasındaki birinci mükaleme gerçekleşmiş oluyordu.⁶¹ Kur’an Allah ile Musa (a.s.) arasında ki bu diyalogu bize aktarırken Musa (a.s.)’ya dilindeki aksaklıktan dolayı Hârun (a.s.)’un yardımcı olarak verildiğini de⁶² aktarmaktadır. Allah, Musa (a.s.)’ya Hârun (a.s.)’u yardımcı olarak verdikten sonra ikisinin Firavun’a gitmelerini emretmektedir.⁶³ Musa (a.s.) ile Hârun (a.s.) Firavun’a gönderilirken Kur’an’da “Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.”⁶⁴ ayeti ile hangi usulle hareket edeceklerini öğretmektedir. Firavun’a gönderilen Musa (a.s.) ile Hârun (a.s.)’un bu vazifeyi yerine getirirken korkmamalarını çünkü Allah’ın kendileri ile beraber olup yardımcı olacağını Kur’an’daki ayetler açıkça belirtmektedir.⁶⁵ Musa (a.s.) ile Firavun’un karşılaşmasında Musa (a.s.), Allahın emri ile İsrâiloğullarının kendileri ile birlikte gelmelerini gerektiğini Firavun’a söyledikten sonra⁶⁶ aralarında karşılıklı bir diyalog geçer.⁶⁷

Firavun’un imana yanaşmaması üzerine Kur’an’ın açık ifadesiyle Allah, Musa (a.s.)’ya kavmi ile beraber Mısır’dan çıkıp korkmadan denizde⁶⁸ asasıyla bir yol açıp gitmelerini emretmektedir.⁶⁹ Denizde açılan yolda Musa (a.s.) ve kavmi kurtarılıp Firavun ve destekçilerinin denize çekilip orada boğulduklarını Kur’an açıkça haber vermektedir.⁷⁰

Hiz. Musa (a.s.)’nın kavmi Firavun’dan kurtulduktan sonra Cenab-ı Hakkın İsrâiloğulların’a vermiş olduğu nimeti hatırlatıp taşkınlık yapmamaları gerektiğini Kur’an bize bildirmektedir.⁷¹ Firavun’dan kurtulan Musa (a.s.)’nın ikinci defa Tur

⁵⁷ Tâhâ, 20 / 10.

⁵⁸ Tâhâ, 20 / 10; Kasas, 28 / 29.

⁵⁹ Tâhâ, 20 / 12.

⁶⁰ Kasas, 28 / 30.

⁶¹ Ayrıca Bkz. Tâhâ, 20 / 14-36; Kasas, 28 / 31-35.

⁶² Tâhâ, 20/ 29-30; Kasas, 28 / 34.

⁶³ Tâhâ, 20/42.

⁶⁴ Tâhâ, 20/44.

⁶⁵ Tâhâ, 20/46.

⁶⁶ Tâhâ, 20/47.

⁶⁷ Geniş Bilgi İçin Bkz; Tâhâ, 20/48-59.

⁶⁸ Tâhâ, 20/77.

⁶⁹ Şuara, 26/63.

⁷⁰ Şuara, 26/64-66.

⁷¹ Tâhâ, 20/80-81.

Dağına giderken acele ile gittiğini ve kavminin içinden bu ayrılışından sonra kavminin fitneye düştüğünü Kur'an'da görmekteyiz.⁷² Kavminin fitneye düştüğü⁷³ kendisine haber verilen Musa (a.s.)'nın Tur'dan dönüşünü Kur'an'ın öfke dolu ve üzgün bir halde halkına döndü...⁷⁴ ayetiyle bildirmektedir.

Kutsal metinlerde Hz. Musa ile ilgili verdiğimiz bilgilerden sonraki bölümde ise İslam literatüründe Hz. Musa hakkında verilen bilgileri incelemeye çalışacağız.

⁷² Tâhâ, 20/83-85.

⁷³ Tâhâ, 20/85.

⁷⁴ Tâhâ, 20/86.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAM LİTERATÜRÜNDE HZ. MUSA

2.1. Tarih Kaynaklarına Göre Hz. Musa (a.s.)

Tarih kaynaklarında Hz. Musa (a.s.) ile ilgili geniş malumat bulmak mümkündür. Bu bilgilerden bir kısmı sahih naslara dayanmaktadır. Ancak içlerinde yabancı kültürlerden özellikle İsrailiyat'tan geçme bilgiler de mevcuttur.

2.1.1. Peygamberlik Öncesi Hz. Musa

Hz. Musa'nın peygamberlik öncesi yaşamış olduğu olaylardan bahsetmeyi faydalı olarak gördüğümüz için bu bölümde peygamberlik öncesi Hz. Musa hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.1.1.1. Hz. Musa (a.s.)'ın Soyu, Doğumu Ve Korunması

Hz. Musa (a.s.)'nın soyu, Musa b. İmran b. Yashur b. Kahis b. Lavi b. Yâkub⁷⁵ b. İshak b. İbrahimdir.⁷⁶

Musa (a.s.)'ın doğumunun yaklaştığı sıralarda idi ki, Firavûn, bir gece rüyasında, Beytulmakdis tarafından gelen büyük bir ateşin, İsrailoğulları hariç bütün Kıptileri yakıp harap edip Mısır şehrini kapladığını gördü. Bunun üzerine, sihirbaz, kâhin ve müneccimleri huzuruna çağırarak rüyasını anlattı.

Onlar da: “Herhalde İsrâiloğulları'ndan bir çocuk doğacak senin krallığını yok edecek, seni yenip seni ve kavmini yurdundan çıkaracak, senin dinini değiştirecektir. Onun, doğma zamanı da gelmiştir.” dediler.⁷⁷ Bu konuşmalardan sonra Firavun ülkedeki bütün ebeleri toplayıp İsrâiloğulları'ndan dünyaya gelecek her erkek çocuğun kesinlikle öldürülmesini emretti.⁷⁸ Firavun doğum yapacak her hamile kadının başına birisini dikmesine ve bütün tedbirleri almasına rağmen Musa'nın doğumuna engel olamayıp onu bulamamıştı.⁷⁹

⁷⁵ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 168.

⁷⁶ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Münî'ez-Zührî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (I-VIII), Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1957 c.1, s.55.

⁷⁷ İbnu'l Esîr, Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybânî, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, (I-XIII), (Tahk. Ebû'l Fidâ Abdullah el-Kadî), Daru'l kutubu'l ilmiye, Beyrut- 1987, c.1 s.131.

⁷⁸ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s.170; İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1 s.131; İbn Kesîr, Ebû'l Fidâ İsmail, *Kıyasu'l Enbiya*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 2004, s.320.

⁷⁹ İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, c.2, s.34.

Musa (a.s.)’ın annesi, onu doğuracağı zaman, başına gelecek halden tasalanınca⁸⁰, Yüce Allah, Hz. Musa (a.s.)’ın annesine: “Onu, emzir! Başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nile) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız.” diye ilham ettik.⁸¹

Bu ilhamdan sonra Hz. Musa (a.s.)’ın annesi bir marangoz çağırıp bir tabut yaptırdı. Musa’yı tabutun içine koyduktan sonra tabutu Nil Nehrine bıraktı. Nil’in sularında ilerleyen tabut Firavun’un Konağı yanındaki ağaçlığa kadar gelir.

2.1.1.2. Hz. Musa Firâvunun Sarayında

Firavun’un karısı Âsiye’nin cariyeleri tabutu bulup Âsiye’ye getirdiler. Âsiye, tabutun içindeki çocuğu görünce, kalbinde ona karşı bir şefkat ve sevgi uyandı. Firavun’a haber verdiği zaman, Firavun; onu boğazlamak istedi ise de, Âsiye, onu öldürmekten vazgeçirdi. Firavun ise: “Ben, bunun İsrâiloğullarından olmasından ve helakimizin bunun eliyle olmasından korkuyorum” demekte idi. Artık Hz. Musa Firavun’un ehli arasına karışmıştı.

Hz. Musa, Firavun’un ehline karıştıktan sonra hiçbir kadının sütünü almıyordu. Bu esnada Hz. Musa’nın ablası onlara Musa’yı emzirecek bir kadını gösterebileceğini ifade eder. Hz. Musa’nın ablasının bu talebi kabul edilince Hz. Musa’nın annesi gelip onu kucağına koyduğunda annesinin sütünü kabul eder ve bu durum Âsiye’ye müjde olarak verilir. Âsiye bu durumu görünce Hz. Musa’nın annesine yanında kalmasını istediğinde annesi bu isteği kabul edip Hz. Musa’nın yanında kalmaya başlar.⁸²

2.1.1.3. Hz. Musa’nın Kekeme oluşu

Hz. Musa artık Firavun’un Sarayına yerleşmişti. Hz. Musa artık Firavun’un odasında, yatağında, onun huzurunda oynamaktadır. Bir gün elinde küçük bir değnek ile oynarken bunu Firavun’un kafasına vurmıştır. Bu duruma oldukça sinirlenen Firavun Hz. Musa’yı öldürme emrini verir. Bu durumdan Âsiye haberdar olunca : “Bu daha çocuktur. Akli ermez. Bunu ancak çocukluğundan yapmıştır” der.

Firavun, karısı Âsiye’nin ısrarları üzerine Hz. Musa’nın önüne altın, yakut ve bir ateş parçası koyup “Eğer Musa altın ya da yakutu alırsa öldüreceğini yok eğer ateş

⁸⁰ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, s.170; İbnü’l Esir, *el-Kâmil Fi’t-Tarih*, c.1 s.131.

⁸¹ Kasâs, 28/ 7.

⁸² Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, s.170-171-172-173; İbnü’l Esir, *el-Kâmil Fi’t-Tarih*, c.1 s. 132-133; İbn Kesîr, *Kıyasu’l Enbiya*, s.321-322-323.

parçasını alırsa karışmayacağını ifade eder.” Hz. Musa’nın önüne bunlar konduktan sonra Cebrail (a.s.) gelerek Hz. Musa’nın elini ateş parçasına götürdü. Hz. Musa ateş parçasını ağzına götürünce, Hz. Musa’nın dili yandı. Bunun üzerine Âsiye Firavun’a dönerek; “İşte gördün ya, bu daha altınla ateşi ayıramıyor” dedi. Bununla Hz. Musa’nın Firavun’a yaptığı fiilin bilinçle yapılmadığını ispat etmiş oluyordu. Bu durumdan sonra Firavun bir kez daha Hz. Musa’yı öldürmekten vazgeçer. Böylece Hz. Musa Firavun’un evinde rahatlık içinde yaşamaya devam eder.⁸³

2.1.1.4. Hz. Musa’nın Kazaen Kıptiyi Öldürmesi

Hz. Musa (a.s.) Firavun’un Sarayında büyümüş, Firavunların hayvanına biner, onların elbiselerini giyer olmuştur. Bir gün Firavun, hayvana binerek gezmeye gitmişti. Hz. Musa (a.s.), saraya gelince, Firavun’un hayvana binerek gezmeye gittiğini söylediler. Bunun üzerine, Hz. Musa (a.s.) da bir hayvana binip Firavun’un arkasından gitti. Hz. Musa (a.s.) yolda biri kendisinin kavmi İsrâillerden diğeri de Firavunlara mensub iki kişinin kavga etmekte olduklarını gördü. Kendi kavminden olan adam, Hz. Musa (a.s.)’dan yardım isteyince, Hz. Musa (a.s.), Kıpti’nin göğsüne bir yumruk vurdu. Vurur vurmaz onu öldürdü.⁸⁴ Hz. Musa (a.s.): “Bu, şeytan işidir. O gerçekten apaçık bir saptırıcı düşmandır” dedi. Hz. Musa (a.s.), “Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmettim. Beni affet” dedi.⁸⁵

Hz. Musa (a.s.) adamı öldürürken gören sadece Allah ve kavminden Samirî idi.⁸⁶ Allah Hz. Musa’nın bu davranışını affetmişti.⁸⁷ Hz. Musa’nın bu davranışı Firavun’a haber verildi.⁸⁸ Firavun Hz. Musa’nın yakalanması emrini verdi.⁸⁹ Durum bu iken şehirden bir adam koşarak Hz. Musa’nın yanına gelir⁹⁰ ve şunu söyler; “Ey Musa! İleri gelenler seni öldürmek için aralarında senin durumunu görüşüyorlar. Şehirden hemen çık. Şüphesiz ben sana öğüt verenlerdenim” dedi.⁹¹ Hz. Musa’ya gelen bu adamın

⁸³ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, s.174; İbnu’l Esîr, *el-Kâmil Fi’t-Tarih*, c.1 s. 133.

⁸⁴ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, s.175.

⁸⁵ Kasas, 28/ 15-16.

⁸⁶ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, s.175.

⁸⁷ İbnu’l Esîr, *el-Kâmil Fi’t-Tarih*, c.1 s. 134.

⁸⁸ Sa’lebî, *Arâisu’l-Mecâlis*, s.175.

⁸⁹ İbnu’l Esîr, *el-Kâmil Fi’t-Tarih*, c.1 s. 134.

⁹⁰ İbn Kesîr, *Kıyasu’l Enbiya*, s.325.

⁹¹ Kasas, 28/ 20.

adının Huzeykıl olduğu ifade edilip Firavun'un ailesindendi.⁹² Huzeykıl İbrâhim (a.s.)'ın dini üzere kalmış ve Hz. Musa'ya ilk iman edenlerden idi.⁹³

2.1.1.5. Hz. Musa'nın Medyen'e Kaçışı

Yaşadığı kazaen katil olayından sonra Hz. Musa'nın artık Mısır'da kalamayacağı, zira öldürölmek tehlikesiyle yüz yüze kaldığı biliniyordu. Nitekim Huzeykıl bu tehlikeyi haber vermiş ve derhal Firavun'un şehrinden çıkmasını istemiştir.

Musa, korku içinde etrafı gözetleyerek şehirden çıktı ve "Ey Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar." dedi.⁹⁴ O sırada, elinde kısa mızrak tutan, atlı bir melek, Hz. Musa'nın yanına geldi ve: "Beni, takip et!" dedi. Hz. Musa'yı Medyen'e kadar götürdü.⁹⁵

2.1.1.6. Hz. Musa'nın Medyen Kadınlarına Yardımı

Hz. Musa Medyen'e geldiğinde⁹⁶ Medyen suyuna varınca, suyun başında (hayvanlarını) sulamakta olan bazı insanlar gördü. Bunların yanında da koyunlarını suya salmamak için uğraşan iki kız gördü.⁹⁷

Medyen, Allahın Eykelileri helak etmiş olduğu şehirdir. Eykeliler Hz. Şû'ây'b'ın milleti idi. Âlimlerin bu konuda ki iki kavlinden birine göre Eykelilerin helaki, Hz. Musa'nın zamanından önce olmuştur.⁹⁸

Hz. Musa suyun başındaki kızlara "Maksadınız ne?" dedi. Onlar, "Çobanlar sulayıp çekilinceye kadar biz koyunlarımızı sulamayız. Babamız ise çok yaşlı bir adamdır" dediler.⁹⁹ Hz. Musa onlara acıdı. Kuyuya yaklaşarak kuyunun üzerindeki büyük taş kapağını kaldırıp¹⁰⁰ onların koyunlarını suladı.¹⁰¹

⁹² İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s.134.

⁹³ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.176.

⁹⁴ Kasas, 28/ 21.

⁹⁵ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.176.

⁹⁶ İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 134.

⁹⁷ Kasas, 28/ 23.

⁹⁸ İbn Kesîr, Ebul Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, **el- Bidâye ve'n-Nihâye**, Tah. Abdullah b. Abdullah Abdu'l Muhsin et- Turî, (I-XXI), Dâru Hicr, 1997, c.2, s. 44- 45; İbn Kesîr, **Kıyasu'l Enbiya**, s.326.

⁹⁹ Kasas, 28/ 23.

¹⁰⁰ İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 135.

¹⁰¹ Kasas, 28 / 24.

2.1.1.7. Hz. Musa'nın Ücretli Olarak Tutulması

Hz. Şû'âyb'ın, kızları erkenden eve döndükleri zaman erken gelmelerinin nedenini sorduğunda¹⁰² onlar da: "Salih bir zat bulduk. Bize acıdı. Davarlarımızı suladı" diyerek¹⁰³ Hz. Musa'nın yaptığı iyiliği babaları Hz. Şû'âyb'a haber verdiler.¹⁰⁴

Şû'âyb (a.s.), kızlarından birisine; "Git, onu, bana çağır!" diyerek¹⁰⁵ onlardan birisini¹⁰⁶ - ki Hz. Musa'nın eşi olacak olanını¹⁰⁷ ona gönderdi.¹⁰⁸ Musa'ya şöyle dedi: *"Bizim için koyunlarını sulamanın ücretini vermek üzere babam seni çağırıyor."*¹⁰⁹

Hz. Musa kalkıp onunla beraber arkasından onu takip ederek oradan ayrıldı.¹¹⁰

*"Musa, onun (Şû'âyb'ın) yanına gelip başından geçenleri anlatınca Şû'âyb, "Korkma, o zalim kavimden kurtuldun" dedi.*¹¹¹

*"Kızlardan biri, "Babacığım, onu ücretle tut." "Şû'âyb, "Ben, sekiz yıl bana çalışmana karşılık, şu iki kızımdan birisini sana nikâhlamak istiyorum. Musa, şöyle dedi: "Bu seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husûmet yok. Allah, söylediklerimize vekildir".*¹¹²

2.1.2. Peygamberlik Sonrası Hz. Musa

Hz. Musa'nın peygamberlik sonrası yaşamış olduğu olaylardan bahsetmeyi faydalı olarak gördüğümüz için bu bölümde peygamberlik sonrası Hz. Musa hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.1.2.1. Hz. Musa'nın Tur Dağında Allah ile Birinci Mükâlemesi

Hz. Musa, Hz. Şû'âyb'ın yanında Allah'ın dilediği kadar kalıp gerekli süreyi tamamladıktan sonra, ayrılmak için izin istedi. Hz. Musa, Hz. Şû'âyb'ın kızı ve kendisinin eşi olan Safura Hanımı yanına alarak Medyen'den ayrıldı. Gittikleri yol,

¹⁰² İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 135.

¹⁰³ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.176.

¹⁰⁴ İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 135; İbn Kesîr, **Kıyasu'l Enbiya**, s.327; İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c.2, s.46.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, c.2, s.46; İbn Kesîr, **Kıyasu'l Enbiya**, s.327; İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 135.

¹⁰⁶ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.177; İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 135.

¹⁰⁷ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.177.

¹⁰⁸ İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s. 135.

¹⁰⁹ Kasas, 28 / 25.

¹¹⁰ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s. 177.

¹¹¹ Kasas, 28/ 25.

¹¹² Kasas, 28/ 26- 27- 28.

kendilerini, soğuk bir kış akşamında Tur Dağı'nın sağına düşen batı tarafına kadar götürmüştü.

Hız. Musa, ateş yakıp çevresinde ailesini ısıtmak, geceletmek için, ateş yakmak istedi ama bir türlü ateşi yakamadı.¹¹³ Çaresizlik içinde kaldı. Son derece daraldı ve bunaldı. Acaba bir ses işitebilir miyim diye etrafı dinlemeye ve gözetmeye başlamıştı.¹¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de açıklandığı gibi; Hız. Musa:

*“Hani bir ateş görmüştü de ailesine, “Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm (oraya gidiyorum). Umarım ondan size bir kor ateş getiririm yahut ateşin başında, yol gösterecek birini bulurum.” demişti.*¹¹⁵

Hız. Musa, yerle gök arasında yükselen güneş ışığı gibi göz kamaştıran nur direğiyle karşılaşınca onu önce bir ateş yalını sanmıştı. Halbu ki o, ateş değil yüce Allah'ın nurundandı. Hız. Musa korkmuştu. Gözlerini eliyle kapadı, yere yattı, yapıştı. Kulağına; kulakların, bir benzerini daha işitmedikleri sesler geliyordu.

“Ey Musa! Âlemlerin Rabbi olan Allah, benim!” buyuruldu. Rabbinin, yüce huzurunda bulunmanın heybetinden, Hız. Musa'nın kalbi, şiddetle çarpmağa başlamış, bacakları titremiş, dili tutulmuş, kendisi ölü gibi hareketsiz hale gelmişti. Yüce Allah bir melek gönderip Hız. Musa'nın kalbini güçlendirdi. Artık o, ilahi sese ve söze, bir dereceye kadar alışmış bulunuyordu.

Yüce Allah: Ey Musa! O sağ elindeki nedir?

Hız. Musa: O, benim asamdır.

Yüce Allah: Onunla ne yaparsın?

Hız. Musa: Ona, dayanırım. Onunla vurup ağaçtan, koyunlarıma yaprak dökerim. Onu bana ait azık dağarcığımı, su tulumumu, üzerinde taşımak gibi hacetlerde de, kullanırım” dedi.

Yüce Allah: Ey Musa! Onu elinden bırak! Buyurdu. Hız. Musa onu elinden bırakınca, asa koşar bir yılan oluverdi.

Bundan sonra Hız. Musa'ya: “Elini, koynuna sok da o, kusursuz olarak, bembeyaz çıkıversin!” denildi. Hız. Musa esmer tenli idi. Elini, koynuna soktu. Sonra, onu, kar gibi beyaz olarak çıkardı. Sonra elini tekrar koynuna sokup çıkardı eskiden olduğu gibi esmer tenli oldu.

¹¹³ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 180- 181.

¹¹⁴ İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1, s. 136.

¹¹⁵ Tâhâ, 20/ 10.

Sonra Hz. Musa'ya: "İşte bu iki (mucize), Firavun ile cemaatına, Rabbinden iki bürhandır. Çünkü onlar fasık güruhudur!" buyruldu.

Yüce Allah, Hz. Musa'yı geceli gündüzlü yedi gün kendi haline bıraktı.¹¹⁶

2.1.2.2. Hz. Musa'nın Firâvun'a Gönderilmesi

Hz. Musa Tur'daki birinci mükâlemde Firavun ve meleine gitmek ile görevlendirildiğini Kur'ân-ı Kerim haber vermektedir.¹¹⁷

İlahi vahyi aldıktan sonra Yüce Allah Hz. Musa'yı Mısır'a gönderdi.¹¹⁸ Yüce Allah onu Mısır'a gönderirken yardımcı olarak Hz. Harun'u yanına vermişti.¹¹⁹ Hz. Musa, Mısır'a Firavun'a gidip tebliğ vazifesini yaptıktan sonra Firavun tarafından Hz. büyücülükle itham edilmişti. Firavun'un böyle demesinin nedeni Hz. Musa'nın asasını yere atıp ejderha olması, elini koynundan çıkardığında bemebeyaz olması idi.¹²⁰ Bu yaşananlardan sonra Hz. Musa ile Firavun belirli bir günde sihirbazlar ile buluşmak üzere sözleştiler.

Hz. Musa, sihirbazlar ile karşılaşmasından önce Yüce Allah Mısırın Kıpti halkına tufan gönderdi. Bundan sonra bütün ekinlerini yiyip bitiren çekirgeyi, yerdeki bütün bitki artıklarını yiyip tüketen kummeli, Kıptilerin binalarının, kapkacaklarının, çuvallarının içine giren kurbağa belasını ve kan belasını da gönderdi. İsrâiloğulları ve Kıptiler aynı sudan alırlardı. İsrâiloğullarının aldığı su; Kıptilerin aldığı ise kan olurdu.

Firavun ile kavminin imana gelmeyeceklerinden ümidini kesen Hz. Musa mal ve servetlerinin yok edilmesi için Allaha dua etti.¹²¹

2.1.2.3. Hz. Musa'nın İsrâiloğullarıyla Mısır'dan Ayrılışı ve Firavun'un Boğulması

Yüce Allah Hz. Musa'ya "*Kullarımı geceleyin yola çıkar, muhakkak ki takip edileceksiniz*" diye vahyetti.¹²² Hz. Musa telakki eylediği vahy üzerine İsrâiloğullarının, her dört ev halkının, bir evde toplanmasını ve Mısır'dan ayrılmalarını emretti. Firavun bu olayı öğrendikten sonra Hz. Musa'yı yakalamak için ordusu ile onu takibe

¹¹⁶ İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s.136- 137- 138; Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.180- 181.

¹¹⁷ Tâhâ 20/ 24; Nâziât, 79/ 17

¹¹⁸ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.180- 181.

¹¹⁹ İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s.136- 137-138.

¹²⁰ Şuarâ, 26/ 32- 33-34.

¹²¹ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.192 - 198; İbnu'l Esîr, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s.142-143.

¹²² Şuarâ, 26 / 52.

koyuldu.¹²³ Firavun Hz. Musa'yı takibe güneş doğarken başladı.¹²⁴ İsrâiloğulları Firavun'u görünce telaşlanıp bir kısmı şöyle dedi: "Ey Musa! Bize va'd ettiğin yardım ve zafer, nerede kaldı?"¹²⁵ İsrâiloğulları telaşlanmış iken¹²⁶ Cenab-ı Hak Hz. Musa'ya; *"Asan ile denize vur"* diye vahyettik deniz derhal yarıldı. Her parçası koca bir dağ gibiydi.¹²⁷ Denizde, isrâiloğullarının on iki kabilesi için, on iki yol açılmıştı.¹²⁸ Musa ve beraberindekilerin hepsi Allahın yardımıyla kurtarılmıştı.¹²⁹ Firavun ve adamlarının durumu ise; denizde açılan yola girdiler.¹³⁰ Bir süre sonra denizin dağlar gibi dalgaları Firavun'la ordularının üzerine kapanmaya başlayınca¹³¹ İsrâiloğulları'da bu manzarayı seyrederken¹³² Firavun şöyle diyordu: *"Nihayet boğulmak üzere iken, 'İsrâiloğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilah olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım' dedi."*¹³³ Kur'ân-ı Kerim, Firavun'un bu itirafına şu şekilde cevap vermektedir: *"Şimdi mi? ! Oysa daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun. Biz de bugün bedenini, arkandan geleceklere ibret olman için, kurtaracağız. Çünkü insanlardan birçoğu ayetlerimizden habersizdir."*¹³⁴

2.1.2.4. Hz. Musa'nın İkinci Kez Tur Dağına Çıkması

Yüce Allah; Firavun ve kavmini helak edip İsrâiloğullarını onların elinden kurtardığı, düşmanlarından emin bir hale getirdiği zaman¹³⁵ İsrâiloğulları, bir kitap ve şariat bulunmadığı için Hz. Musa'ya; "Ey Musa! Bize va'd etmiş olduğun kitabı getir!" dediler. Bunun üzerine Hz. Musa bunu Rabbi'nden diledi. Yüce Allah, Hz. Musa'ya: Tur Dağına gelerek, kendisine ibadet ve münacatta bulunmasını vahyetti. Hz. Musa Tur Dağına çıktı.¹³⁶ Yüce Rabbi onunla konuştu.¹³⁷ İsrâiloğulları hakkında ona emir verdi.¹³⁸

¹²³ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s.198.

¹²⁴ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 199; İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s.370.

¹²⁵ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s.199; İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s.370; İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1, s.143.

¹²⁶ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s.199; İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s. 370; İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1, s.144, İbn Kesîr, *el- Bidâye ve'n-Nihâye*, c.2, s. 109.

¹²⁷ Şuarâ, 26/ 63.

¹²⁸ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 200; İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s. 371.

¹²⁹ Şuarâ, 26/ 65.

¹³⁰ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 201; İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s. 371.

¹³¹ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 201.

¹³² İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s.373.

¹³³ Yûnus, 10/ 90.

¹³⁴ Yûnus, 10/ 91- 92.

¹³⁵ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 202; İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1, s.145.

¹³⁶ Sa'lebî, *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 202- 203.

2.1.2.5. Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın Buluşması

Ehl-i Kitaptan bazıları Hz. Hızır'ın yanına giden Musa'nın, Musa b. Mensâ b. Yusuf b. Yâkûb b. İshâk b. İbrâhim Halil olduğunu iddia etmişlerdir. Ehl-i Kitap kaynaklarından alıntılar yapan bazı kimseler de bu görüşe katılmışlardır.¹³⁹ Fakat doğru olan, Kur'ân ayetlerinin ifade ettiği'dir.¹⁴⁰ O, İsrâiloğulları'nın peygamberi, İmranoglu Musa'dır.¹⁴¹

Saîd ibn Cubeyr bu konu ile alakalı şöyle demiştir: Ben İbn-i Abbâs'a: Nevf el-Bikâlî, Hızır'ın sahibi olan Musa, İsrâiloğulları'nın Musa' sı değildir; o ancak başka bir Musa' dır iddiasında bulunuyor, dedim. Bunun üzerine İbn-i Abbâs şöyle dedi: Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir. Bize Ubeyy ibn Kâ'b, Peygamber (s.a.v.)' den tahdîs etti ki, şöyle buyurmuştur: *"Hz. Musa bir defasında isrâiloğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine: İnsanların hangisi en âlimdir? diye soruldu. En âlim benim, diye cevap verdi. Bu hususta (Allah en iyi bilendir diyerek) ilmi Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah onu kınadı. Allah ona: 'iki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var. O senden daha âlimdir' diye vahyetti. Musa: Yâ Rabb, ona nasıl yol bulayım? dedi. Ona: 'Bir zenbîl içinde bir balık taşı, onu nerede kaybedersen, o kulum oradadır' denildi. Musa gitti. Hizmetçisi Yûşâ ibn Nûn (aleyhi's-selâm)'ı da beraberinde götürdü. Bir zenbîl içine bir balık koyup yüklendiler, (iki denizin bitiştiği yerdeki) kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Derken balık zenbilden ayrıldı ve deniz içinde kendine su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yol aldı. Deniz içinde böyle bir yolun açılması Musa ile hizmetçisine hayret edilmeğe değer bir şey olmuştu. Uyandıktan sonra o gecenin bakiyyesi ile bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa hizmetçisine: Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun bu yolculuğumuzdan dolayı yorulduk, dedi. Hâlbuki Musa, emrolunduğu o yerin ötesine geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi: Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman balığı (gittiğini haber vermeyi) unuttum, dedi. Musa: Zâten istediğimiz bu idi, dedi. Bunun üzerine kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Taşın yanına vardıklarında bir de baktılar ki elbisesine bürünmüş -yâhud elbisesine bürünen- bir zât duruyor. Musa selâm verdi. Hızır: "Acâib! Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden?" Dedi.*

'Ben Musa' yım' dedi. O:

¹³⁷ İbn Kesîr, *Kıyasu'l Enbiya*, s. 393; İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1, s. 146.

¹³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c.2, s. 144; İbnu'l Esîr, *el-Kâmil Fi't-Tarih*, c.1 s. 146.

¹³⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c.2, s. 170.

¹⁴⁰ Bakınız; *Kehf*, 18/ 60- 82.

¹⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c.2, s. 170.

'İsrâîloğullan'nın Musa' sı mı?' diye sordu.

'Evet' dedi. Musa ona:

'Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı?' dedi.

Hızır:

'Doğrusu sen benimle beraber asla sabredemezsin yâ Musa! Bende Allah'ın bana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın sana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, onu da ben bilemem' cevâbını verdi. Musa:

'Allah isterse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmiyeceğim' dedi. Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yakınlarına bir gemi uğradı. Kedilerini de yüklemeleri için gemicilerle konuştular. Hızır gemiciler tarafından tanındı. O ikisini ücretsiz olarak gemiye aldılar. O sırada bir serçe geminin kenarına konup, denizden bir iki yudum su aldı. Hızır:

'Yâ Musa, benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile eksiltmez' dedi. Ondan sonra geminin tahtalarından birini el uzatıp söktü. Musa:

'Bizi gemilerine ücretsiz almış olan bir topluluğun gemilerine kasdedip, içindekileri batırmak için mi deliyorsun?' dedi. Hızır:

'Ben sana sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?' dedi. Musa:

'Unuttuğum şeyden dolayı beni sorumlu tutma' dedi. Vakıada Musa'nın bu ilk muhalefeti unutma eseri idi. Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını yukarısından tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa:

'Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha?' dedi. Hızır:

'Ben sana, sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?' dedi. –İbn-i Uyeyne: Bu ikincisi daha te'kîdlidir, dedi.- Yine gittiler, nihayet bir köye gelince, ahâlîsinden yemek istediler. Ahâlî onları misâfîr etmekten çekindiler. Hızır ile Musa orada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır o duvarı doğrulttu: Hızır eliyle işaret ederek onu doğrultuverdi. Musa Hızır'a:

'Eğer isteseydin bunun için bir ücret alabilirdin' dedi. Hızır: işte bu benimle senin ayrılışımdır' dedi".

Peygamber (s.a.v.) (kıssayı buraya kadar naklettikten sonra): *"Allah Musa' ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki, keşke sabredip aralarında geçecek maceralar (Allah tarafından Kur'ân'da) bize anlatılsaydı"* buyurdu.¹⁴²

Hiz. Musa'nın hizmetçisiyle beraber çıktığı bu yolculuğun uzun bir zamanı kapsadığını anlıyoruz. Buna Kur'ân'da ilgili ayette zikrolunan *hukubâ* lafzı işaret etmektedir.¹⁴³

2.1.2.6. Hiz. Musa'nın Vefatı

İsrâiloğulları'nın üzerine kaldırılan Tur Dağıyla korkutularak Tevrat hükümlerine göre amel edecekleri hakkında, kendilerinden kesin söz alındıktan sonra kırk gece veya kırk gün sonra Hiz. Musa'yı hiç kimse görmedi.¹⁴⁴

Rivayete göre; Hiz. Musa bir gün, bazı işlerini görmek üzere çıkıp gitmişti. Bir zaman sonra meleklerden kabir kazan bir topluluğa rastladı. Onların, melek olduğunu anlayınca yanlarına vardı. Üzerlerine, dikildi. Meleklerin; o güne kadar iç yeşilliğinde ve güzelliğinde ondan daha güzeli ve benzeri görülmeven bir kabir kazdıklarını görünce; "Ey Allahın melekleri! Bu kabri, kimin için kazıyorsunuz?" diye sordu. Melekler: "Bu kabri, Rabbine karşı, çok iyi davranışlı olan kul için, kazıyoruz!" dediler. Hiz. Musa : "Ben bugüne kadar, Allah tarafından, o kula bahşedilen üstün makam ve kabrin bir benzerini görmedim!" dedi. Melekler: "Öyle ise, in de, onun içinde yanının üzerine yat ve Rabbine yönel! Sonra da, şimdiye kadar almadığın rahat nefes gibi, nefes al!" dediler. Hiz. Musa, hemen kabrin içine inip yanının üzerine yattı ve Rabbine yöneldi. Sonra nefes almaya başlayınca, Yüce Allah, onun ruhunu kabzetti. Bundan sonra melekler kabrinin üzerine toprak çektiler.¹⁴⁵ Hiz. Musa öldüğünde yüz yirmi yaşında idi.¹⁴⁶

2.2. Tefsirlere Göre Hiz. Musa

Çalışmamız Hadis dalında yapıldığından, bu bölümde bütün tefsir kaynaklarından değil de bir rivâyet, bir dirâyet, bir işarî ve bir de çağdaş Türkçe tefsir

¹⁴² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el-Câmi's-Sahih**, (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul-1992, Kitâbü'l- ilim, 44, (1/ 38-39).

¹⁴³ Kehf 18/ 60; Ebû Hayyan, Esîrüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Yûsuf, **el- Bahru'l Muhit**, Mektebetü ve Matbaatü Nasrî'l Hadis, Riyad, Trz, VI, s. 144.

¹⁴⁴ Âsım Köksal, **Peygamberler Tarihi** (I-II), T.D.V. Yayınları, Ankara, 2004, c.2, s.101-102.

¹⁴⁵ Sa'lebî, **Arâisu'l-Mecâlis**, s.250; İbnu'l Esir, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s.151.

¹⁴⁶ İbnu'l Esir, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, c.1, s.152.

olmak üzere İbn Kesîr, Nesefî, Alûsî, Elmalılı ve Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu Kur’ an Yolu tefsirlerinden istifade edeceğiz. Hz. Musa kıssası ile ilgili geniş bilgi “Tarih Kaynaklarında Hz. Musa” bölümünde verildiği için bu bölümde fazla detaya girmeden tefsirlerin farklı yorumlarına kısaca değineceğiz.

2.2.1. Peygamberlik Öncesi Hz. Musa

Hz. Musa’nın peygamberlik öncesi yaşamış olduğu olaylardan bahsetmeyi faydalı olarak gördüğümüz için bu bölümde peygamberlik öncesi Hz. Musa hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.2.1.1. Hz. Musa’nın Doğumu ve Saraya Yerleşmesi

Hz. Musa’nın doğumunun öncesi ve sonrasında yaşanan olaylar tefsirlerimiz de şöyle anlatılmaktadır: Firavun bir rüya görür. Rüyasını kâhinler’e anlatır ve bu rüyayı yorumlamalarını ister. Kâhinler yaptıkları yorumlarda; İsrâiloğullarından bir erkek çocuğun dünyaya geleceği onun saltanatını ve kendisini yok edeceği şeklinde yorumlamışlardı. Bunun üzerine Firavun İsrâiloğullarından doğan erkek çocuklarını öldürmeye karar verir ve bu kararını uygular. Bu olaylardan haberdar olan Hz. Musa’nın annesi çocuğunun durumundan da endişe duymaktadır.¹⁴⁷ Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Musa’nın annesinin bu endişeli durumu şu şekilde anlatılmaktadır: “*Musa’nın annesine, “Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize (Nil’e) bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız” diye ilham ettik.*”¹⁴⁸

Nesefî, ayetteki; ifadesinden anlaşılması gereken durumun ilham olması gerektiğini söylediği gibi¹⁴⁹ bundan kastedilen ifadenin rüya olduğunu iddia edenler de olmuştur.¹⁵⁰ Âlûsî’ye göre bu durumu Hz. Musa’nın annesine Cebrail (a.s.) ile bildirilmiştir.¹⁵¹ Hz. Musa’nın annesine gelen ilham, Hz. Musa doğduktan sonra olmuştur.¹⁵²

¹⁴⁷ Nesefî, Ebû’l-Berekat Abdullah b. Ahmet b. Mahmut, **Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl**, (I-IV), Tahk. Eş-Şeyh Muhammed Mervan Eşşar, Daru’n-Nefâis, Beyrut- 2006, c. 3, s. 328.

¹⁴⁸ Kasas, 28 / 7

¹⁴⁹ Nesefî, **Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl**, c.3, s.328.

¹⁵⁰ Elmalılı, Muhammed Hamdi, **Hak Dini Kur’ân Dili**, (I-X) Azim Dağıtım, İstanbul, Trz. , Yrz. , c. 6 s.175.

¹⁵¹ Alûsî, Ebû’l-Fazl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, **Ruhu’l-Meâni Fi Tefsiri’l-Kur’âni’l-Azîm Ve’s-Seb’il-Mesâni**, (I-XXX), Daru’l-Fikr, 1985, Beyrut, c.20 s.45.

¹⁵² Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c.6, s.175.

Firavun İsrâiloğulları'nın erkek çocuklarını öldürmeye başladığında Hz. Musa'nın annesi onu bir tabutun içine koyup iple bağladıktan sonra Nil nehrine bırakır.¹⁵³ Nil nehrinin suları Hz. Musa'yı Firavun'un evinin bulunduğu noktaya getirdiğinde sarayın hizmetçileri tabutu görüp Firavun'un karısına getirirler.¹⁵⁴ Firavun'un karısı Âsiye¹⁵⁵ sandığı açıp Hz. Musa'yı gördüğünde Yüce Allah tarafından kalbine ona karşı bir sevgi ve muhabbet verilir.¹⁵⁶ Bu sevgi, Firavun'un Hz. Musa'yı öldürmek istediğinde karısı tarafından bir engel teşkil edecekti.¹⁵⁷

Hız. Musa, Firavun'un Sarayına alındıktan sonra oğlunun Firavun'un evinde olduğunu duyan annesinin aklı adeta başından gidip ve gönlüne hiçbirşey gelmiyordu. Annesi kızı Meryem'e;¹⁵⁸ Musa'ya ne olduğu hususunda bir haber alması gerektiğinin ona söylemişti.¹⁵⁹ Elmalılı, ayette “*kendi kızına*” ifadesi yerine “*Musa'nın kız kardeşi*” ifadesinin kullanılması özellikle şefkatin vurgulanması bakımından daha güzel olmuştur demektedir. Yani kendi kızı olduğu için değil, Hız. Musa'nın kız kardeşi olduğu için takib etmesini istemişti.¹⁶⁰ Hız. Musa'yı takip eden kız kardeşi bu takibi uzaktan yaparak kardeşini gözlüyordu.

Firavun'un Sarayına yerleşen Hız. Musa'ya Firavun'un karısı sevgi besliyor ve Hız. Musa'nın sağlıklı olması için sütanneler getirtiyordu. Süt anneler gelmesine rağmen Hız. Musa hiçbirinden süt emmiyordu.¹⁶¹ Hız. Musa bu durumda iken kız kardeşi kendilerine bu konuda yardımcı olabileceğini söyledikten sonra¹⁶² kendi annesinin bu konuda yardımcı olacağını söyler. Hız. Musa'nın annesi saraya getirildikten sonra Hız. Musa'yı kucağına alır ve Hız. Musa annesinden süt emmeye başlar. Daha iyi bakılması için annesi ile beraber annesinin evine gönderilir.¹⁶³ Böylece Yüce Allahın annesine olan sözü gerçekleşmiş olur. “*Biz onu sana döndüreceğiz.*” “*Onu sana geri dönderdik.*”¹⁶⁴

¹⁵³ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.328; Alûsî, *Ruhu'l-Meânî* c. 20, s. 45.

¹⁵⁴ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azim*, (I-XV), Kahire, 2000, c. 10, s. 444.

¹⁵⁵ Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20, s. 46.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azim*, c.10, s. 444.

¹⁵⁷ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.331; Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c. 20, s. 48.

¹⁵⁸ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.330.

¹⁵⁹ Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20, s. 50.

¹⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.6, s.176.

¹⁶¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azim*, c.10, s. 445.

¹⁶² Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20, s.50.

¹⁶³ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.331.

¹⁶⁴ kasâs, 28/ 7-13.

2.2.1.2. Hz. Musa'nın Kekeme olması

Hz. Musa'nın kekemeliğinin meydana gelmesinde ise tefsir kaynaklarında ki bilgiye göre; Firavun, Hz. Musa'nın akıllı olup olmadığını tesbit için bir tarafına ateş parçacıkları bir tarafına yakut bırakır. Hz. Musa elini yakutlara götürmeye kastederken melek onun elini ateş parçacıklarına götürür ve Hz. Musa ateş parçacıklarını dilinin üstüne koyar ve kekemeliği bu şekilde meydana gelir.¹⁶⁵ Hz. Musa dilindeki bu sorunun giderilmesi için Rabbine “*Dilimdeki tutukluluğu çöz.*”¹⁶⁶ şeklindeki duası Cenab-ı Hak tarafından kabul edilip dilindeki o bağ giderilmiştir.¹⁶⁷

2.2.1.3. Hz. Musa'nın Kıptiyi Öldürmesi

Hz. Musa olgunluk çağına ulaşmış, gelişimini tamamlamış¹⁶⁸ ve kırk yaşına ulaşmıştı.¹⁶⁹ Kendisine artık nübüvvet ve bir din verilmişti.¹⁷⁰

Bir gün Mısır'a¹⁷¹ akşam ile yatsı arası bir vakitte girerken¹⁷² kavga eden iki kişi gördü.¹⁷³ Kavga edenlerden biri kendi kabilesinden adı Sâmirî olan biriydi.¹⁷⁴ Diğeri de Hz. Musa'nın muhaliflerinden olan Fânûn idi.¹⁷⁵ Hz. Musa'nın kavminden olan ondan yardım isteyince¹⁷⁶ Hz. Musa Kıptiye bir yumruk vurarak öldürdü.¹⁷⁷ Hz. Musa yumruk atmadaki kastı adamı öldürmek değildi.¹⁷⁸ Hz. Musa bu olaydan sonra geceleyin şehirde Rabbi'nin yardımını bekler bir halde kalmıştı. Hz. Musa bu halde iken dün kendisini Kıptinin elinden kurtardığı adam yine yardım isteyince¹⁷⁹ “*Musa da ona, “Belli ki sen azgın bir kimsesin “dedi.”*”¹⁸⁰ Hz. Musa yine ona yardıma giderken o, kıptiye yardım edeceğini sanıp¹⁸¹ “*Ey Musa! Dün birini öldürdüğün gibi, beni de öldürmek mi*

¹⁶⁵ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 82.

¹⁶⁶ Tâhâ, 20/ 27.

¹⁶⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c. 9, s. 324.

¹⁶⁸ Kasâs, 28/ 14.

¹⁶⁹ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 332.

¹⁷⁰ Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c. 20, s. 52.

¹⁷¹ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 332.

¹⁷² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.10, s.446.

¹⁷³ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 332; Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20, s.53; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.10, s.447.

¹⁷⁴ Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20, s.53.

¹⁷⁵ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 332.

¹⁷⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.10, s.447.

¹⁷⁷ Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20, s.54; Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.333.

¹⁷⁸ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 333.

¹⁷⁹ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 333; Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, c.20 s.57; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, c.10, s.448.

¹⁸⁰ Kasâs, 28/ 18

¹⁸¹ Neseî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s. 334.

*istiyorsun?”*¹⁸² bunu duyan Kıpti bu duyduklarını gidip Firavun’a anlatır.¹⁸³ Kıptiyi öldürenin Hz. Musa olduğu anlaşılınca¹⁸⁴ Hz. Musa’nın yakalanması için hemen girişimlere başlanmıştır.¹⁸⁵ Firavun’un ailesinden olan bir kişi ki Hz. Musa’ya iman eden bu kişi bu durumdan haberdar olunca¹⁸⁶ Hz. Musa’ya gelip “Seni öldürmek için senin durumunu görüşüyorlar. Bu beldeden çık” deyince Hz. Musa hemen şehirden çıkıp¹⁸⁷ Hz. Şû’âyb’ın köyü olan Medyene yöneldi.¹⁸⁸

2.2.1.4. Hz. Musa’nın Medyen’e Kaçışı

Hz. Musa Medyen’e geldikten sonra Hz. Şû’âyb’ın kızlarından biri ile evlendi.¹⁸⁹

Hz. Musa (a.s.) on yıl Medyen’de kaldıktan sonra oradan ayrıldı.¹⁹⁰ Medyenden ayrıldıktan sonra bir kısmı, onun Mısır’a gittiğini ifade eder.¹⁹¹ Elmalılı; en doğrusunun onun Kudüs tarafına yöneldiğini kaydeder.¹⁹²

2.2.2. Peygamberlik Sonrası Hz. Musa

Hz. Musa’nın peygamberlik sonrası yaşamış olduğu olaylardan bahsetmeyi faydalı olarak gördüğümüz için bu bölümde peygamberlik sonrası Hz. Musa hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

2.2.2.1. Medyenden Ayrılması ve Allah ile Konuşması

Hz. Musa, kış mevsiminde karısı hamile bir haldeyken Medyenden ayrıldı.¹⁹³ Yolculukları devam ederken karanlık ve soğuk bir gecede¹⁹⁴ hanımı doğum sancıları çekmeye başlayınca¹⁹⁵ Hz. Musa ateş yakmaya çalışır ama başaramaz.¹⁹⁶ Hz. Musa bu

¹⁸² Kasâs, 28 / 19.

¹⁸³ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.10, s. 448.

¹⁸⁴ Alûsî, *Ruhu’l-Meânî*, c.20, s.58.

¹⁸⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.10 s.448.

¹⁸⁶ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, c.3, s. 334.

¹⁸⁷ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, c.3, s.334; Alûsî, *Ruhu’l-Meânî*, c.20, s.58 -59; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.10, s. 449- 450.

¹⁸⁸ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, c.3, s. 334; Alûsî, *Ruhu’l-Meânî*, c.20, s.59.

¹⁸⁹ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, c.3, s. 337; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.10, s.453

¹⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c.6, s.183.

¹⁹¹ Nesefî, *Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl*, c.3, s. 339; Alûsî, *Ruhu’l-Meânî*, c.20, s.73.

¹⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c.6, s.183.

¹⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c.6, s.183.

¹⁹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.10, s.459.

¹⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, c.6, s.183.

¹⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c.10, s.459.

halde iken uzaktan bir ateşin parladığını görünce “Durun! Ben bir ateş hissettim, belki ondan size bir haber getiririm”¹⁹⁷ dedi. “Musa, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: “Ey Musa! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah’ım.”¹⁹⁸

2.2.2.2. Hz. Musa’nın Firavun’a Gitmesi

Hz. Musa ve Hz. Harun, Yüce Allah’ın ikisinin Firavun’a gitmelerini söyledikten¹⁹⁹ sonra Firavun’un sarayına gelip onunla görüşürler.²⁰⁰ Görüşmelerinde Hz. Musa ve Hz. Harun; “Şüphesiz biz âlemlerin Rabbinin elçisiyiz. İsrâiloğulları’nı bizimle beraber gönder.”²⁰¹ derler.

Bu konuşmalardan sonra Firavun küçümser bir eda ile Hz. Musa’ya baktıktan sonra kendisinin ona senelerce kol-kanat gerdiğini ifade eder.²⁰² Nesefî bu yılların sayısının 30 yıl olduğunu söyler.²⁰³ Firavun konuşmasının devamında Hz. Musa’ya; “Biz bunları sana yapalım sende yaptıklarımıza karşı nankörlük yap!”²⁰⁴ der.

Firavun’un, nimet diye Hz. Musa’nın başına kaktığı ve onu nankörlük ile itham ettiği şey, onu bekleliğinde nehre bırakılmış bulunca alıp beslemesi ve barındırması, özellikle onu diğer erkek çocuklar gibi öldürtmemesi idi. Hz. Musa, üstü kapalı olarak onun yaptığının esasen bir nimet olmadığını ve kendisinin İsrâiloğulları’nı kul, köle edinmesinden ibaret bulunduğunu ifade etmektedir.²⁰⁵ Zira eğer Firavun İsrâiloğulları’na baskı uygulamasa, özellikle erkek çocukları öldürtmeye kalkışmasaydı Hz. Musa’nın annesi onu nehre bırakmak durumunda kalmayacak, Hz. Musa da Firavun’un eline düşmeyecekti.²⁰⁶ Firavun’un alaycı tavırlarına rağmen Hz. Musa bütün ilâhî dinlerin en temel ilkesi olan tevhid akidesini veciz ifadelerle ortaya koyduğu görülmektedir. Hz. Musa’nın getirdiği deliller karşısında çaresiz kalan Firavun, kaba kuvvete başvurarak onu zindana atmakla tehdit etti. Bununla birlikte Hz. Musa Firavun’un iman edeceği ümidiyle ona tatlı dille konuştu, Allah da mucizeler gönderdi.

¹⁹⁷ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c.6, s.183.

¹⁹⁸ Kasas, 28/ 30.

¹⁹⁹ Tâhâ, 20/ 42-43-44.

²⁰⁰ İbn Kesîr, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, c.9, s.341.

²⁰¹ Şuarâ, 26/ 16- 17.

²⁰² İbn Kesîr, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, c.9, s.340.

²⁰³ Nesefî, **Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl**, c.3, s. 262; Alûsî, **Ruhu’l-Meânî**, c.19, s.68.

²⁰⁴ İbn Kesîr, **Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm**, c.9, s.340.

²⁰⁵ Komisyon, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir** (I-V), Ankara, 2007, c.4, s.161.

²⁰⁶ Nesefî, **Medâriku’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vîl**, c.3, s. 264; Komisyon, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.4, s.161.

Hız. Musa'ya verilen mucizeler karşısında şaşkına dönen Firavun, çevresindekilerin bundan etkilenmesini önlemek için Hız. Musa'yı onlara becerikli, büyük bir sihirbaz olarak tanıtmaya çalıştı. Sihir yoluyla halkı tesir altına alıp yurtlarından çıkararak orada kendi hükümlanlığını sürdürmek istediğini söyledi ve bunu önlemek için neler yapılabileceğine dair çevresindekilerin görüşlerine başvurdu. Onlar da ülkedeki bütün yetenekli sihirbazları toplayarak Hız. Musa'ya karşı mücadele etmesini tavsiye ettiler. Bunun üzerine Firavun gereken emri verdi; ülkenin her tarafına görevliler gönderilerek sihirbazlar toplandı.²⁰⁷ Karşılaşma zamanı olarak da halkın bir araya toplandığı bayram günü kuşluk vakti tayin edildi.²⁰⁸ Bu karşılaşmadan da galip çıkan Allah'ın izni ile Hız. Musa olmuştu.

2.2.2.3. İsrâiloğullarıyla Mısırdan Çıkış

Firavun ve kavminin, Hız. Musa'ya iman edenlere uyguladığı haksızlıklar sebebiyle birçok felâket ve musibete uğratıldılar;²⁰⁹ Mısır'da yıllarca kuraklık ve kıtlık oldu, büyük sıkıntılar çektiler. Hız. Musa'ya başvurarak sıkıntılar kaldırıldığı takdirde İsrâiloğulları'na Mısır'dan çıkış izni vereceklerini söylediler. Hız. Musa'nın duası üzerine Allah sıkıntıları giderdikçe sözlerinden döndüler.²¹⁰ Allah Teâlâ Hız. Musa' ya İsrâiloğulları'nı Mısır'dan geceleyin gizlice çıkarmasını vahyetti.²¹¹

Hız. Musa geceleyin kavmi ile birlikte yola çıktı.²¹² Durumu haber alan Firavun²¹³ ve adamları İsrâiloğulları'nı takip edip imha etmeye karar verdiler.²¹⁴ Güçlü ordusuyla onları takip etmekte olan Firavun bir gün sabahleyin güneş doğarken onlara yetişti.²¹⁵ İsrâiloğulları, mucize eseri olarak denizden açılan yollardan geçip Sînâ yarımadasına çıktılar. Bunları izlemekte olan Firavun da açılmış olan bu yollara ordularıyla birlikte girdi. Ancak Yüce Allah, Hız. Musa ve beraberindeki müminleri kurtardı, Firavun ve beraberindekileri ise denizde boğdu.²¹⁶

²⁰⁷ Komisyon, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.4, s.161.

²⁰⁸ Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s. 264; Komisyon, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.4, s.161; Alûsî, **Ruhu'l-Meânî**, c.19, s.76.

²⁰⁹ Komisyon, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.4, s. 162- 163.

²¹⁰ Arâf, 7/ 130-135.

²¹¹ İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, c.10, s. 345- 347; Alûsî, **Ruhu'l-Meânî**, c.19, s.81; Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s.369.

²¹² Komisyon, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.3, s.369.

²¹³ Alûsî, **Ruhu'l-Meânî**, c.19, s.81.

²¹⁴ Komisyon, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.4, s.163.

²¹⁵ Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s.270; İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, c.10, s.347.

²¹⁶ Komisyon, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.4 s.163.

2.2.2.4. Tur Dağına Çıkış

İsrâil halkı, Mısır esaretinden kurtulup Sînâ Çölüne geçtikten sonra bu çölde kırk yıl boyunca evsiz barksız dolaştılar. Bu yüzden Sînâ çölü "şaşkın vaziyette dolaşmak" anlamına gelen Tîh adıyla da anılır. Yüce Allah, esaretten kurtulan kavme şeriatını bildirmek üzere Hz. Musa' ya Turisînâ' ya gelmesini emretti. Hz. Musa, yerine kardeşi Hz. Harun'u bırakıp Allah'ın emrine uyarak Tur'a gitti. Hz. Musa, Tur'daki bu olağan üstü buluşma sırasında,²¹⁷ Rabbi onun ile meleklerle olan kelamı gibi aracısız fakat perde arkasından onun ile konuştu. Hz. Musa ilahi kelamı her cihetten işitiyordu. Bu da gösterir ki Allahın kelamını işitmek mahlûkatın kelamını işitmek gibi değildir.²¹⁸ Hz. Musa kendisiyle konuşma lütfunda bulunan Allah'ı görmek istedi fakat Allah, "Beni asla göremezsin" buyurarak bunun (dünyada) imkânsız olduğuna işaret buyurdu.²¹⁹

İbn Kesîr bu ayetin tefsirini yaparken mü'minlerin Cenab-ı Hakkı ahirette göreceklerine dair Mütevatir hadislerin olduğunu ifade etmiştir.²²⁰

Hz. Musa'nın yüce Allah'ı görme dileğinin kabul edilmemesi karşısında, teselli mahiyetinde olmak üzere, Allah Teâlâ ona, iki büyük nimetini ikram etmek üzere onu seçtiğini, bu suretle kendisini diğer insanlardan üstün ve seçkin kıldığını hatırlatmış; bu nimetlerin kadrini bilip şükrünü eda etmesini İstemiştir. Bu nimetlerden biri Hz. Musa'ya tebliğler (risâlât) yani vahiyler gelmesi, diğeri de Allah'ın onunla vasıtasız olarak konuşmasıdır (kelâm).²²¹

2.2.2.5. Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın Buluşması

Yahudiler, Hz. Musa'nın Hz. Hızır ile olan kıssasını kabul etmek istememişler²²² halbuki kıssada geçen Musa'dan maksat, İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiş ve kendisine Tevrat verilmiş olan Hz. Musa'dır.²²³

Bir gün Hz. Musa Rabbine sorup: “Ya Rabb! Kullarının sana en sevgilisi hangisidir?” demiş. Buyurulmuş ki: “Beni zikrden ve unutmayan”

Hz. Musa: “Ey Rabb! En hâkim kulun hangisi?”

Allah Teâlâ: “Hak ile hükmeden be arzularına uymayan kimsedir.”

²¹⁷ Komisyon, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.2, s. 585- 586.

²¹⁸ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c.4, s.128.

²¹⁹ Komisyon, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.2, s.586.

²²⁰ İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur’âni'l-Azîm**, c.6, s.382.

²²¹ Komisyon, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.2, s. 588.

²²² Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c.5, s.366.

²²³ Komisyon, **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir** c. 3, s. 568; Alûsî, **Ruhu'l-Meânî**, c.15 s. 310.

Hızır: "En bilgili kulun kimdir?"

Allah Teâlâ: "Belki bir kelimeye rast gelirim de bir doğru yolu gösterir veya bir felaketten kurtarır diye insanların ilmini araştırmakla kendi ilmine ekleyen kimsedir." Bunun üzerine Hızır: "Ya Rabbi! Kullarından benden daha bilgisi varsa bana göster."

"Var." Buyurulmuş.

"O halde onu nerede arayayım"

"Her iki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde" diye tarif edilmiştir.²²⁴

Hızır, emredileni yapıp yardımcısı Yûsâ b. Nûn²²⁵ ile birlikte yola koyulurlar. İki denizin birleştiği yerdeki kayanın yanına geldiklerinde başlarını koyup uyurlar.²²⁶ Balık sepetten atlayıp denizde yüzmeye başlar.²²⁷ Uyandıktan sonra Yûsâ balığın kaybolduğunu farkeder, fakat Hızır'a haber vermeyi unutur. O gün ve bütün gece giderler.²²⁸ Sabah olunca Hızır yardımcısına, "Kuşluk yemeğimizi getir" ifadesinden anlaşılacağı üzere bu balık onların yiyeceği idi.²²⁹ Yûsâ bir gün önce kayanın dibinde uyuyup uyandıklarında balığın kaybolduğunu farkettiğini, ancak durumu Hızır'a haber vermeyi unuttuğunu söyler. Hızır, "İşte bizim aradığımız yer orasıydı." der²³⁰ hemen geri dönerler, uyudukları yere gelerek²³¹ Hızır ile buluşup tanışır. Hızır Hızır'a ondan ilim öğrenmek için geldiğini söyleyince, Hızır "Sen benimle beraberliğe sabredemezsin" der.²³² Bu sözle Hızır, Hızır'ın psikolojik durumu hakkındaki ilk keşfini göstermiş ve ona kendini anlatmış oluyordu ki, sonunda doğruluğu gerçekleşecektir.²³³ Hızır da, "İnşâallah, beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem" diye cevap verir, Hızır, "Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!" diye uyarıda bulunur. Derken bir gemi gelir, gemiye biner binmez²³⁴ geminin tahtalarından birini söküp

²²⁴ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, c.5, s.367; Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s.33.

²²⁵ İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, c.9, s.161; Alûsî, **Ruhu'l-Meânî**, c.15, s.311; Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s.33.

²²⁶ Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.3, s. 569.

²²⁷ Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s.33.

²²⁸ Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.3, s. 570.

²²⁹ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, c.5, s.369.

²³⁰ Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.3, s.570.

²³¹ Nesefî, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, c.3, s.33.

²³² Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c. 3, s. 570.

²³³ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, c.5, s.372.

²³⁴ Komisyon, **Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, c.3, s. 570.

çıkartır.²³⁵ Hz. Musa ona kötü bir iş yaptığını söyler. Hızır, "Sana, benimle beraberliğe sabredemezsin demedim mi?" der. Hz. Musa verdiği sözü unuttuğunu söyleyerek özür diler. Sahile çıktıklarında Hızır, sahilde oyun oynayan çocuklardan birini öldürür. Hz. Musa ona, masum bir cana kıymanın kötü bir davranış olduğunu hatırlatır. Hızır, "Sana benimle beraberliğe sabredemezsin demedim mi?" der. Hz. Musa, artık mazeret gösteremeyeceğini söyler ve "Bundan sonra sana bir şey sorarsam bir daha benimle arkadaşlık etme" diye cevap verir. Nihayet bir köye gelirler ve köy halkından yiyecek isterler. Fakat köy halkı onları misafir etmez. Köyde yıkılmak üzere olan bir duvar görürler. Hızır duvarı eliyle düzeltir. Hz. Musa, "Onlar bizi misafir etmediler dileyseydin, bu yaptığına karşılık onlardan bir ücret alırdın" der. Hızır, Hz. Musa'nın son müdahalesinin artık ayrılma sebebi olduğunu, yolculukları esnasında yaptıklarının sebeplerini anlatacağını bildirir.²³⁶

Bu olayın nerede ve ne zaman meydana geldiğine dair gerek Kur'ân'da gerekse hadiste açıklayıcı bilgi olmadığı gibi, âyette sözü edilen iki denizin de hangileri olduğuna dair bir açıklık yoktur. Bunların Akdeniz'le Kızıldeniz, veya Hazar Denizi ile Karadeniz olduğu, yahut Nil Nehri'nin Sudan'daki iki kolu olan Beyaz Nil ile Mavi Nil olabileceği yahut Ürdün Nehri ile Kızıldeniz veya daha başka denizler olabileceği ifade edilmiştir.

Bir başka anlayışa göre bu iki deniz burada mecazî mânada kullanılmıştır. Bunlardan biri Hz. Musa diğeri de Hızır'dır. Çünkü Hz. Musa zahir ilminin, Hızır da bâtın ilminin denizidir. İbn Abbas'tan böyle bir rivayet nakledilmekle birlikte müfessirler bu rivayetin sahih olmadığı kanaatindedirler.²³⁷

2.3. Tasavvuf ve Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Musa

2.3.1. Tasavvuf Kaynaklarına Göre Hz. Musa

Çalışmamızın bu kısmında da, Tasavvuf kaynaklarında Hz. Musa'nın nasıl anlatıldığını ele almaya gayret edeceğiz. Fakat çalışmamız Hadis alan ile ilgili olduğu için bu bilgilere genel olarak değineceğiz.

²³⁵ Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.35.

²³⁶ Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 3, s. 570; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c.5, s. 373- 378; Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, c.3, s.35-39.

²³⁷ Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, c. 3, s. 571.

2.3.1.1. Hz. Musa'nın Doğumu

İbn Ârâbi Fûsusu'l Hikem'inde, Musa yüzünden öldürülen erkek çocuklarının katledilmesindeki hikmetin, çocuklardan her birinin hayatı, Musa'ya yardım ile avdet etmesi içindir. Çünkü bunlardan her biri Musa'dır diye öldürüldü. Şu halde ölen her çocuğun hayatı Musa'ya ait olması gereklidir. Onların hayatı da, yaratılışlarındaki zâhirî hayat olup nefse ait arzu ve garazlardan hiçbirleriyle gizlenmiş değildir. Belki yaratılışlarındaki hâl üzeredir. Böyle olunca Musa, kendisi olduğu zannı ile öldürülenlerin hayatının mecmuu sayılır.²³⁸

Mevlânâ, Musa'nın doğumundan önce Firavun, onu rüyasında görüp doğmamsı için çarelere başvurduğunu şu şekilde anlatır ;

*Doğmadan Musa, rüya etmiş hitap,
Gelse, Fir'avn mülkünü eyler harap
Der müneccim, hem rüyâ tâbirciye,
“Çare ne, bu hükmü toptan silmeye?”
Hepsi der: “Tedbir gerek, alsak hemen,
Annenin rahmine çocuk hiç düşmeden.”
Düştü Musa, annenin has rahmine,
Aldı Fir'avn ehli, tedbirler yine.”²³⁹*

Musa'nın tabut içine konularak suya bırakılması hikmetine gelince tabut onun nâsüt'u yani cismani vücududur. Su ise bu vücut vasıtasıyla ona ilmden verilmiş nasiptir ki fikri, nazari, hissi ve hayati kuvvetlerden hâsıl olan bir varlıktır.²⁴⁰

Nev'i, bir beyitinde bedeni Musa'nın konulduğu sandığa ruhu Musa'ya, nefsi Firavun'a, yokluğu Nil'e benzeterek, bedeninin yokluk Nil'ine atarsan, maddi benliğini yok edersen, ruhunu nefsin elinden kaçırıp kurtarabilirsin demiştir.²⁴¹ Musa'nın tabut içinde deryaya atılmasının sureti, zâhirde ölüm idi. Halbuki bu; zahirde ve batında onun için ölümden kurtuluş oldu. Şu halde Musa, insanların ilim ile cehil ölümünden dirildiği gibi dirildi.²⁴²

²³⁸ İbn Ârâbi, Muhyiddin, **Fusûsu'l- Hikem ve't- Ta'likatu Aleyh**, (I-II), Dar'u-l Kitâbi'l Ârabi, Beyrut, c. 1, s. 197.

²³⁹ Mevlânâ, Celâleddin-i Rûmî, **Mesnevi**, (I-VI), Nazmen Tercüme Ahmet Metin Şahin, Kaynak Yayınları, İstanbul- 2006, c.3, s.40.

²⁴⁰ İbn Ârabi, **Fususu'l-Hikem**, c.1, s. 198.

²⁴¹ Güler Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, Uğurel Matbaası, Malatya- 2006, s. 93.

²⁴² İbn Ârâbi, **Fusûsu'l-Hikem**, c.1 s. 199.

2.3.1.2. Hz. Musa'nın Tur Dağına Çıkıp Allah ile Mükalemesi

Musa'nın Tur Dağı'na çıkıp orada Allah'ın tecellisi ve yaşadığı olaylar tasavvuf kaynaklarında ise şu şekilde anlatılmaktadır: Allah dağa tecelli ettiği zaman, dağ güllerle doluyor, yemyeşil oluyor, süsleniyor. Halbuki perdesiz tecelli edince, dağ alt-üst ve paramaparça olur.²⁴³

İbn Ârâbi, Allah'ın tecellisinin ateş suretinde olduğunu ve bunun hikmetinde; ateş, Musa'nın aradığı bir şeydi. Allah da ona dilediği şey şeklinde tecelli etti ki bu surette yönelsin ve bundan yüz çevirmesin. Çünkü Musa'ya aradığı şeyden başka bir şekilde görünseydi ondan yüz çevirirdi. Zira Musa'nın himmeti hususi bir dilek üzerinde toplanmıştı. Eğer ondan yüz döndürseydi yine ateş aramaya koyulacaktı. Böyle olunca Hak'da ona yüz göstermeyecekti. Halbuki Musa, Allah tarafından seçilmiş ve ona yakınlık şerefine ermişti. Musa, bunu bilmediği halde Hakk'ın ona kendi dileği şeklinde görünmesi Allah'a olan yakınlığındandır.²⁴⁴

Tasavvufi şiirde Allah'ın tecellisi ise şu şekilde anlatılmaktadır: Evrende her zerre İlâhi manayı gösteren birer tecellidir. Görebilene tüm kâinat tecelli nurlarıyla dolu gözükür. Tanrı'nın tecellisinin görülebildiği her yer, her olgu, her yaratılmış, her gönül Tur'dur. İnsanın gönlü ve cismi de Allah'ın tecelli ettiği yer olarak Tur'a benzetilir.

Hâcet degül aşıklara Tur'da münacat eylemek

*Ben kandasam dost andadur her bir yiri Tur eyleyem*²⁴⁵

Mevlânâ, Musa'nın Allah ile konuşması hakkında Fîhi Mâfih adlı eserinde şunları da anlatmaktadır; Şeyh-i Mahalle: “Önce görmek sonra işitip söylemek gelir. Mesela herkes sultanı görür fakat onunla konuşan ancak onun has adamıdır” diyordu. Mevlânâ buyurdu ki; Bu yanlış, saçma ve talihsizliktir. Çünkü Musa önce konuştu, işitti; sonra Tanrı'nın didarına talip oldu. Söz söylemek makamı Musa'nın, görmek makamı Muhammed'indir. Ulu Tanrı, Musa ile konuştu. Fakat harfli ve sesli olarak söylemedi ve damağı dili ile de konuşmadı. Çünkü harfin görünmesi için harfe, dudağa ve damağa ihtiyaç vardır. O yüce olan Tanrı, ağız, dudak ve damaktan münezzehtir. Bu yüzden Nebilerin de bu sessiz ve harfsiz alemde Tanrı ile söyleşmeleri işitmeleri vardır.

²⁴³ Mevlânâ, Celâleddin-i Rûmî, **Fîhi Mâfih**, Terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, M. E. B. Yayınları, İstanbul- 1969, s.55.

²⁴⁴ İbn Ârâbi, **Fusûsu'l-Hikem**, c.1, s.212- 213.

²⁴⁵ Zülfü Güler, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s. 96.

Öyle ki bu cüz'i akılların vehimleri ona ermez, onu kavrayıp anlayamazlar. Yalnız Nebiler bu harfsiz aleminden harf alemine gelirler ve çocuk olurlar.²⁴⁶

Rivâyete göre Hz. Musa, Tur Dağ'ından döndüğü zaman yüzü öyle nurlanmıştı ki, onun yüzüne kimse bakamıyordu. Gözler, o nûra dayanamıyordu. Bu yüzden Hz. Musa, o sıralarda yüzünü bir örtü ile örtüyordu.²⁴⁷

2.3.1.3. Hz. Musa'nın Mucizeleri

Musa'nın mucizelerinden olan asâ ile ilgili mesnevide şu mısralar vardır;

*Hem asâ sıçrar durur hiç durmadan
Çift sihirbâz, orda donmuş say ki sen.*

*Oldu bir ejderhâ, saldırmış asâ,
Renk sararmış, korku artar kaçmasa.*²⁴⁸

Fîhi Mâfih'te ise asâ şu şekilde anlatılmaktadır; her bozulmuş ve bozulmamış şey arifin ağzına düşünce ve idrakine ulaşınca olduğu gibi kalmaz; başka bir şey olur. Tanrının inayetleri ile örtülür. Asâ'yı görmedin mi? Musa'nın elinde nasıl bambaşka bir şey oldu. Onda asâ mahiyetinden bir şey kalmadı.²⁴⁹

Musa'nın asâsının ejderha haline gelmesinden sonra sihirbazlar bunun Hak tarafından olduğunu anlamışlardı;

*Bildiler, gökten gelen Hak mûcize,
Bildiler, vermez sihir, bir el bize!*²⁵⁰

Mevlânâ, Fîh-i Mâ Fihte sihirbazların asâ mucizesinin hak bir mucize olduğunu anlamalarının sebebini şu şekilde anlatmaktadır; temyiz imandır. Küfr ise temyizden mahrum olmaktır. Görmüyor musun Firavun zamanında, Musa'nın asâsı yılan ve

²⁴⁶ Mevlânâ, **Fîhi Mâfih**, Terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, s.144-239.

²⁴⁷ Can Şefik, **Cevâhir-i Mesneviye**, (I-II), (Mesneviden Seçmeler), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001, c. 2, s. 557.

²⁴⁸ Mevlânâ, **Mesnevi**, Nazmen Tercüme Ahmet Metin Şahin, c.3, s.55.

²⁴⁹ Mevlânâ, **Fîhi Mâfih**, Terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, s. 210-211.

²⁵⁰ Mevlânâ, **Mesnevi**, Nazmen Tercüme Ahmet Metin Şahin, c. 3, s. 55.

sihirbazların değnekleri, ipleri ejderha olunca, temyiz sahibi olmayan bunların hepsini aynı renkte görerek ayıramadığı halde, temyiz sahibi, temyiz vasıtasıyla sihri gerçekten ayırtedebildi; şu halde imanın temyiz olduğunu anlamış olduk.²⁵¹

Fususü'l Hikem'de ise İbn Arâbi asâ için şunlardan bahsetmektedir; O asâ , Musa'nın davetini kabul etmekten çekinen Firavun'un onun davetine karşı gösterdiği isyanın sureti idi. Asâ ansızın âşikâr bir yılan oldu. Şu halde çirkin bir fiil olan mâsiyet, itaate yani iyi emel şekline girdi.²⁵²

2.3.1.4. Hz. Musa'nın Hızır İle Görüşmesi

Musa'nın Hızır ile olan münasebeti tasavvuf erbabı şeyh ile müridi arasındaki münasebetine, Musa ile Hızır arasında geçen bu olayı örnek gösterirler. Hızır'dan kasıt mürşid-i kâmilidir. Feyze mazhar olmanın yolu bir mürşid-i kâmilin sohbetinde bulunmaktır, derler.²⁵³

İbn Arâbi Fususu'l Hikem'inde Hz. Musa ile Hızır'ın görüşmesinde yaşanan bazı durumları şu şekilde anlatmaktadır; Musa, Kıptî'yi öldürdüğünde nefsinde herhangi bir korku duymamıştı. Çünkü Nebi, bundan haber alıncaya kadar şuuru olmadığından batını yönden mâsumdur. İşte bunun için Hızır ona erkek çocuğun katlini gösterdi. Musa ise bu çocuğun öldürülmesini Hızır hakkında doğru bulmadı. Bundan dolayı Hızır Musa'ya "Ben kendi emrim ile bunu yapmadım" cevabını verdi. Bu sözle Musa'nın mertebesine işaretle onun da Kıptî'yi Allah'ın emriyle öldürmüş olduğunu anlatmış oldu.

Hızır, Musa'yı bir ücret karşılığı olmaksızın duvarı doğrultmayı gösterdiği zaman Musa ona itab ve itiraz etmişti. Halbuki Hızır şu hareketiyle ona ücret karşılığı olmaksızın genç kızların hayvanlarını sulamış olduğunu hatırlattı.

Hızır'ın Musa'dan ayrılmasındaki hikmete gelince Allah, Resulullah hakkında "Resul'un getirdiği şeyi alınız ve onun nehyettiği şeyden sakınınız." buyurmuştur. Peygamberliğin ve Resul'un kadrini bilen Allah arifleri bu emir karşısında durakladılar. Hızır muhakkak bildi ki Musa, Allah'ın Resulüdür. Bundan dolayı Resul'e karşı edeb icabını yerine getirmek için onun hareketlerini murakabeye koyuldu. Musa Hızır'a "Eğer bundan sonra sana birşey sorarsam bana yoldaşlık etme" dedi. Bu suretle onu kendisine yoldaşlık etmekten nehyetti. Musa, üçüncü defa itirazda bulununca Hızır ona

²⁵¹ Mevlânâ, **Fîhi Mâfih**, Terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, s. 226.

²⁵² İbn Arâbi, **Fusûsu'l-Hikem**, c.1, s. 210.

²⁵³ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s. 111.

“İşte bu, senin ve benim aramda ayrılıktır.” dedi. Musa ona yapma demedi, arkadaşlıklarının devamını da istemedi. Çünkü Musa kendisinden Hızır’la yoldaşlık etmekten sakınmayı gerektiren Resullük rütbesinin kadrini biliyordu. Bu duruma göre Musa sükût etti ve ayrıldılar.²⁵⁴

2.3.1.5. Firavun’un Ölümü

Firavun’un ölümü ile alakalı İbn Arâbi çok farklı bir görüş ortaya koymuştur ki o da şudur; Allah’ın “*Bizim azabımızı gördükleri vakitte onların imanı kendilerine fayda vermez, Yunus kavmi müstesna olmak üzere Allah’ın kavimleri hakkındaki adeti böyledir.*” mealindeki ayete gelince, bu ayetteki istisnalar, korkudan ileri gelen imanın ahirette fayda vermeyeceğine delalet etmez. Allah’ın bundan maksadı korku ile iman edenlerden dünyada azabın kaldırılmayacağıdır. Bundan dolayı Firavun da kendisinde iman bulunmakla beraber öldürüldü. Bu, hayatın son demine yaklaşmış olan kimsenin âhirete geçmesi hali gibidir. Halbuki hal karinesi, muhakkak Firavun’un ölümünü yakın olarak beklemediğini gösterir. Çünkü o Musa’nın asâsıyla denize vurmasından meydana çıkan kuru yol üzerinde Mü’minlerin yürüdüklerini gördü. Firavun iman ettiği sırada can çekişen bir insanın aksine olarak helak olacağını bilemedi. Bundan dolayı onu can çekişen kimseler arasında saymak uygun olamaz. Şu halde Firavun, ölümü değil kurtuluşu beklediği ve buna inandığı halde İsrâiloğulları’nın iman ettiği Allah’a inanmış oldu. Onun inandığı şey gerçekleşti. Fakat beklediği şeyin aksine çıktı. Bu sebeple Allah ona kendi nefsi hakkında ahiret azabından kurtulmayı ihsan etti ve bedenini kurtardı. Nasıl ki Allah “*Senin arkanda bulunan kavme bir ayet ve alamet olmaklığın için bugün sana bedenini ile necat veriyoruz.*” mealindeki ayette buna işaret buyurdu. Çünkü Firavun suretiyle gaip olsaydı kavminin çoğu (o Tanrı olduğu için) gizlendi derlerdi. Bu hale göre (boğulan kimsenin) Firavun olduğu bilinmek için belirli suretiyle ölü olarak meydana çıktı. Şu halde kurtuluş vaadi hem his bakımından hem de mana bakımından umumi oldu. Halbuki üzerine ahiret azabı hak olan kimse ne kadar ayet ve alametler gelirse gelsin elemli azabı görmedikçe yani ahiret azabını tatmadıkça iman etmez. İş böyle olunca Firavun bu zümreden çıktı. İşte bu böyle açık bir hakikattir ki Kur’ân’da bunu söyledi. Bundan sonra biz deriz ki Firavun’un imanı bahsinde emir

²⁵⁴ İbn Arâbi, **Fusûsu’l-Hikem**, c.1, s.203-205-206.

Allah’a racidir. Çünkü bütün halkın nefsinde onun şâki olduğu fikri yerleşti. Halbuki bu mesele hakkında onların dayanacakları bir nass ve hüküm yok.²⁵⁵

2.3.2. Edebiyat Kaynaklarına Göre Hz. Musa

Çalışmamızın bu kısmında da, Türk- İslam Edebiyatında Hz. Musa’nın nasıl anlatıldığını ele almaya gayret edeceğiz. Fakat çalışmamız Hadis alanı ile ilgili olduğu için bu bilgilere genel olarak değineceğiz.

Musa peygamberin birçok mucize ve kıssaları edebiyatınıza girmiş ve bir hayli yaygın biçimde kullanılmıştır. Edebiyatta, Allah ile konuşması, ejderha olabilen asası, Yed-i Beyzâ’sı, Firavun’un suda boğulması v.s. yönleri ele alınır.²⁵⁶

Eylegil tâbût-ı cismün garka-i nîl-i fenâ

Tâ bula Mûsî-i cân Fir’avn-ı nefsünden mefer. (Nev’î)

Bu beyitte şair, bedeni Musa’nın konulduğu sandığa, ruhu Musa’ya, nefsi Firavun’a, yokluğu Nil’e benzeterek, bedenini yokluk Nil’ine atarsan, maddi benliğini yok edersen, ruhunu nefsin elinden kaçırıp kurtarabilirsin demiştir.²⁵⁷

Yunus, Musa’nın bu çobanlığı, peygamberlik verilecek derecede kemâl kazanma olarak yorumlamıştır.

Çobanlık itmeyince Musa’layın

Kelîm’üm diyüp Tur’a göndermeye (Yunus)²⁵⁸

Şairler, Tur Dağı’ndaki Allah’ın tecelli etmesinin öncesi ve sonrasında yaşanan olayları beyitlerinde şu şekilde dile getirmişlerdir:

Hem menem Mûsîye âteş hem menem “enestü nâr”

Hem Kelîmün nûrîyam men hem temennâyem necât (Nesimî)

²⁵⁵ İbn Ârâbi, **Fusûsu’l-Hikem**, c.1, s.211, 212.

²⁵⁶ Pala, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, 20. Baskı, İstanbul-2001, s. 335.

²⁵⁷ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.93.

²⁵⁸ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.94.

Bir Nihâl-i şu'le görsen pertevinde bî- hod ol
*Vâd-î 'aşk içre sâhib- tura benzet kendini*²⁵⁹ (Fehim-i Kâdim)

Ohurdu Tû-ı dil Musa-yı dîdâra tecellî-gâh
Su'âl-i vuslata verse cevâb-ı len terânîsin (Şeyhülislamîşhak)

Turumuz mahv-ı tecellidir bizin ey Nâ'ilî
*Len-terânî neşve bir câm-ı hitâbın mestiyiz*²⁶⁰ (Nâ'ilî)

Musa, Tur'a ikinci gidişinde de Allah'ın tecellisiyle karşılaşmış; kendisine mucizeler ve kitap verilmiştir. Allah, yarattığı dağda, ağaçta nur halinde görünmüş; verdiği mucizelerle de, takdirleri ve filleriyle de tecelli etmiş; Musa ile konuşması ve verdiği kitap ile de kelâm halinde kendini belli etmiştir. Divan edebiyatında, evrende her zerre İlâhi manayı gösteren bir tecellidir. Görebilene tüm kâinat tecelli nurlarıyla dolu gözüktür. Tanrı'nın tecellisinin görülebildiği her yer, her yaratılmış, her gönül Tur'dur. İnsanın gönlü ve cismi de Allah'ın tecelli ettiği yer olarak Tur'a benzetilir.

Hâcet degül 'âşıklara Tur'da münâcât eylemek
Ben kandasam dost anadur her bir yiri Tur eyleyem (Yunus)

Gönlümüz nûr-ı tecelli cismimizdür kûh-ı Tur
*Cânumuz dîdâra karşı oldu Mûsî-vâr mest*²⁶¹ (Nesimî)

Musa, tecelliye nail olup kendisine nübüvvet verildikten sonra, nefesine ve benliğine ait bütün korkularından, kayıtlarından, arzu ve isteklerinden kurtulup, kendini tamamen Allah'ın emrilerine teslim etmiştir.

Anlayan mahv-ı enâniyyetde Musa semtini
*Bildi nâr-ı gayret ü nûr-ı tecelli semtini*²⁶² (Nev'î)

²⁵⁹ Güler, Zülfü, *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, s.94.

²⁶⁰ Güler, Zülfü, *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, s.95.

²⁶¹ Güler, Zülfü, *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, s.96.

²⁶² Güler, Zülfü, *Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler*, s.97.

Kasidelerde övülen kişinin yüzünün yahut huyunun güzelliği, ilim ve irfanı, ihsanının ve adaletinin verdiği ferahlık İlâhi tecelliye benzetilerek telmihler yapılmıştır. Şair, Musa'ya, Tur'a ve tecelliye işaretle, kendisini, eserini ve anlam zenginliğini de ifade eder.

Kelîm-i Tur-ı cihândır ki nûr-ı dîdârı
Derûn-ı dehre tecellî-dih-i sîrûr u bahâ (Şeyhulislam İshak)

Nâyına şu 'le-i âvâzına tut gûş-ı kabûl
*Tur-ı Musa vü 'asâ Hazret-i Mevlânâdır*²⁶³ (Şeyh Galip)

Şairler, Musa'nın "Rabbim bana kendini göster" diye yalvarmasının aşıklık gereği, vuslat dileme olarak nitelendirmişlerdir. Sevgiliyi görmeyi, vuslatı dileyen aşık daima yalvarır münâcâtta bulunur; ama sevgili asla yüzünü göstermez, vuslata kapı açmaz. Aşığın da yalvarmaktan başka bildiği ve çaresi yoktur. İşte şairler, aşık-maşuk arasındaki bu şiirsel ilgiye, Musa'nın "Rabbi erini" diye münâcâtını, Allah'ında "len terân" diye reddedişini ilahi bir örnek kabul etmişlerdir.

Dîdâra âşık olduğu-y-ıçun Kelîm-vâr
Dâvud bigi nâle ider bülbül-i seher (Ahmedî)

Mûsî- sıfat ana erini çok didüm velî
*Hayrân olup tecellîye dîdârı görmedüm*²⁶⁴ (Ahmed-i Dâ'î)

Yunus, Divanı'nda Musa ile ilgili, diğer divanlarda rastlamadığımız değişik bir hikaye vardır. Musa Tur'a giderken, bir su aktığını görüyor; suyun kaynağını bulmak istiyor ve suyun gelişini takip ediyor. Şeytanın ağladığını, akan suyun da onun göz yaşı olduğunu görüyor. Şeytana neden ağladığını soruyor. Şeytan, Allah'a isyan ettiği için çok pişman olduğunu söylüyor ve:

Vargıl digil yâ Musa rahmet eylesün bana
Tevbe kılup işine hoş istigfâr eyledi (Yunus Emre)

²⁶³ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.98.

²⁶⁴ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.99.

diyerek Allah'tan kendisi için af dilemesini istiyor. Musa, Allah'la konuştuktan sonra dönerken "Allah, Musa'ya şeytanın isteğini unuttun. Ona söyle, Adem'e secde ederse onu bağışlarım diyor."

Mûsî geldi la'îne didi Hakkın buyrugun
Secdeyi işidecek döndi inkar eyledi ²⁶⁵ (Yunus Emre)

Fuzuli bir beytinde, Allah'ın Musa'ya ilim ve asâ mucizesi vererek, O'nun korkularını ümide dönüştürdüğünü ifade ediyor.

Sensin kalan mezâhir-i ümmîd ü bîm edüb
Musa'nı ilm genci 'asâsını ejdehâ ²⁶⁶ (Fuzuli)

Musa, Allah'tan kardeşi Harun'un da peygamberlik verilerek kendisine yardımcı yapılmasını istemesini Nâbî bir beytinde şöyle dile getiriyor :

Hazret-i Mûsî 'İmrân gibi 'alî-câhun
Emrine olmuş idi Hazret-i Hârun munzam ²⁶⁷ (Nâbî)

Musa'nın dilinin peltekliği noktasında şairler Şûara ve Tâhâ süresindeki ayetlere telmihle Musa'nın dilinde peltekliğe işaret etmişlerdir:

Ey Yûsuf-ı Îsâ-dem-i Musa-lüknet
Zülf-i ejder ü leb-i rûhda vü hüsn-âfet
Nâmun diger enbiyâ ki etmiş sende
İ'câzı bu evc-i nebîlerin cem'iyet ²⁶⁸ (Fehîm-i Kâdîm)

Şairler, Musa'nın, asâsı sayesinde Firavun'u ve onun kalabalık sihirbazlarını, ordusunu mağlup etmesini de beyitlerinde yer vermiştir. Bâkî, bir beytinde kısı Firavun'a, baharın müjdecisi olarak topraktan çıkan sümbülü de asaya benzetmiştir.

²⁶⁵ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.101-102.

²⁶⁶ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.102.

²⁶⁷ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.102.

²⁶⁸ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.103.

Yine Fir'avn-i şitâ ceyşine Musa-mânend
Eyledi elde 'asâsını bir ejder sünbül ²⁶⁹ (Bâkî)

İsrâiloğulları'nı Firavundan kurtarıp Mısır'dan çıkardıktan sonra Musa, asâsını kayaya vurarak, çölde susuz kalan kavmi için su çıkarmıştır.²⁷⁰ Şair bu olaya telmih ile, övdüğü kişiyi Musa'ya kalemmini de ab-ı hayat akıtan asaya benzetmiştir:

Eger 'asâsını darb itse seng-i mahbereye
Kelîm-i hâesi âb-ı hayât ider tefcîr ²⁷¹ (Sabit)

Musa'ya verilen bir diğer mucize olan Yed-i Beyzâ (beyaz el) şiirde, karanlık içinde parlayan ışık; karanlığı kaldıran aydınlık ; aşığın gönlünü aydınlatan ve ferahlatan sevgilinin hayali ya da bir güzellik unsurunun görüntüsü yahut tecelli; sıkıntıyı gideren mutluluk , ferahlık, sevinç; kederi unutturan şarap; kötülüğü, zulmü kaldıran adalet; cehaleti yok eden ilim; güzel söylenmiş, aydınlık ve parlak söz ya da şiir manalarını ifade eden bir mazmum olmuştur:

Şehinşeh mîr Mûsî kim yed-i beyzâsıdur mu'ciz
Anun fethi durur şâhid yed-i kudretde beyzâya ²⁷² (AhmediDâ'î)

Denizin yarılmasını, Bâkî, memduhuna du'a ederken Musa'ya erişen İlâhi yardımın ona da erişmesini dilemiş; Nef'î temmuz sıcaklığını anlatırken bu olaya telmihte bulunmuş; Fuzulî ise övdüğü kişinin kılıcının gücünü yüceltirken, Musa'nın asası deryayı yarmıştı senin kılıcın kurutur demiştir:

Belâ gird-âbına salsun 'adûnı nâ-bedîd itsün
Fenâ deryâsına gark eyleyen Fir'avnu Hâmânı (Bâkî)

Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dûzahda
Etsa Fir'avn'ı felek böyle hevâda gark-âb (Nef'î)

²⁶⁹ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.106

²⁷⁰ Bakara 2/ 60.

²⁷¹ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.104.

²⁷² Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.107.

Kahrı ol reng ile kim deryâ mizâcın huşk eder
*Çalsa ger Mûsî-sıfat deryâya tîğ-i âb-dâr*²⁷³ (Fuzuli)

Şairler, Hızır'ın Musa ile olan yolculuğunu ve ledün bilgisini konu edinmiş, övgülerde memduhu ve fahriyelerde kendilerini ilm-i ledünniye sahip olma, tedbir ve feraset bakımından Hızır'a benzeterek telmihlerde bulunmuşlardır:

Degmeler bu sırra irmezler ledünnîdür 'azîz
*Hızr'ı koyup yolda ben kerrûbıla gerdân olam*²⁷⁴ (YunusEmre)

²⁷³ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.109-110.

²⁷⁴ Güler, Zülfü, **Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler**, s.114.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HADİS KAYNAKLARINA GÖRE HZ. MUSA

3.1. Hz. Musa İle İlgili Hadisler

Bu bölümde, Hz. Mûsa ile ilgili hem muteber hadis kaynaklarında hem de Mevzû'at kitaplarında geçen rivâyetler inceleneceği için bu hadisler ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu şekilde hangi konulardaki rivâyetlerin güvenilir hangilerinin uydurma olduğunu anlamamız kolaylaşacaktır.

3.1.1. Muteber Hadis Kaynaklarında Yer Alan Rivâyetler

Çalışmamızın bu kısmında başta Kütüb-i Tis'â olmak üzere asırlar boyu şöhret bulmuş muteber hadis eserlerinde geçen rivâyetleri, tespit edebildiğimiz ölçüde bir araya getirmeye çalışacağız.

1. Sa'îd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a: "Nevf el-Bikâlî, Hızır'ın sahibi olan Musa, İsrâîloğulları' nın Musa' sı değildir; o ancak başka bir Musa'dır iddiasında bulunuyor. " dedim. Bunun üzerine ibn-i Abbâs şöyle dedi: Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir. Bize Ubeyy ibn-i Ka'b, Peygamber (s.a.s)' den tahdîs etti ki şöyle buyurmuştur: "Hz. Musa bir defasında isrâîloğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine: İnsanların hangisi en âlimdir? diye soruldu. "En âlim benim." diye cevap verdi. Bu hususta (Allah en iyi bilendir diyerek) ilmi Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah onu kınadı. Allah ona: "İki denizin bittiği yerde kullarımdan biri var. O senden daha âlimdir" diye vahyetti. Musa: "Yâ Rabb, ona nasıl yol bulayım? " dedi. Ona: "Bir zenbîl içinde bir balık taşı, onu nerede kaybedersen, o kulum oradadır" denildi. Musa gitti. Hizmetçisi Yûşâ bin Nun'u da beraberinde götürdü. Bir zenbîl içine bir balık koyup yüklendiler, (iki denizin bittiği yerdeki) kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Derken balık zenbîlden çıkıp deniz içinde kendine su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yol aldı. Deniz içinde böyle bir yolun açılması Musa ile hizmetçisine hayret edilmeye değer bir şey olmuştu. Uyandıktan sonra bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa hizmetçisine: "Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun bu yolculuğumuzdan dolayı bir yorgunluğa kavuştuk. " dedi. Hâlbuki Musa, emrolunduğu o yerin ötesine geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi: "Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman balığın (gittiğini haber vermeyi) unuttum." dedi. Musa: "Zâten istediğimiz bu idi." dedi. Bunun üzerine kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Taşın yanına vardıklarında bir de baktılar ki elbisesine bürünmüş -yâhud elbisesine bürünen- bir zât duruyor. Musa selâm verdi. Hızır: "Acâib! Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden?" dedi. "Ben Musa'yım" dedi. O: "İsrâîloğulları' nın Musa' sı mı?" diye sordu. "Evet" dedi. Musa ona: "Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbî olayım mı?" dedi. Hızır: "Doğrusu sen benimle beraber asla sabredemezsin yâ Musa! Bende Allah 'ın bana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın sana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki onu da ben bilemem." cevabını verdi. Musa: "Allah isterse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir

işte karşı gelmeyeceğim” dedi. Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yakınlarına bir gemi uğradı. Kendilerini de almaları için gemicilerle konuştular. Hızır gemiciler tarafından tanındı. O ikisini ücretsiz olarak gemiye aldılar. O sırada bir serçe geminin kenarına konup, denizden bir iki yudum su aldı. Hızır: “Yâ Musa, benim ilimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile eksiltmez” dedi. Ondan sonra geminin tahtalarından birine el uzatıp söktü. Musa : “Bizi gemilerine ücretsiz almış olan bir topluluğun gemilerine kasedip, içindekileri batırmak için mi deliyorsun?” dedi. Hızır: “Ben sana sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?” dedi. Musa: “Unuttuğum şeyden dolayı beni sorumlu tutma ve beni işimde zora sokma.” dedi. Vakıada Musa' nın bu ilk muhalefeti unutma eseri idi. Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını yukarısından tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa: “Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha?” dedi. Hızır: “Ben sana, sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?” dedi. (İbn-i Uyeyne: Bu ikincisi daha te'kîdlidir, dedi.) Yine gittiler, nihayet bir köye gelince, ahâlîsinden yemek istediler. Ahâlî onları misâfir etmekten çekindiler. Hızır ile Musa orada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır eliyle işaret ederek onu doğrultuverdi. Musa Hızır' a: “Eğer isteseydin bunun için bir ücret alabilirdin” dedi. Hızır: "İşte bu benimle senin ayrılışımdır. " dedi.

Peygamber (s.a.s) (kıssayı buraya kadar naklettikten sonra): “Allah Musa'ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki keşke sabredip aralarında geçecek maceralar (Allah tarafından Kur'ân'da) bize anlatılsaydı.”²⁷⁵

Abdulkadir Evgin, Hadislerde Hızır-Gayb ilişkisi adlı eserinde bu rivâyetin râvileri ile alakalı 86 ve 94. sayfaları arasında geniş bir bilgi verdikten sonra şunları ifade etmiştir;“ ravileri hakkında verdiğimiz bu genel bilgiler ışığında, hadisin senedleri hakkında aklımıza gelen ilk husus, onların “garîb” olarak değerlendirebilecekleridir. Çünkü hadisi Hz. Peygamberden sadece bir râvî rivayet etmiş ve benzeri başka bir râvî tarafından rivayet edilmemiştir. Üstelik ilk üç tabakadaki râvî sayıları yine tek kişilerden oluşmaktadır. Nitekim incelediğimiz kaynakların hemen tamamında hadisi

²⁷⁵ Buhârî, **Sahîh**, İlim, 44, (1/38-39), İlim, 16 (1/26-27), İlim, 19, (1/27-28), Enbiya, 27, (4/126-127), Enbiya, 27, (4/127-128-129), Tefsîru'l-Kur'ân, 2, (5/230-231-232), Tefsîru'l-Kur'ân, 3, (5/232-233-234), Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (5/234-235), Tevhîd, 31, (8/193-194); Müslim, Ebû'l-Huseyn b. Haccâc, **el-Câmi'u's-Sahih** (I-III), Çağrı Yayınları, İstanbul-1992, Fedâil, 46, (2-1847-1848-1849-1850), Fedâil, 46, (2-1850-1851-1852), Fedâil, 46, (2-1852-1853); Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, **Sünen**, Tah. Muhammed Nasıruddin el-Elbânî, Mektebetu'l Maârif, Riyâd-1996, Tefsîru'l-Kurân, 19, (707,708); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, (I - L), (Tah. Şûayb Arnavût ve Âdil Mürşid, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût-1995), 35/36, 35/43, 35/49, 35/50, 35/53, 35/59, 35/68.

Hız. Peygamberden duyan kişi sadece Amr b. Dînâr, ondan duyan kişi de sadece Süfyan b. Uyeyne'dir. Seneddeki râvî dağılımı ise Süfyan b. Uyeyne'den sonra başlamaktadır. Hadisin metni, Süfyan b. Uyeyne'ye kadar garîb olarak rivayet edildiği halde, ondan sonraki râvîlerin çoğalmasıyla meşhur olmuştur. Şu halde garîb hadisin tanımından hareketle, özellikle ilk dört râvîsi hakkında kullanılan ta'dil lafızlarına bakarak bu rivayeti belki sâhîh kabul edebiliriz. Ama ondan sonraki râvîleri de dikkate aldığımız zaman, aynı değerlendirmeyi yapmamız mümkün değildir.

Diğer taraftan bir hadisin isnadının bir kısmının garîb olması, o hadis hakkında yapılabilecek önemli eleştiri noktalarından biridir. Çünkü isnadında garâbet bulunan hadisler, her ne kadar bazı muhaddislerce sahîh olarak değerlendirilse de Ahmed b. Hanbel, Mâlik b. Enes ve Abdurrezzâk b. Hemmâm gibi meşhur muhaddislerce münker ve şerrin kaynağı olarak kabul edilmektedirler. Süfyan b. Uyeyne'den sonra dağılım gösteren râvîleri dikkate aldığımızda da yukarıdaki muhaddislerin görüşü önem kazanmaktadır. Çünkü dağılımdan sonraki râvîler arasında Süfyan b. Uyeyne'den mevzû rivayetler nakletmek, hadis rivayetinde gaflet sahibi olmak, irsal yapmak, ihtilat yapmak, Şiâ lehinde hadis nakletmek, münker hadisleri nakletmek, hadis hırsızlığı yapmak, zayıf rivayetleri nakletmek gibi hususlarla cerh edilenlerin bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla sadece isnadının baş tarafında yer alan ilk dört râvîsinin güvenilirliğini dikkate alarak, hadisin senedini sâhîh kabul etmemiz mümkün değildir.”²⁷⁶

Burada aklımıza gelebilecek muhtemel sorulardan biri olan “ Hızır kimdir?” sorusuna Mustafa Öztürk “Kur'an'daki pek çok kıssa gibi, muhataba iletilmek istenen mesajın ön planda tutulmasından kaynaklanan müphemlikten dolayı üzerinde pek çok spekülasyon yapılan Bilge Kul-Musa kıssasından üretilen Hızır, kelimenin tam manâsıyla mitolojik bir figür olup bu konuyla ilgili İslam tefsir, hadis ve bilhassa tasavvuf literatüründeki bilgilerin önemli bir kısmı Gılgamış, İskender ve Yahudî efsanelerinden derlenmiş gözükmeaktadır. Hızır'a izafe edilen insanüstü özellikler ise, insanoğlunun inkar edilemez gerçekliğini kabullenmekte öteden beri zorluk çektiği ölüm gerçeğinden kaçış, sonsuzluk, üstünlük ve mutlak özgürlük gibi kadîm özelemlerinin, Hızır'ın mitolojik şahsiyetinde dile getirilmesini ifade ediyor olsa

²⁷⁶ Evgin, Abdulkadir, **Hadislerde Hızır-Gayb ilişkisi**, İlâhiyât Yay., Ankara,2007, s.94-95.

gerektir” demiştir.²⁷⁷ Hızır’ı mitolojik bir figür olarak gören bu anlayışın aksine, alimlerin bir bölümü onun “nebî” olduğuna hükmederken, birçok kişi de “veli” olduğunu söylemiştir. Buna mukabil, “veli” olduğu hususunda, yine çoğunluğun görüşünden bahsedenler olmuştur.²⁷⁸

Tirmizi: “ Bu hadis hasen-sahihtir” demiştir.²⁷⁹ Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid, bu rivayetler için; “ Buhârî ve Müslimin şartlarına göre isnadı sahihtir” demişlerdir.²⁸⁰

2. Ebû Hureyre Hz. Peygamber (a.s.)’ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "İsrâiloğulları çıplak olarak, birbirlerine baka baka yıkanırldı. Musa ise yalnızca yıkanırldı. İsrâiloğulları: Allah'a yemin olsun, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan men eden, ancak O' nun kasığı yarık olmasıdır, derlerdi. Musa bir defa yıkanmağa gitti, elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Akabinde taş elbisesini alıp kaçtı. Musa: "Ey taş elbisemi, ey taş elbisemi!" diyerek taşın arkasından koştu. Nihayet İsrâiloğulları onu (çırılçıplak) gördüler de: "Vallahi Musa' da hiçbir kusur yokmuş. " dediler. Musa elbisesini aldı da taşı dövmeye başladı.

Ebû Hureyre: "Vallahî o taşta muhakkak altı yâhud yedi dövme izi kalmıştır. " dedi.²⁸¹

Tirmizi: “ Bu hadis hasen-sahihtir” demiştir.²⁸²

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile hadisin diğer tarikleri için; “ Buhârî

²⁷⁷ Öztürk, Mustafa, **Bilge Kul-Musa Kıssası Ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu**, OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 2003, c. XIV-XV, s.277.

²⁷⁸ Uysal, Muhittin, **Tespit ve Yorum Bakımından Hızır İlgili Haberler**, Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya 2000, c. X, s. 341.

²⁷⁹ Tirmizî, **Tefsîru'l-Kurân**, 19, (708)

²⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 35/36, 43, 49,50

²⁸¹ Buhârî, **Sahîh**, Gusûl, 20, (1/73-74), Enbiyâ, 28, (4/129-130); Müslim, **Sahîh**, Hayz, 18, (1/267), Fedâil, 42, (2/1841-1842), Fedâil, 42,(2/1842); Tirmizî, **Sünen**, Tefsîru'l-Kur'ân, 34, (727-728); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/507, 14/54, 15/44, 16/396, 16/532; İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, **Musannef**, (I-XXVI), Tah. Muhammed Avvame, Dâru'l Kible, Cidde-2006, 16/538, 16/539.

²⁸² Tirmizî, **Sünen**, Tefsîru'l-Kurân, 19, (728)

ve Müslimin şartlarına göre bu hadisin isnadı sahihtir.”²⁸³ “ Müslimin şartlarına göre isnadı sahihtir.”²⁸⁴ “ Hadis sahih olup bu hadisin senedinin ricâli Buhârî ve Müslimin sikâ ricâlidir.”²⁸⁵ “ Bu hadisin iki isnadı vardır. Bunlardan birincisi Hasanü'l Basriye ait olup mürsel olarak rivayet edilmiştir. İkinci isnad ise Muhammed b. Sirine göre Buhârî ve Müslimin şartlarına göre sahihtir.”²⁸⁶ “ Bu hadis sahih olup bu hadisin senedinin ricâli Buhârî ve Müslimin sikâ ricâlidir.” demişlerdir.²⁸⁷

²⁸³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/507.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 14/55.

²⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 15/45.

²⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 16/397.

²⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 16/533.

3- Ebû Zerr, Resûlullah (a.s.)'ın (Mi'râc kıssasını) şöyle haber verdiğini nakletmiştir: "Ben, Mekke'de iken evimin tavanı (ansızın) yarıldı. Cibril (a.s.) indi. Göğsümü yardıktan sonra onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve imân ile dopdolu olan bir leğen getirdi de onu göğsümün içine boşalttı ve göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâsına doğru çıkardı. Dünyâ semâsına (yânî yere en yakın olan semâyâ) vardığımda Cibril, o semânın bekçisine: "Aç" dedi. Bekçi: "Kimdir o?" dedi. Cebrâil: "Cibril' dir" dedi. Görevli: "Beraberinde kimse var mı?" dedi. Cebrâil: "Beraberimde Muhammed vardır" dedi. Görevli: "O'na (gelsin diye) haber gönderildi mi?" dedi. Cebrâil: "Evet" dedi. Kapı açılınca dünyâ semâsının üstüne çıktık. Bir de gördüm ki bir kimse oturmuş, sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da bir takım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât: "Merhaba (yânî hoş geldin) sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul." dedi.

Ben Cibril'e: "Bu kim?" diye sordum. Cebrâil: "Bu, Âdem Peygamber'dir. Sağında, solunda olan bu karaltılar da çocuklarının ruhlarıdır. Sağında olanları cennetlikler, sol tarafında olan bu karaltılar da cehennemliklerdir. Sağına bakınca güler, sol tarafına bakınca ağlar, dedi. Derken Cibril beni ikinci semâyâ doğru çıkardı. Oranın bekçisine de: "Aç" dedi. Oranın bekçisi de evvelkinin söyledikleri gibi söyledi de kapıyı açtı.

(Enes der ki: Ebû Zerr, Resûlullah'ın semâlarda Âdem, İdrîs, Musa, İsâ ve İbrâhîm'i -Allah'ın salavâtı üzerlerine olsun- bulduğunu söyledi ise de onlardan her birilerinin menzillerinin nasıl olduğunu tesbît etmedi; yalnız Âdem'i dünyâ semâsında, İbrâhîm'i altıncı semâda bulmuş olduğunu söyledi.) Yine Enes der ki: "Cibrîl, Peygamber ile birlikte İdrîs'e uğradıklarında, İdrîs (a.s.): "Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş" demiş. Peygamber (a.s) buyurmuş ki: "Bu kim?" diye sordum. Cibrîl: "Bu, İdrîs'dir" dedi. Sonra Musa'ya uğradım. O da: "Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş" dedi. "Bu kim?" dedim. Cibrîl: "Bu, Musa'dır." dedi.

Sonra İsâ'ya uğradım. O da: "Hoş geldin sâlih kardeş, hoş geldin sâlih Peygamber" dedi. "Bu kim?" dedim. Cibrîl: "Bu, İsâ' dır." dedi. Sonra İbrahim'e uğradım. "Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul." dedi. "Bu kim?" dedim. Cibrîl: "Bu, İbrahim (a.s.)'dir " dedi.

İbn Şihâb şöyle dedi: “Bana Ebû Bekr b. Hazm haber verdi ki: İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî şöyle derler idi: Peygamber (s.a.v) şöyle dedi: "Sonra ben çok yükseklerle çıkarıldım, nihayet kalemlerin cızırtılarını işittiğim yüksek bir yere çıktım"·

Yine İbn Hazm ile Enes ibn Mâlik şöyle demişlerdir: Peygamber (s.av.) şöyle buyurdu:

"(O zaman) Allah, ümmetime elli vakit namaz farz etti. Bu farzı yüklenerek döndüm. Derken Musa' ya rast geldim. Musa: Allah ümmetine neyi farz etti? Diye sordu. “Elli vakit namaz farz etti” dedim. Musa: “Rabb'ına dön, çünkü senin ümmetin buna takat getiremez” dedi. “Müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa' nın yanına dönüp bir kısmını indirdi” dedim. O yine: “Rabb' ına müracaat et, çünkü senin ümmetin takat getiremez” dedi. “Bir daha müracaat ettim. Allah bir kısmını daha indirdi. Musa' nın yanına yine döndüm.” O yine: “Rabb'ine dön. Zîrâ ümmetin buna takat getirmez, dedi.” “Bunun üzerine tekrar Allah'a müracaat ettim.” Allah: "Onlar beştir ve yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz değişmez" buyurdu. “Musa'nın yanına döndüm.” O yine: “Rabb'ine müracaat et” dedi. Ben de: “Rabb'imden utanır oldum” dedim. Sonra Cibril beni Sidretu'l-Müntehâ'ya birlikte götürdü. Sidre'yi öyle acâib renklerle kaplamıştı ki, onlar nedir bilemem. Sonra cennete girdirildim ki içinde birçok inci dizileri vardı, toprağı da misk idi.”²⁸⁸

Peygamber Efendimizin göğsünün yarılması ile alakalı farklı görüşlerin mevcut olduğunu görmekteyiz. Göğsü açmak demek, kendisine vahyedileni alabilmesi için onu hikmetle aydınlatmak ve rahatlatmak demektir. Bu çoğunluğun görüşüdür. Bazılarına göre, bundan maksat, Hz. Peygamber (a.s) küçük iken, Cebrail (a.s)'in onun göğsünü yarmasıdır. Bu da İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir.²⁸⁹

Nesâî'nin Süneni'nin tahkikini yapan Elbânî, iki rivâyet içinde; “ sahihtir” demiştir.²⁹⁰

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile diğer tarikleri için; “ hadisın isnâdı Müslimin şartına göre sahihtir. Hadisin ricâli Hammâd b. Seleme dışında Buhârî ve Müslimin sikâ ricâlinedir. Hammâd b. Seleme Müslimin ricâlinedir.”²⁹¹ “ Hadisin

²⁸⁸ Buhârî, **Sahîh**, Salât, 1, (1/91-92), Bedü'l Halk, 6, (4 /77-78), Enbiyâ, 5, (4/106-107), Menâkibu'l-Ensâr, 42, (4/248-249-250), Tevhîd, 37, (8/203-204-205); Müslim, **Sahîh**, İman, 74, (1/145-146-147), İman, 74, (1/148-149), İman, 74, (1/149); Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **Sünen**, (I-III), Tah. Muhammed Nasıruddin el-Elbânî, Mektebetu'l Maârif, Riyâd-1998, Salât, 1, (1/148-149-150-151), Salât, 1, (1/151); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/485, 29/370, 29/375, 35/212.

²⁸⁹ Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetu't-Tefâsîr**, (I-III), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut-2006, 3/548.

²⁹⁰ Nesâî, **Sünen**, Salât, 1, (1/149); Salât, 1, (1/151).

²⁹¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/488.

isnadı Buhârî ve Müslimin şartlarına göre sahihtir.”²⁹² “Hadisin isnâdı Müslimin şartına göre sahihtir.”²⁹³ demişlerdir.

4- Ebû Hureyre Hz. Peygamber (s.a.v)’in şöyle dediğini nakletmiştir: Ölüm meleği Musa Peygamber'e gönderildi. Melek Musa' ya gelince, Musa, meleğe bir tokat vurdu. Melek Rabb' ına döndü ve:

— Sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin. Dedi.

Allah, meleğe gözünü iade etti ve tekrar Musa'ya dön de ona: “Elini bir öküzün sırtına koymasını ve elinin örttüğü her bir kıla mukabil bir yıl ömür verileceğini söyle” dedi.

Musa, bu ilâhî bağışı duyunca:

— Yâ Rabbî! Bundan sonra ne olacak (ölecek miyim, yoksa daha yaşayacak mıyım)? Diye sordu.

Allah:

— Sonra öleceksin. Buyurdu.

Musa:

— Öyleyse ölüm şimdi gelsin, dedi de Allah'tan bir taş atımı mesafeye kadar kendisini Mukaddes Arz'a yaklaştırmasını (orada ölüp orada gömülmesini) diledi.

Ebû Hureyre şöyle dedi: Resûlullah (s.a.s.): "Eğer ben Musa'nın gömüldüğü yerde sizinle beraber bulunsaydım, onun yol kenarında olan ve kıvırmalı bir kum tepesinin yanında bulunan kabrini muhakkak sizlere gösterirdim." buyurdu. ²⁹⁴

Enbiya Yıldırım, bu rivayetin tahlili ile ilgili makalesinde geniş açıklamalar yaptıktan sonra değerlendirme bölümünde rivayet ile ilgili şunları aktarmaktadır; “Hz. Musa’nın ölüm meleğinin gözünü çıkardığına dair rivayet kanaatimizce başka anlamlara

²⁹² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 29/372, 29/379.

²⁹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 35/213.

²⁹⁴ Buhârî, **Sahîh**, Cenâiz, 69, (2/92-93), Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 31, (4/130-131); Müslim, **Sahîh**, Fedâil, 42, (2/1842-1843), Müslim, **Sahîh**, Fedâil, 42, (2/1843); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/84, 13/506, 14/265.

çekilemeyecek kadar literal okunması, edebî sanat aranmaması gereken bir hadistir. Bu da Hz. Musa'nın meleğin gözünü çıkardığıdır. Hadisteki ifadeler o kadar açıktır ki, bunları tevil etmek adına başka anlamlara çekmek yerinde değildir. Bu nedenle hadisi adeta yeniden konuşturarak farklı anlam yükleme çabaları uygun gözükmemektedir.

Burada tekrar etmeye gerek duymadığımız ve hadisin sıhhatini irdeleyen sorular, söz konusu rivayetin sıhhatine yönelik endişeler uyandırmaktadır. Bu endişeler temelde rivayette çizilen peygamber imajının bir peygambere ne kadar uygun düştüğü, anlatılan olayın ne derece yaşanabilir olduğu ve Hz. Muhammed'in içinde pek çok problem taşıyan bu kıssayı anlatmış olmasının ne kadar mümkün olabileceğiyle ilgilidir. Kaldı ki bu rivayet Hz. Muhammed'in geçmiş ümmetlere dair anlattıkları içinde mütalaa edilecek olsa bile, getirdiği dinin temel dinamikleriyle süzmeden ve bu hakikatlerle ne kadar uyuştuğunu kontrol etmeden bir şey aktarmayacağı gerçeğiyle pek örtüşmemektedir. Hz. Musa'yla ilgili hiç şüphesiz olumsuz bir imaj çizen ve bunu Hz. Muhammed'in ağızıyla insanlığa sunan bu rivayet, sıhhat açısından endişe edilmeyi hak edecek kadar sorunludur.

Sonuç olarak, Şuayb el-Arnâvût'un belirttiği gibi, bazı tariklerinde mevkûf olarak gelmesine bakarak, hadisi İsrâiliyattan kabul etmek en makul çözüm olarak gözükmektedir.²⁹⁵

Şuayb Arnâvût ve Âdil Mürşid bu hadis ile hadisin diğer tarikleri için; “ bu hadisin ricâli Buhârî ve Müslimin sikâ ricâllerindendir.”²⁹⁶ “ Hadisin ricâli İbn Lehîy dışında sikâ olup hadis sahih bir tarikle Ebû Hureyreden rivâyet edilmiştir.”²⁹⁷ demişlerdir.

5- İbn Abbâs Hz. Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Peygamber (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde Yahûdîler'in âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü

²⁹⁵ Yıldırım, Enbiyâ, **H. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması Rivayeti**, C.Ü.İ.F. Dergisi, Sivas 2009, c. XIII / 2, s. 36-37.

²⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/84.

²⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 14/265.

de:

— Bu ne orucudur? diye sordu. Yahûdiler:

— Bu gün iyi bir gündür. Bu gün Allah'ın İsrâîloğulları'nı düşmanlarından kurtardığı bir gündür. Musa Peygamber (bu ilâhî lûtfâ şükür olarak) bu gün oruç tutmuştur, dediler.

Resûlullah:

— “ Biz Musa' ya sizden daha ziyâde layıkızdır” buyurdu da (Mekke'deki gibi) o günü oruç tuttu ve sahâbîlerine bu orucu tutmalarını emreyledi.²⁹⁸

Elbânî, İbn Mâce'nin Süneni'nin tahkikini yaparken bu hadisin sahih olduğunu ifade etmektedir.²⁹⁹

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile hadisin diğer tarikleri için;“ hadisin isnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁰⁰ “ İsnadı zayıf olup Ahmed b. Hanbel bu rivayette tefferrüd etmiştir.”³⁰¹ demişlerdir.

(

6- İbn Abbâs, Peygamber (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "(Mi'râc'da) bana gece sefer ettirildiğinde ben Musa'yı esmer yüzlü, uzun boylu, kıvrık saçlı bir tipte gördüm. Musa (uzunluk ve esmerlikçe) Ezdu Şenûe adamlarından bir kişi gibidir. İsa'yı da gördüm: Ne uzun ne kısa, orta boyda, benzi kırmızı ile beyaza meyilli olup başı, salıverilmiş düz saçlı bir kimse idi. Allah 'ın bana gösterdiği hayrete düşürücü daha birtakım garibeler arasında cehennem muhafızı Mâlik'i ve Deccâl'i de gördüm.³⁰² Ey

²⁹⁸ Buhârî, **Sahîh**, Savm, 69, (2/251), Enbiya, 24 (4/125-126), Tefsîru'l Kur'ân, 2, (5/239); Müslim, **Sahîh**, Savm, 19, (1/795); İbn Mâce, **Sünen**, Tah. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî Mektebet'ul-maârif, Riyâd-1996, Savm, 41, (302); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/393, 5/36, 5/223, 5/250, 14/335; Abdurezzak b. Hemmam, **Musannef**, (I-XII), Tah. Habiburrahman Azami, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut-1970, 4/288; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 6/227-228.

²⁹⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Savm, 41, (302).

³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/395, 5/36, 223, 250.

³⁰¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 14/335.

³⁰² Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 24 (4/125-126); Müslim, **Sahîh**, İman, 74, (1/151-152), İman, 74, (1/153), İman, 74, (1/153), İman, 74, (1/154), İman, 75, (1/156-157); Tirmizi, **Sünen**, Tefsîru'l Kur'ân, 18, (703

mü'min! Peygamber'in Musa'ya kavuşmasından şübhede olma "³⁰³

Tirmizi;“ bu hadis hasen-sahihtir.” demiştir.³⁰⁴

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile hadisin diğer tarikleri için; “ İsnadı zayıf olup hadisin râvilerinden biri olan Kâbûs için ihtilaf edilmiştir. Hadisin geri kalan râvileri Buhârî ve Müslimin şartlarına uyan sıkâ râvilerdir. İbn Kesîr ise bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirttiğini”³⁰⁵ “ hadisin isnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁰⁶ “ Hadisin isnadı Buhârînin şartına göre sahihtir.”³⁰⁷ “ İsnadı sahihtir.”³⁰⁸ “ Hadisin sahih olup hadisin râvilerinden biri olan Amr b. Ebi Selemeden dolayı hadisin isnadının hasen olduğunu”³⁰⁹ “ Müslimin şartına göre isnadı sahihtir.”³¹⁰ demişlerdir.

7- Ebû Hureyre, Peygamberimiz (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Müslümanlardan bir adam ile Yahûdîler'den bir adam birbirlerine sövdüler. Müslüman yemin etmekte olduğu bir yemîn içinde:

— Muhammed'i âlemler üzerine süzüp çıkaran Allah' a yemîn ederim ki, dedi.

Yahûdi de müslümâna karşı:

— Musa'yı âlemler üzerine süzüp çıkaran Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Bu esnada müslümân elini kaldırıp Yahûdî'nin yüzüne bir tokat yapıştırdı. Bunun üzerine Yahûdî, Peygamber'e gitti. Kendisiyle müslümân kişinin işini O'na haber verdi. Peygamber (s.a.s.) :

), Menâkib, 12, (5/604); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/167, 4/301, 4/302, 4/431, 5/259, 5/259, 5/476, 13/199, 16/484, 22/443.

³⁰³ Secde, 32/23.

³⁰⁴ Tirmizi, **Sünen**, Tefsiru'l-Kur'ân, 18, (703).

³⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/167.

³⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/301-302, 5/259-260.

³⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/431.

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 5/476.

³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 16/484.

³¹⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 22/443.

— Benim Musa'dan daha hayırlı olduğumu söylemeyiniz. Muhakkak insanların hepsi (kıyamet günü) bayılacaklar. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda bir de göreceğim ki, Musa, arş'ın bir tarafına sıkıca tutunmuş duruyor. Bilmiyorum, Musa da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud baygınlıktan Allah'ın istisna ettiği bahtiyar kimselerden miydi? " ³¹¹

Elbânî, Ebû Dâvud'un Süneni'nin tahkikini yaparken bu rivâyet hakkında; " bu hadis sahihtir." demiştir. ³¹²

Şûayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisin diğer tarikleri için; " hadis isnadı sahihtir." ³¹³ " Hadis sahih olup isnadı hasendir." ³¹⁴ " İsnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir." ³¹⁵ demişlerdir.

8- Abdullah İbn Mesûd'dan gelen rivayette Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:
Peygamber (s.a.v.) bir ganimeti taksîm etmişti. Bir adam:

— Bu, Allah'ın rızâsı istenmeyerek yapılan bir taksîmdir, dedi. Ben Peygamber (s.a.s.)'e geldim ve bu sözü kendisine haber verdim. Bu haksız sözü işitince Peygamber (s.a.s.) öfkeleni, hattâ ben yüzünde öfkeleniğini gördüm. Sonra Peygamber (a.s):

— "Allah Musa'ya rahmet etsin! Ona benim uğradığım şu ezadan daha fazlasıyla ezâ edilmişti de o sabretmişti" buyurdu. ³¹⁶

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisin diğer tarikleri için; " isnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir." ³¹⁷ " İsnadı zayıf olup hadisin bazı şahitleri vardır. Buhârî bu hadise et-Târîhu'l Kebîr'inde yer vermiş olmakla beraber

³¹¹ Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 31, (4/131), Enbiya, 35, (4/132-133), Tefsîru'l Kur'ân, 2, (5/196), Rikâk, 43, (7/193), Tevhid, 31, (8/192); Müslim, **Sahîh**, Fedâil, 42, (2/1843-1844), Fedâil, 42 (2/1844); Ebû Dâvud, Süleyman b. el- Eşâs es- Sicistânî, **Sünen**, (I-IV), Dâru'l M'arife, Beyrut-2001, Sünnat, 13, (4/ 285); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/29, 15/509, 17/459; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16 /529-530.

³¹² Ebû Dâvud, **Sünen**, Sünnat, 14, (844).

³¹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/29.

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 15/509.

³¹⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 17/459.

³¹⁶ Buhârî, **Sahîh**, Enbiya, 28, (4/130); Müslim, **Sahîh**, Zekât, 46, (1/ 739), Zekât, 46, (1/739); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 6/99, 6/301, 7/18, 7/351; Hakim en-Nisâbüri, **el-Müstedrek ale's- Sahihayn**, (I-V) Daru'l Haremeyn, 1997-Kahire, 2/682 c.1 445.

³¹⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 6/99.

hadis hakkında herhangi bir cerh ve ta'dil açıklamasına girmemiştir.”³¹⁸ “ Sahih liğayrihi olup isnadı Âsım b. Buhdeli'den dolayı hasendir.”³¹⁹ demişlerdir.

9- Ebû Hureyre şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Âdem ile Musa birbirine hüccet getirip çekiştiler. Musa, Âdem'e:

— Sen, günâhın seni cennetten çıkartmış olduğu Âdem' sin, dedi. Âdem de Musa' ya:

— Sen Allah' ın risâletleri ve kelâmı ile seçip üstün kıldığı Musa'sın. Sonra sen, ben yaratılmadan evvel üzerime takdir edilmiş bir işten dolayı beni kınıyorsun! Dedi".

Bunun ardından Rasûlullah iki kere: "Böylece Âdem Musa' ya delîl ve burhanla gâlib oldu" buyurdu.³²⁰

Elbânî;“ sahihtir.” demiştir.³²¹

Tirmizi;“ bu hadis hasen-garibtir.” demiştir.³²²

Elbânî;“ bu hadis sahihtir.” demiştir. Diğer rivâyet için ise; “ hasendir.” demiştir.³²³

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisin diğer tarikleri için; “ isnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir.”³²⁴ “ İsnadı sahih olup senedin ricalinden olan Muzaffer b. Müdrîk'in dışındakiler Buhârî ve Müslimin sikâ ricâlindendir”³²⁵ “ İsnadı Müslimin şartına göre sahihtir.”³²⁶ demişlerdir.

³¹⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 6/302, 7/18.

³¹⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 7/351.

³²⁰ Buhârî, **Sahih**, Enbiya, 31, (4/131), Tefsiru'l- Kur'ân, 1, (5/239), Tefsiru'l- Kur'ân, 1, (5/239-240), Kader, 11, (7/214), Tevhid, 37, (8/203); Müslim, **Sahih**, Kader, 2, (3/2042-2043), Kader, 2, (3/2043), Kader, 2, (3/2043), Kader, 2, (3/2044); İbn Mâce, **Sünen**, Kader, 10, (30); Ebû Dâvud, **Sünen**, Sünnet, 16, (4/296), 16, (296-297); Tirmizi, **Sünen**, Kader, 2, (482); Mâlik b. Enes, **Muvatta**, (I-VIII), Tah. Muhammed Mustafa el-Azami, Abu Dabi-2004, Kitâb'ul kader, 676; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 12/343, 13/31, 13/75, 13/246, 13/495, 15/47, 15/95, 15/492, 16/54.

³²¹ İbn Mâce, **Sünen**, Kader, 10, (30).

³²² Tirmizi, **Sünen**, Kader, 2, (482).

³²³ Ebû Dâvud, **Sünen**, Sünnet, 17, (850).

³²⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 12/343, 13/76, 246, 496, 15/47, 95, 492,

³²⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 13/32.

- -

10- Mü'minlerin annesi Hz. Âişe şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.)' ın ilk vahiy başlangıcı uykuda doğru rüyâ görmekle olmuştur. Hiç bir rüyâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık seçik zuhur etmesin. Ondan sonra kalbine yalnızlık sevgisi bırakıldı. Artık Hirâ Dağındaki mağara içinde yalnızlığa çekilip, orada ailesinin yanına gelinceye kadar adedi muayyen gecelerde ibadet eder ve yine azıklanıp giderdi. Sonra yine Hatice'nin yanına dönüp, bir o kadar zaman için yine azık tedârik ederdi. Nihayet Resûlullah (s.a.s.)'a bir gün Hirâ mağarasında bulunduğu sırada Hak (yânî vahiy) geldi. Şöyle ki, ona melek geldi ve: İkrâ! (yânî: Oku) dedi. O da: "Ben okuma bilmem" cevâbını verdi. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: "O zaman Melek beni alıp tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ! dedi. Ben de O' na: Okuma bilmem, dedim. Yine beni alıp ikinci defa tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ, dedi. Ben de: Okuma bilmem, dedim. Nihayet beni alıp üçüncü defa sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp: " Yaradan Rabb'ının ismiyle oku. O insanı yapışkan

³²⁶Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 16/54.

bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabb' ın nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemlle (yazı yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti.” dedi. ³²⁷

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) (kendisine vahy olunan) bu âyetlerle (korkudan) yüreği titreyerek döndü ve Hatîce bintu Huveylid'in yanına girerek: "Beni sarıp örtünüz, beni sarıp örtünüz!" dedi. Korkusu gidinceye kadar vücûdunu sarıp örttüler. Ondan sonra Resûlullah (s.a.s.) vâki olan hâdiseyi Hatîce' ye haber vererek: "Kendimden korktum" dedi. Hatîce: "Öyle deme; Allah' a yemîn ederim ki, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakire verir, kimsenin kazandıramıyacağını kazandırırısın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda zuhur eden hâdiselerde (halka) yardım edersin" dedi. Bundan sonra Hatîce, Peygamber (s.a.s.)' i birlikte alıp amcasının oğlu Varaka ibn Nevfel ibn Esed ibn Abdi' l-Uzzâ' ya götürdü. Bu zât, câhiliyye zamanında Hristiyan dînine girmiş bir kimse olup İbrânîce yazı bilir ve İncil'den Allah'ın dilediği miktârda bâzı şeyleri İbrânîce yazardı. Varaka gözlerine körlük gelmiş bir ihtiyardı. Hatîce Varaka' ya:

- Amcamın oğlu, dinle bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor? Dedi. Varaka:

- Ne var? Kardeşimin oğlu diye sorunca, Resûlullah (s.a.v.) gördüğü şeyleri kendisine haber verdi. Bunun üzerine Varaka şöyle dedi: “Bu gördüğün, Allah'ın Musa'ya gönderdiği Nâmûs'tur (Cebrâîl). Ah keşke senin davet günlerinde genç olaydım! Kavmin seni çıkaracakları zaman keşke hayâtta olsam!” Bunun üzerine Rasûlullah: "Onlar beni çıkaracaklar mı ki?" diye sordu. O da: “Evet. Senin getirdiğin gibi bir şey getirmiş (yânî vahy tebliğ etmiş) bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin davet günlerine yetişirsem, sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi. Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti ve o esnada bir müddet için vahy kesildi. ³²⁸

Şûayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu rivâyet için;“ isnadın Buhârî ve Müslimin şartına göre sahih olduğunu”³²⁹ belirtmişlerdir.

³²⁷ Alâk, 96/1-5

³²⁸ Buhârî, **Sahîh**, İlim, 1, (1/3-4), Enbiyâ, 23, (4/124); Müslim, **Sahîh**, İman, 73, (1/139-140-141); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 43/113; Abdurezzak b. Hemmam, **Musannef**, 5/321.

³²⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 43/113.

11- İbn Abbâs Resûlullah (s.a.s.)'ın şöyle buyurduğunu nakletti:

— "Bana bütün ümmetler arzolunup gösterildi: Bir iki peygamber, yanlarında onar, yirmişer, otuzar, kırkar ümmetleriyle beraber önümden geçmeğe başladılar. Bir peygamber de yanında bir ümmeti bile olmaksızın geçti. En sonu uzaktan büyük bir karaltı gösterildi. Bu kalabalık karaltı nedir? Bu, benim ümmetim midir? " diye sordum. "Bu, Musa Peygamber'le kavmidir!" diye cevâb verildi. Sonra bana: "Ufka bak!" denildi. Bakınca ufku dolduran büyük karaltı gördüm. Sonra bana semâ ufuklarından: "Şu tarafa ve bu tarafa bak!" denildi. Bir de baktım ki, büyük bir karaltı baştanbaşa ufku doldurup kaplamış. Bana: "Bu senin ümmetindir. Bunlardan yetmişbin kişi hesaba çekilmeksizin cennete girecektir. " denildi.

Bu hitabesinden sonra Resûlullah (s.a.s.) odasına girdi ve (hesaba çekilmeden cennete gireceklerin vasıfları hakkında) mecliste bulunanlara birşey söylemedi. Artık meclistekiler münazaraya başladı.

— Biz, Allah'a î mân ve Resûlü'ne ittibâ eden kimseleriz. Artık biz, cennete hesâbsız girecek kimseleriz. Ya da o bahtiyarlar evlâdlarımızdır, onlar İslâm camiası içinde doğmuşlardır. Biz ise câhiliyet devrinde doğduk, diyorlardı.

Bu münazara Peygamber (s.a.s.)' e ulaşınca, odasından dışarı çıktı ve:

— "Cennete hesaba çekilmeksizin girecek mü' minler, efsun etmeyenler, teşetüm (uğursuzluğa inanmayanlar) etmeyenler, şifânın (Allah'tan olduğuna inanıp) dağlamaktan olduğuna inanmayanlar ve her hususta Allah' a dayanıp güvenenlerdir " buyurdu.

Bunun üzerine Ukâşe b. Mihsan:

— "Yâ Resûlallah! Ben onlardan mıyım? " diye sordu.

Resûlullah:

— "Evet onlardansın! " buyurdu. Sonra başka birisi ayağa kalktı da:

— "Ben de onlardan mıyım? " dedi.

Resûlullah ona:

— "Bu hususta Ukâşe seni geçti! " buyurdu.³³⁰

Tirmizi,“ bu hadis hasen-sahihtir.” demiştir.³³¹

Şûayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisin diğer tarikleri için; “Buhârinin şartına göre hadisin isnadı sahihtir.”³³² “ Hadis sahih olup hadisin ricâlinden olan Hasandan dolayı isnadı zayıftır.”³³³ demişlerdir.

-

-

³³⁰ Buhârî, **Sahîh**, Tıb, 17, (7/16), Enbiyâ, 31, (4/131); Müslim, **Sahîh**, İman, 94, (1/199-200); Tirmizi, **Sünen**, Sıfatu'l Kıyâme, 16, (551); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/262, 7/95.

³³¹ Tirmizi, **Sünen**, Sıfatu'l Kıyâme, 16, (551).

³³² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/263.

³³³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 7/96.

12- Ebû Hureyre şöyle demiştir: Bir keresinde Resûlullah (s.a.s.)'ın sofrasına et yemeği getirildi ve kendisine bir kol kaldırılıp sunuldu. Çünkü Resûlullah etin bu kısmını severdi. Ondan ön dişleriyle bir lokma kopardı. Sonra şöyle anlattı: "Ben kıyamet gününde bütün insanların seyyidiyim, efendisiyim. Bu neden bilir misiniz? Bütün insanlar, evvelkiler ve sonra gelenler olarak düz ve geniş bir sahada toplanırlar. Öyle düz ve geniş sâhâ ki, orada bir çağırıcı çağırınca sesini herkese işittirecek, bakan bir insanın gözü de mahşer halkını bir bakışta görebilecek (Dağ, tepe gibi görmeye, işitmeye bir mâni bulunmayacak). Bir de güneş (bütün sıcaklığıyla) yaklaşacak. Artık insanların gamı, meşakkati dayanamayacakları ve taşıyamayacakları bir dereceye ulaşacak. Bu sırada insanlar birbirine:

— "Size ulaşan şu faciayı görmüyor musunuz? Rabbinizin huzurunda şefâat edecek bir şefaatchi (bulmak çâresine) niye bakmıyorsunuz? " diyecekler.

Bunun üzerine mahşer halkının bâzısı bâzısına:

— "Haydi! Âdem'e gidiniz!" diyecek, akabinde insanlar Âdem Peygamber'e gidecekler ve ona:

— " (Ey Âdem!) Sen insan nev'inin babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı ve sana kendi canibinden olan rûh üfledi, sonra meleklerle emretti, onlar da sana secde ettiler. Rabb'ine bizim hakkımızda şefaât dile. Ey atamız, içinde bulunduğumuz şu müşkil vaziyeti görmüyor musun? Bize ulaşan şu sıkıntıyı bilmiyor musun?" diyecekler.

Âdem de:

— "Rabbim, bugün öyle bir gazablanmıştı ki, daha önce önce hiç bu kadar gaza planmamıştı ve bundan sonra da böyle gazaplanmayacaktır. Hem Rabbim beni cennet ağacı meyvesinden birini yemekten nehyetmiş iken, ben âsî olup yemiştım. (Onun için size şefaât edemem, şimdi ben kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim nefsim! Siz benden başka bir şefaatchiye gidiniz: Nûh'a gidiniz!" diyecek.

Onlar da Nûh'a varacaklar ve:

— "Ey Nûh, sen yeryüzü halkına gönderilen Resûllerin birincisisin. Allah sana Kur' ân'da " Çok şükreden kul " adını vermiştir. Lütfen hakkımızda Rabbin huzurunda şefaât et! İçinde bulunduğumuz sıkıntılı hâli görmüyor musun? " diyecekler.

Nûh Peygamber de:

— "Aziz ve Celîl olan Rabbim bugün celâllenmiştir. Öyle bir derecede ki bundan önce böyle gadâb etmemiş, bundan sonra da böyle celâllenmeyecektir. Benim de bir müsrecab duam vardı. Ben onu vaktiyle kavmimin helaki için sarfetmiştim. (Ben de şimdi kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim, nefsim! Şimdi siz benden başka bir şefaatchiye gidiniz, İbrahim' e gidiniz! " diyecek.

Onlar da İbrahim 'e varacaklar ve:

— "Ey İbrahim, sen yeryüzündeki insanlardan Allah' ın Peygamberi ve Halilisin (dostusun) Rabbin huzurunda bize şefaet et, içinde bulunduğumuz şu sıkıntılı hâli görüyorsun!" diyecekler.

İbrahim Peygamber de onlara:

— "Bu gün Rabbimin celâl sıfatı tecellî etmiştir. Hem bir derecede ki bundan önce böyle gadâb etmemiş, bundan sonra da böyle gadâb etmeyecektir. Ben üç kere yalan (a benzer söz) söylemişim. (Râvî Ebû Hayyân hadîsin içinde bunları zikretmiştir.) (Şimdi kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim, nefsim! Artık siz benden başkasına gidiniz, Musa' ya gidiniz!" diyecektir.

Onlar da Musa' ya gidecekler ve:

— "Yâ Musa, sen Allah'ın Resûlüsün. Allah seni elçi yapmasıyla ve Seninle konuşmasıyla insanlar üzerine faziletli kıldı. Rabbin huzurunda bizim için şefaet et! İçinde bulunduğumuz acıklı hâli görmektesin." diyecekler.

Musa Peygamber de onlara:

— "Rabbim bugün celâl sıfatı ile tecellî etti, o derecede ki, ne şimdiye kadar bu derece öfkeli olmuş, ne de bundan sonra bunun gibi öfkeli olacaktır. Ben ise öldürülmesiyle memûr olmadığım bir canı öldürdüm. (Şimdi ben nefsimi düşünüyorum.) Ah nefsim, nefsim, nefsim! Siz benden başka bir şefaatchiye gidiniz, İsâ'ya gidiniz!" diyecek. Onlar da İsâ Peygamber'e gelecekler ve:

— "Yâ İsâ, sen Allah'ın Resûlüsün ve Allah Teâlâ' nın Meryem'e koyduğu ve onun tarafından olan bir ruhsun, sen beşikte bir sabî iken insanlara söz söyledin! Rabbin huzurunda bizim için şefaet et, içinde bulunduğumuz ızdırâbı görmektesin!" diyecekler. İsâ Peygamber de onlara:

— "Rabbim bugün, bundan evvel benzerini yapmadığı ve bundan sonra da benzerini yapmayacağı bir gadâbla gadâb etmiştir, diyecek ve kendine âid hiçbir günâh zikretmeden: Âh nefsim, nefsim, nefsim!" diye endîşesini açıklayarak: "Siz benden

başkasına gidiniz, Muhammed' e gidiniz!" diyecek. Onlar da Muhammed' e gelecekler:

— "Yâ Muhammed! Sen Allah'ın Resûlusün ve peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş ve gelecek bütün günâhlarını mağfîret etmiştir. Rabbin huzurunda bizim için şefa'at et, içinde bulunduğumuz elem ve ızdırâbı görmektesin!" diyecekler. "Bunun üzerine ben hemen arşın altına giderim de Azîz ve Celîl olan Rabbime secde edici olarak yere kapanırım. Sonra secdemde Allah bana kendisine yapılacak hamdlerinden ve üzerine güzel senadan öylesini açıp ilham edecektir ki, benden önce onu hiçbir kimseye açmamıştır. (Ben o hamdler ve senalarla hamd ve sena ettikten) sonra Allah tarafından bana:

— "Yâ Muhammed! Başını kaldır, iste, istediğin sana verilecektir; şefa'at et, şefaatin kabul olunacaktır!" buyrulur.

Ben secdeden başımı kaldırıp:

— "Yâ Rabb ümmetim! Ya Rabb ümmetim!" diye şefa'at dileğimi söylerim. Bana:

— "Yâ Muhammed, ümmetinden üzerinde hesâb ve suâl olmayanları cennetin kapılarından olan sağ kapıdan cennete koy! Onları cennetin bundan başka olan öbür kapılarında da insanlarla ortaklıklar, buyurulacak." Bundan sonra Resûlullah (s.a.s.): "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, cennetin kapı kanatlarından iki kanadın arası Mekke ile Himyer yâhud Mekke ile Busrâ arası kadar geniştir" dedi.³³⁴

Tirmizi; "sahihtir." demiştir.³³⁵

Elbânî; " bu hadis hasen-garibtir." demiştir.³³⁶

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisın diğer tarikleri için; " isnadı hasendir."³³⁷ " Hasen liğayrihidir."³³⁸ " İsnadı Buhâri ve Müslimin şartına göre sahihtir."³³⁹ " İsnadı Müslimin şartına göre sahihtir."³⁴⁰ demişlerdir.

³³⁴ Buhârî, **Sahîh**, Tefsiru'l Kur'ân, 5, (5/225-226-227); Müslim, **Sahîh**, İmân, 84, (1/180-181); Tirmizi, **Sünen**, Sıfatu'l Kıyâme, 10, (548-549); İbn Mâce, **Sünen**, Zühd, 37, (715); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 1/193, 4/330, 4/427, 15/384, 19/196, 21/212; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/417-418-419, 16/421-422, 16/423-424.

³³⁵ Tirmizi, **Sünen**, Sıfatu'l Kıyâme, 10, (549).

³³⁶ İbn Mâce, **Sünen**, Zühd, 37, (715).

³³⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 1/195.

³³⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 4/332, 429.

³³⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 15/387, 19/198.

³⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 21/212.

13- Ebû Hureyre şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: " Musa çok hayâlî kişi idi. Yüce Allah 'ın şu kavli buna delâlet eder: ³⁴¹ "Ey îmân edenler, siz de Musa' ya ezâ edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde itibarlı bir kimse idi. "³⁴²

Musa'ya verilen bu eziyet hakkında da çeşitli rivayetler ileri sürülmüştür. Elmalılı Hamdi Yazır Tefsirinde bu konu hakkında şöyle bir açıklamada bulunmuştur; "Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Bu âyet de Resûlullah'ın Zeyneb'le evlenmesinden dolayı edilen sözler üzerine, bir rivayette de "İfk" meselesi üzerine inmiştir deniliyor. Musa'ya verilen bu eziyet hakkında da çeşitli rivayetler ileri sürülmüştür. 1- Hazreti Musa, çok edebli bir kişi olduğu için, pek sıkı örtünüp bedenini kimseye göstermediğinden dolayı, İsrailoğullarından birtakım kimseler "Bu niçin bu kadar örtünüyor? Mutlaka vücudunda bir ayıp veya bir felaket, hastalık var" diye söz etmişler, sonra da bir gün ıssız yerde elbisesini bir taşın üzerine koymuş yıkanırken Allah tarafından taşın yuvarlanmasıyla bastonunu kapıp onu izlerken büyük bir kalabalık rast gelip kendisini Allah'ın yarattığı en güzel bir vücut ile görüvermiştir. 2- Kardeşi Harun'u öldürdü demişlerdir. 3- Haşa zina etti demek istemişlerdir. Karun azdığı zaman sürtük bir kadına birçok mal vererek Hz. Musa'ya nefsiyle iftirada bulunmak üzere teşvik ve sevk etmiş, fakat sonunda kadın Karun ile aralarında geçen macerayı, itiraf edivermiştir. Ki Allah onu onların dediklerinden ibra etti, temize çıkardı. Onu lekelemek isterlerken Allah kendilerini rezil ve rüsvay etti."³⁴³

14- İbn Abbâs' tan gelen rivayette Resûlullâh (s.a.s.) Ezrak vadisine uğramış ve: "Bu vadi hangi vadidir?" diye sormuş Ashab: "Ezrak vadisidir" cevabını vermişler. Resûlullâh (s.a.s.): "Ben Musa (a.s.)'yı gür sesi ile Allah'ı telbiye ederek tepeden aşağıya

³⁴¹ Buhârî, **Sahîh**, Tefsiru'l Kur'ân, 11, (6/27-28).

³⁴² Ahzâb, 33/69.

³⁴³ Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, c.6, s. 341.

inerken görüyor gibiyim” buyurmuş. Sonra Herşâ tepesine gelerek: “Bu tepe hangi tepedir?” diye sormuş. Ashab: “Herşâ tepesidir.” cevabını vermişler. Resûlullâh (s.a.s.) : “Ben Yunus b. Metta (a.s.)' ı kıvırcık kırmızı tüylü bir deve üstünde, yünden bir cübbe giymiş, devesinin çılıbırı liften olduğu halde telbiye ederken görüyor gibiyim” buyurmuşlar.

Ahmed b. Hanbel hadîsi rivayet ederken: Hüseyim'in (hulme) den murâd liftir dediğini söylemiştir.³⁴⁴

Elbânî; “ sahihtir.” demiştir.³⁴⁵

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu rivâyet için;“ hadisin isnadı Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁴⁶ demişlerdir.

15- Süfyan demiş ki Mutarrif ile İbni Ebcer' den biri —zannederim İbni Ebcer— merfu olarak rivayet nakletti. Resûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurmuşlar: “Musa Rabbine sordu: " (Yarabbi!) Cennetliklerin makam itibarı ile en aşağısı kimdir?" dedi. (Teâlâ hazretleri de):

— "Ehl-i cennet, cennete konduktan sonra gelecek bir adamdır. Ona cennete gir. " denilecek. O:

³⁴⁴ Müslim, **Sahîh**, İmân, 74 (1/152), İmân, 74, (1/152-153); İbn Mâce, **Sünen**, Menâsik, 4 (490); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/352.

³⁴⁵ İbn Mâce, **Sünen**, Menâsik, 4 (490).

³⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/352.

— "Yarabbi nasıl gireyim! Herkes alacağını almış, yerine yerleşmiş" diyecek. Kendisine:

— "Dünya hükümdarlarından bir hükümdarın mülkü kadar mülkün olmasına razı değilmisin?" denilecek. O da:

— "Razı oldum Yarabbi!" diyecek. Bunun üzerine (Teâlâ hazretleri) :

— "Bu kadarı ve onun bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha, bir misli daha senindir." diyecek. O adam beşincisinde:

— "Razı oldum Yarabbi!" diyecek. Bunun üzerine (Teâlâ hazretleri):

— "Bunlar ve bunların on misli de senindir. Canının istediği ve gözünün beğendiği her şey de senindir. " diyecek. O zat:

— "Razı oldum Yarabbi!" diyecek.

(Bu cevaptan sonra Musa) "Yarabbi! Cennetliklerin makam itibarı ile en yüksek olanı kimdir?" diye sordu. (Teâlâ hazretleri):

— "Onlar öyle kimselerdir ki; ben diledim de onların keramet fidanlarını kendi yed-i kudretimle diktim ve üzerlerine mühür vurdum. Binaenaleyh (onları) ne bir göz görmüş, ne bir kulak işitmiş, ne de bir insanın hatırandan geçmişlerdir." buyurdu. ³⁴⁷ Allah (Azze ve Celle)'nin Kitabında bunun delili:

-“Hiç kimse onları memnun etmek için kendilerine neler gizlendiğini bilemez.”³⁴⁸

Hadisin isnadı mevkuf olup hükmü ise merfudur. Müslimde Şa’bi tarikinden gelen rivayet ise mevkuftur. Müslim ve Tirmizi de geçen rivayetler için ise hasen-sahih tabiri kullanılmaktadır.³⁴⁹

16- Sa’îd b. Zeyd Peygamber (s.a.s)’ den naklen haber verdi:

“ Kudret helvası mantarı, Allah'ın Musa'ya indirdiği ihsandır. Onun suyu da göze şifadır.” buyurmuşlar.³⁵⁰

³⁴⁷ Müslim, **Sahîh**, İmân, 84, (1/176), İmân, 84, (1/177); İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 18/446-447.

³⁴⁸ Secde, 32/17.

³⁴⁹ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 18/446.

³⁵⁰ Müslim, **Sahîh**, Eşribe, 28. (2/1620) .

17- Enes b. Mâlik'den gelen rivayette Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlar: “Ben yürütüldüğüm gece kesib-i ahmerin (kırmızı kum tepesinin) yanında Musa' ya geldim.— Heddab'ın rivayetinde " uğradım " denilmiştir.— Kabrinde kaim bir şekilde namaz kılıyordu.”³⁵¹

Elbânî, Nesâînin Süneni'nde geçen 7 rivâyet içinde; “ sahihtir.” demiştir.³⁵²

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisin diğer tariki için;“ hadisin isnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁵³ “ Hadisin isnadı Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁵⁴ demişlerdir.

18- Sa'd b. Ebî Vakkâs' ın, babasından gelen rivayette Resûlullah (s.a.s.) Ali' ye: “Sen bana Musa'ya nisbetle Harun gibisin. Şu kadar var ki, benden sonra Peygamber yoktur.” buyurdular.³⁵⁵

Elbânî; “ sahihtir.” demiştir.³⁵⁶

Şuayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu hadis ile bu hadisin diğer tarikleri için;“ hadisin isnadı Buhârînin şartına göre sahihtir.”³⁵⁷ “ Hadis sahihtir. Dârakutnî el-İlel adlı

³⁵¹ Müslim, **Sahîh**, Fedâil, 42, (2/1845), Fedâil, 42, (2/1845); Nesâî, **Sünen**, Kıyâmu'l Leyl, 15, (1/530), Kıyâmu'l Leyl, 15, (1/531), Kıyâmu'l Leyl, 15, (1/531), Kıyâmu'l Leyl, 15, (1/531), Kıyâmu'l Leyl, 15 (1/531), Kıyâmu'l Leyl,15, (1/531), Kıyâmu'l Leyl, 15, (1/532); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/243, 19/484, 21/215.

³⁵² Nesâî, **Sünen**, Kıyâmu'l Leyl, 15, (1/531-532).

³⁵³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/243

³⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 19/484, 21/215.

³⁵⁵ Müslim, **Sahîh**, Fedâilu's- Sahâbe, 4, (2/1870), Fedâilu's- Sahâbe, 4, (2/1870-1871); İbn Mâce, **Sünen**, Mukaddime, 11, (36), Mukaddime, 11, (37); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/66-67, 3/84, 3/95, 3/97, 3/114, 3/124, 3/146, 3/155, 17/373, 23/9, 45/14, 45/459; Abdurrezzak b. Hemmam, **Musannef**, 2/405-406, 17/99, 17/100, 17/100, 17/100-101, 17/101-102.

³⁵⁶ İbn Mâce, **Sünen**, 11, (36-37).

³⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/67.

eserinde hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. Ancak hadisin isnadı Ali b. Zeydden dolayı zayıf olmakla beraber bunun tabileri de vardır.”³⁵⁸ “ Hadisin isnadı Buhârî ve Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁵⁹ “ İsnâdı sahih olup Ali b. Zeyd b. Ced’ân dışındaki hadisin ricâli Buhârî ve Müslimin sikâ olan ricâlindendir.”³⁶⁰ “ Sahih-i liğayrihidir. Senedin ricâlinden olan Hamza b. Abdullâh ile babası bilinen râvilerden değildir. Senedin geri kalan ricâli ise sikâ olan ricâldendir.”³⁶¹ “ Sahih-i liğayrihi olup senedin râvilerinden biri olan Atî b. el-Afvi’den dolayı isnadı zayıftır.”³⁶² “ Sahih-i liğayrihi olup isandı zayıftır. Hadisin râvilerinden olan Şureyk sû-i hıfz olarak t’an edilmiştir.”³⁶³ “ İsnâdı sahihtir.”³⁶⁴ demişlerdir.

19- Berâ bin Âzib şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v.), yahûdîlerin âlimlerinden bir adamı çağırttı. Sonra (kendisine) : “Musa' ya Tevrat indiren (Allah) ile sana yemin ettiriyorum (veya sana soruyorum)” buyurdu.³⁶⁵

Elbânî, İbn Mâce’de bu konu hakkında geçen iki rivâyet için; “sahihtir” demiştir.³⁶⁶

20- Utbe bin en-Nader şöyle demiştir: Biz Resûlullah (s.a.v)' in yanında idik. Tâ sîn mîm (Kasas) sûresini okudu. Nihayet Musa' nın kıssa'sına (âid ayetlere) gelince buyurdu ki: “Musa (a.s.) (Şû’âyib' in kızıyla) nikâhlanmaya ve karnının doyurulmasına

³⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/84, 97, 124.

³⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/95, 146.

³⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/114.

³⁶¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/155.

³⁶² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 3/373.

³⁶³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 23/9.

³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 45/14, 459.

³⁶⁵ İbn Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 10, (398), Ahkâm, 10, (398).

³⁶⁶ İbn Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 10, (398).

karşılık (Şû'âyb' ın yanında) işçi olarak sekiz veya on yıl çalışmayı kabullendi.”³⁶⁷

Elbânî, İbn Mâce'de geçen bu rivâyet için; “ ” tabirini kullanmıştır.³⁶⁸

21- Berâ b. Âzib şöyle demiştir: Peygamber (s.a.s.), yüzü kömür ile karartılmış ve değnekle dövülmüş bir yahûdî erkeğin yanından geçti. Sonra yahûdîleri çağırıp onlara: “Siz kitabınız (Tevrat) da zina edenin cezasını böyle (mi) buluyorsunuz?” buyurdu. Yahudiler: “Evet”, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s) onların âlimlerinden bir adamı çağırıp (ona) : “Musa' ya Tevrat indiren Allah'a yemin ettirerek sana soruyorum. Siz (Tevrat'ta) zina edenin cezasını böyle mi buluyorsunuz?” buyurdu. Adam: “Eğer bana böyle yemin ettirmen olmasaydı ben (gerçeği) sana bildirmezdim. Biz kitabımız (Tevrat) da, zina edenin cezâsını recmetmek olarak buluyoruz. Lâkin eşrafımız arasında recim suçu çoğaldı. Bunun üzerine artık eşraftan olan kimseyi (zina suçuyla) yakaladığımız zaman onu bırakıyorduk ve zayıf kimseyi (zina suçundan) yakaladığımız zaman onun hakkında recim cezâsmı uyguluyorduk. Sonra biz gelin eşraftan olana ve olmayana tatbik edeceğimiz bir ceza şekli üzerinde ittifak edelim, dedik. Sonra recim cezası yerine yüzü kömürle karartma ve değnekle dövme cezası üzerine ittifak ettik.” dedi. Bundan sonra Peygamber (s.a.s.) : “Allahım, Yahudiler senin emrini terkettikleri zamanda, senin emrini ilk ihya eden (uygulayan) benim” buyurdu ve zâni yahûdînin recmedilmesine hükmetti ve bu hüküm infaz edildi.³⁶⁹

Şûayb Arnavût ve Âdil Mürşid bu rivâyet için;“ hadisin isnadı Buhârî ile Müslimin şartına göre sahihtir.”³⁷⁰ demişlerdir.

³⁶⁷ İbn Mâce, **Sünen**, Rehin, 5 (417), Hâkim, **Müstedrek**, 2/479; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/534.

³⁶⁸ İbn Mâce, **Sünen**, Rehin, 5 (417).

³⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 30/490; Abdurezzak b. Hemmam, **Musannef**, 7/316.

³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, 30/490.

22- İbn Mes'ûd (r.a.)'dan gelen rivâyete göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Rabbi kendisiyle konuştuğu gün, Musa'nın üzerinde yün elbise, yünden bir külah, yün cübbe, yünden bir şalvarı vardı. Ayakkabıları ise ölmüş bir eşeğin derisindendi."³⁷¹

Tirmizi;" bu hadis garip hadistir. Bu hadisi ancak Humeyd el-A'rac'dan biliyoruz ki o da münkeru'l hadis olan Ali el-Kûfinin oğludur." demiştir.³⁷²

23- es-Sa'k rivayet edip dedi ki; ben el-Hasan'ı şöyle derken işittim: Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'ye gelince, insanlara konuşurken sırtını bir ağaç parçasına dayarmış. Sonra (dinleyenler) etrafında çoğalmış. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara (sesini) işittirmek istemiş; " Bana, üzerine çıkacağım bir şey yapın!" buyurmuş. (Sahâbe-i kiram); "Nasıl (bir şey) ya Resûlallah?" demişler. " Musa'nın (gölgelikli) tahtı gibi bir taht! " buyurmuş.³⁷³

Bu hadis *mürsel*'dir.³⁷⁴

24- Bize Ubeydullah b. Musa, Osman İbnu'l-Esved'den, (o da) Atâ'dan (naklen) haber verdi (ki Atâ') şöyle dedi: Musa (a.s.) demiş ki; " Ya Rabbi! Kullarının hangisi en iyi hüküm verendir? " Buyurmuş ki; "Sâir insanlara, kendisine hüküm verdiği gibi

³⁷¹ Tirmizi, **Sünen**, Libâs, 10, (404); İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/363.

³⁷² Tirmizi, **Sünen**, Libâs, 10, (404).

³⁷³ Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, **Sünen** (I-II), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Mukaddime, 6 (1/24-25); Abdurezzak b. Hemmam, **Musannef**, 3/154, 3/153; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 3/82-83.

³⁷⁴ Dârimî, **Sünen**, Mukaddime, 6 (1/24).

hüküm veren kimse." (Hz. Musa) demiş ki; 'Ya Rabbi! Kullarının hangisi en zengindir?' buyurmuş ki; "Kendisine ayırdığım şeye en çok razı olan kimse." (Hz. Musa) demiş ki: "Ya Rabbi! Hangi kulun senden en fazla korkar?" buyurmuş ki; "Onların beni en iyi bileni."³⁷⁵

Hadisin isnadı sahihtir.³⁷⁶

25- Yezid b. Beşir'den gelen rivayette: "Allahu Teâlâ Musa'ya abdest al diye vahyetti. Eğer bunu yapmazsan sana musibet isabet eder. Ancak kendi nefsinin kına."³⁷⁷

İsnadda zikredilen Sâlim denilen ravi İbn Ebi el-Ca'd olup kendisi ve kendisinden önceki raviler sikadır. Ravilerden biri olan Yezid b. Bişr hakkında Zehebi "meçhul" derken Hafız, el-Lisân adlı eserinde Yezid b. Bişr'in sika olduğunu belirtmiştir.³⁷⁸

26- İbn-i Abbas'tan gelen rivayette: "Musa (a.s.) Lebbeyk diyerek çıkarken rûhâ dağı ona cevap veriyordu."³⁷⁹

27- İbn Kab'tan gelen rivayette: Musa (a.s.) şöyle dedi: "Ey Rabbim! Yakınsan sana münacat edeyim uzak isen sana nida edeyim."

Allah: "Ya Musa! Beni zikredenin yanımdayım."

³⁷⁵ Dârimî, **Sünen**, Mukaddime, 34, (1/86).

³⁷⁶ Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, **Sünen** (I-IV), Tah. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî, Dâru'l Muğnî, Suudi Arabistan, 2000, İlim, 34 (1/374)

³⁷⁷ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 1/249.

³⁷⁸ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 1/249.

³⁷⁹ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/529.

Musa: “Ya Rabbi! Bir halden diğer hale giriyoruz. Bir hal üzerinde iken Seni ululuyor ya da Seni yücelterek seni zikrediyoruz.”

Allah: “O hal nedir?”

Musa: “Cenabet ve tuvalette.”

Allah: “Ya Musa! Herhalde beni zikret.”³⁸⁰

Muhakkik, bazı nüshalarda Atâ ile ilgili farklı bilgilerin mevcut olmasıyla beraber bu rivayetin mevcut olduğu nüshaların çoğunda Atâ’nın, Atâ b. Ebî Mervân olduğunu belirtip doğru olanın da bu olduğunu belirtir.³⁸¹

28- Amr b. Meymun’dan gelen rivayette: Allah Musa’yı konuşmak için yükselttiğinde arşa yapışmış bir adam gördü.

Musa: “Ya Rabbi! Bu kim?”

Allah: “Kullarımdan salih olan bir kuldur. Dilersen onun amelini sana söyleyeyim.”

Musa: “Ya Rabbi! Bana onun işlediği ameli haber ver.”

Allah: “Bu kulum iftira atmıyordu. (Dedikodu ile yürümüyordu)”³⁸²

Muhakkik, ravilerden Amr b. Meymûn’un muhadramun olduğunu belirtip geri kalan ravilerin sika olduğunu ifade etmiştir.³⁸³

29- Abdullah’tan gelen rivayette: Musa (a.s.) Firavuna gönderildiğinde; “Ey Rabbim! Firavuna ne söyleyeyim? Allah: De ki; “Şerden vazgeç”³⁸⁴

Muhakkik, Hafız’ın Fi T’acili’l-Menfe’a adlı eserinde ravilerden Ebû Ubeydin *sadûk* olduğunu belirtip İbn Hibbân’ın da bu raviyi cerh etmediğini belirtmiştir.³⁸⁵

³⁸⁰ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 2/66.

³⁸¹ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 2/66.

³⁸² İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 13/539.

³⁸³ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 13/539.

³⁸⁴ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 15/353.

30- Kays b. Abbâd'dan gelen rivayette; "Firavun'un zulmü altında bulundurduğu İsrailoğullarından sefiller olarak isimlendirdiği altı yüzbin insan vardı. Musa (a.s.) İsrâiloğullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp Allah'ın vaad ettiği topraklara, kurtuluşa götürmek istediğinde bunu duyan Firavun yedi yüz bin askeriyle Musa (a.s.) ve İsrâiloğullarının peşine düştü. Firavun'un her bir askeri at üstünde, başında miğferi ve elinde mızrağı vardı. Firavun'da kalabalık askerleriyle beraber onların arkasında idi. Ne zaman Musa (a.s.) İsrâiloğullarıyla beraber Kızıldeniz'e vardıklarında, İsrâiloğulları Musa (a.s.)'ya telaş ve korku içinde şöyle dediler: "Bize vaat ettiğin kurtuluş nerede? Önümüzde aşılmaz bir deniz ve hemen arkamızda bize ulaşmak üzere olan Firâvân ve silahlı askerleri," diye yakınmaya başladılar.

Musa (a.s.) bu durum üzerine denize künyesiyle hitap ederek "İkiye ayrıl ey ebâ halid" dedi.

Deniz de cevaben; "Ya Musa! Ben senin için ikiye ayrılmam. Ben yaratılış bakımından senden daha önce yaratıldım ya da senden daha kuvvetliyim" dedi.

Musa (a.s.); "Bana, asanla denize vur!" diye buyruldu. Musa (a.s.) denize asasıyla vurdu, deniz de emre icabeten ikiye bölündü.

Cüreyri'nin dediğine göre; "İsrâiloğulları 12 kabile idiler ve deniz de her kabile için 12 yola ayrıldı. Her bir kabile kendileri için açılan yollardan geçmeye başladılar."

Firavun'un askerlerinin ilk kısmı denize ulaştığında atlarını bir korku, bir telaş sardı. Öyleki en güzel ve heybetli atlarında bir zeliliyet ve küçülme peyda oldu.

³⁸⁵ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 15/353.

Firavun'un geride kalan son askerleri denize indiği esnada, İsrâiloğullarının son fertleri de denizden çıkmış oldu. Böylelikle ansızın deniz Firavun ve askerlerinin üzerine kapandı. Bu durum üzerine İsrailoğulları dediler ki: “Firavun ölmedi ve asla ölmeyecek de.”

Musa (a.s.); “Yüce Allah Nebi’sinin bir daha yalanlamasını duymak istemediğinden onu ve beraberindekileri asla geri döndürmeyecektir.” dedi.

Yüce Allah Firavun’un cesedini kırmızı bir öküzle benzer bir şekilde sahile attı ki İsrâiloğulları onun bu durumunu görüp ibret alsınlar.³⁸⁶

Muhakkik, kitabın Dâru’s-Selefiye baskısında ibaresinin doğru olmayıp doğru olanın olduğunu belirtmiştir.³⁸⁷

31- Muhammed b. Kab’dan gelen rivayette; Resûlullah (s.a.s.)’a Musa (a.s)’nın iki müddetten hangisini yerine getirdiği soruldu. Resûlullah (s.a.s.); “En uygun olanını ve en doğru olanını yerine getirmiştir.”³⁸⁸

Bu hadiste bahsedilen iki müddetten kasıt: “ (Şuayb) Dedi ki: Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan o artık kendinden; yoksa sana ağırlık vermek istemem. İnşallah beni iyi kimselerden bulacaksın.” Musa şöyle cevap verdi: “ Bu seninle benim aramdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam doldurayım demek ki bana karşı husumet yok. Söylediklerimize Allah vekildir.”³⁸⁹ Ayetlerindeki diyalogtur.

³⁸⁶ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/530-531, 16/532.

³⁸⁷ İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, **Musannef**, (I-XVI), Tah. Muhammed b. Abdullah el-Cum’a ve Muhammed b. İbrahim, Mektebetu’r-Rüşd, Riyad-2004, 11/70.

³⁸⁸ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/536- 537.

³⁸⁹ Kasas, 28/27-28.

32- İbn Abbastan gelen rivayette; Resulullah (s.a.s.)’a Musa (a.s.)’ın iki süre’den hangisini yerine getirdiği soruldu. Resulullah (s.a.s.); “En doğru olanını ve sonuncusunu yerine getirmiştir.”³⁹⁰

Muhakkik; “ bu hadis *mürsel*’dir” demiştir.³⁹¹

33- Hanzala’dan gelen rivayette; “Allah Teâlâ, Musa (a.s.)’ya şöyle vahyetmiştir: “Senin kavmin mescidlerini süslüyor, kalplerini çıkarıyorlar ve domuzların kesilme gününde yağlandıkları gibi yağlanıyorlar. Muhakkak ki ben onlara bakıyorum. Onlara lanet ediyor, dualarına cevap vermiyor ve istedikleri şeyleri de onlara vermiyorum.”³⁹²

Muhakkik, rivayette *ابن عمير* yerine *ritşimed rikereg ısamlo* ³⁹³

34- Hişâm b. Urve’nin babasından gelen rivayette; Hz. Musa (a.s.) şöyle buyurdu: “Ya Rabbi! Senin mahlukâtının içinden sana en keremlisi kimdir onu bana bildir.” Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “O kişi şudur ki; akbabanın kendi arzularına hızlıca süzüldüğü gibi benim isteklerimi uygulamada acele eder, çocuğun sevdiklerine yapışması gibi salih kullarımı sevmesi, mahremlerim çiğnendiğinde kaplanın kükrediği gibi gadablanması. Kaplan kükreyip sinirlendiği zaman insanların azlığı çokluğu hesabını yapmaz.”³⁹⁴

³⁹⁰ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/537- 538.

³⁹¹ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/537.

³⁹² İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/40.

³⁹³ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 12/147.

³⁹⁴ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/41.

35- Abdullah b. Ubeydin babasından gelen rivayette; Hz. Musa (a.s.) şöyle dedi: “Ey Rabbim! İbrâhim’e, İshâk’a ve Yâkûb’a neden dolayı bu makamı verdin?” Allahu Teâlâ: “Şüphesiz İbrâhim Benden başka hiçbir şeye dönmeyip sadece beni tercih etti. İshâk’a gelince O, nefisini bana feda etmede çok cömertti. Yâkup ise bir musibetle sınındığı zaman bana karşı güzel düşüncesinden başka bir şey artmadı.”³⁹⁵

Muhakkik; “ rivayette İshâk’ın kendisini feda ettiği ifadesinin yerine doğru olanın İsmâil’in kendisini feda ettiği olması gerekir. Çünkü İsmâil’in canını feda etmesi Kur’ân’ın belirtmesiyle ortadadır.”³⁹⁶

36- İbn Abbas’tan gelen rivayette; Musa (a.s.) şöyle dedi: “Ey Rabbim! Hangi kulun sana daha sevimlidir?” Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Beni en çok zikredenler.” Musa (a.s.) : “Senin hangi kulun daha zengindir?” Allah’u Teâlâ şöyle buyurdu: “Benim verdiğime razı olan.” Musa (a.s.) : “Senin hangi kulun en iyi hüküm verendir?” Allah’u Teâlâ: “İnsanların üzerine hüküm ettiği şeyi, kendi nefsi üzerine de hüküm eden kişi.” diye buyurmuştur.³⁹⁷

37- Abdullâh b. Selâm’dan gelen rivayette; Musa (a.s.) Allahu Teâlâ’ya şöyle dedi: “Ya Rabbi! Senin için olması gereken şükür nedir? Allahu Teâlâ: “Senin dilin beni zikirden dolayı ıslaklıktan geri durmasın.” Musa (a.s.) : “Ya Rabbi! Muhakkak ki bazen cenabetlik hali oluyor bazen büyük ve küçük abdest bozarken bazen abdestsizlik hali olduğu halde de seni zikredeyim mi?” Allahu Teâlâ: “Evet” Musa: “Nasıl söyleyeyim?”

³⁹⁵ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/41.

³⁹⁶ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, (Tah. Muhammed b. Abdullah el-Cum’a ve Muhammed b. İbrâhim) 12/148.

³⁹⁷ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/41.

Allahu Teâlâ: “Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Hamd sanadır. Senden başka ilah yoktur. Eziyeti benden uzaklaştır. Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Hamd sanadır. Senden başka ilah yoktur. Eziyetten beni koru.”³⁹⁸

38- Yezid b. Meysere'den gelen rivayette: Allah Teâlâ, Musa (a.s.)'ya şöyle vahyetti: “Kullarım içinde bana en sevgilisi yeryüzünde nasihat ederek yürüyenler, ayaklarıyla cumaya gidenler, seher vakitlerinde istiğfar edenlerdir. Ben yeryüzü ehline bir musibet göndermek istediğim zaman bunları görüyor ve azabımı göndermiyordum. En sevmediğim kullarım ise; Mü'minin kötü tarafına uyup iyi tarafına uymayandır.”³⁹⁹

Muhakkik hadiste geçen ibaresinin başka bir nüshada diye geçtiğini belirtmiştir.⁴⁰⁰

39- Vehb b. Münebbih gelen rivayette şöyle der: “Allah Teâlâ başkası için ateş olan bir nuru Musa (a.s.)'ya verdi. Musa (a.s.), Harun (a.s.)'u çağırıp şöyle dedi: “Allah Teâlâ başkası için ateş olan ancak benim içinde nur olan bir şey verdi.”

Harun (a.s.) oğullarına şöyle dedi (Harun (a.s.)'un israiloğullarının kurbanlarını kesen iki oğlu vardı): “Musa (a.s.) onu bana verdi, ben de bunu ikinize veriyorum.” Gerekeni yapmayan iki oğlunu ateş yaktı. Daha sonra Allah Teâlâ şöyle dedi: “Ey Musa

³⁹⁸ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/42.

³⁹⁹ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/43.

⁴⁰⁰ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/43.

ve Harun! Ben, bana isyan eden günahkârlara nasıl azap ediyorsam bana isyan eden itaatkâr kullarıma da azap ederim.”⁴⁰¹

40- Abdullah’tan gelen rivayette şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ’nın şefaât izni vermesiyle ilk şefaât edecek olan Ruhu’l Kudüs olan Cibril’dir. Sonra Rahman’ın dostu olan İbrâhim (a.s.) sonra Musa sonra da Peygamberimiz (s.a.s.) dördüncü olarak kalkar. O şefaât ettikten sonra hiç kimse şefaât edemeyecektir. İşte orası Makam-ı Mahmud’tur.”⁴⁰²

Muhakkik: “Hakim bu rivayet için sahihtir dediği gibi Zehebi de bu durumu uygun bulmuştur.” demektedir.⁴⁰³

41- Abdullah b. Amr b. Avf’in dedesinden gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: “Siz sizden öncekilerin yollarına ayakkabının ayakkabıya uyduğu gibi uyacaksınız. Hatta onlar kertenkelenin yuvasına girerse siz de oraya girersiniz. Dikkat edin İsrâiloğulları Musâ’nın üzerine 71 gruba ayrıldılar. Bunlardan bir fırka dışındakilerin hepsi dalalettedirler. Dalalette olmayan grup ise İslam ve onların cemaatidir. Meryem oğlu İsâ’nın üzerine de 71 gruba ayrıldılar. Bunlardan bir fırka dışındakilerin hepsi dalalettedir. Dalalette olmayan grup ise İslam ve onların cemaatidir.

⁴⁰¹ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/362.

⁴⁰² İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/592-593-594.

⁴⁰³ İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 19/593.

Onlar da 72 gruba ayrılacak İslam ve onların cemaati dışındakilerin hepsi dalelette olacak.⁴⁰⁴

Hâkim bu hadisi “ Yahudiler ve Hristiyanlar 71 ya da 72 gruba ayrıldılar. Ümmetimde 73 gruba ayrılacak” hadisine şahid olarak getirip bu rivayetin Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁵

42- Ebû Saîd el-Hudri’den gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: “Musa (a.s.) şöyle buyurdu: “Ya Rabbi! Bana bir şey öğret, onunla seni zikredip sana dua edeyim.” Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “Ya Musa! Lâ İlâhe İllallah de.” Musa: “Ya Rabbi! Senin bütün kulların bunu söylüyor.” Allahu Teâlâ: Lâ ilâhe illallah de.” Musa: “Ya Rabbi! Senden başka ilah yoktur. Bana has bir şey istiyorum.” Allah Teâlâ: “Ya Musa! Eğer yedi kat sema ve (benden başka onları imar edenler) ile yedi kat yer bir kefedede olsa ve Lâ İlâhe İllallah ayrı bir kefedede olsa Lâ İlâhe İllallah kefesi daha ağır basar.”⁴⁰⁶

Hâkim bu hadisin sahih olduğunu ifade etmekle beraber kitabının dipnotu bölümünde bu hadisin zayıf olduğu ibaresini görmekteyiz.⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Hâkim, **Müstedrek**, 1/207.

⁴⁰⁵ Hâkim, **Müstedrek**, 1/206.

⁴⁰⁶ Hâkim, **Müstedrek**, 1/718; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 15/242-243.

⁴⁰⁷ Hâkim, **Müstedrek**, 1/718.

43- İbn Abbas'tan gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: “Haber, görmek gibi değildir. Allah, Musa'ya kavminin bir put yaptığını haber vermesine rağmen Musa elindeki levhaları atmadı. Ne zaman ki kavminin yaptıklarını gördü elindeki levhaları yere attı.”⁴⁰⁸

Bu hadis Buhâri ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.⁴⁰⁹

44- Ubey b. Kab'den gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Musa (a.s.) Hızır (a.s.) ile karşılaştığı zaman bir kuş gelip gagasını suyun içine daldırdı. Hızır (a.s.) bunu gördükten sonra Musa (a.s.)'ya şöyle dedi: “Bu kuşun ne dediğini düşün bakalım.” Hızır (a.s.) kuşun şunu anlattığını ifade etti: “Senin ve Musa'nın ilmi Allahın ilmi karşısında benim gagamın şu sudan aldığı kadardır.”⁴¹⁰

Bu hadis Buhâri ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Hâkim, **Müstedrek**, 2/382, Hâkim, **Müstedrek**, 2/448.

⁴⁰⁹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/382.

⁴¹⁰ Hâkim, **Müstedrek**, 2/435.

⁴¹¹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/435.

45- Ali (r.a.)’den gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: Musa (a.s.) Rabbi ile buluşmak için acele ederken Sâmiri de Îsrailoğullarının süslerini toplayıp ondan bir buzağı yaptı. Sonra onun içine bir avuç toprak attı. Bu bir avuç topraktan sonra böğüren bir buzağı oldu. Sâmiri Îsrailoğulların’a şunu söyledi: “İşte bu bu buzağı sizin ve Musa’nın ilahıdır.” Sâmiri’nin bu konuşmasının ardından Harun kavmine şöyle dedi: “Rabbiniz size güzel bir vaatte bulunmadı mı?” Musa (a.s.) kavmine döndüğü zaman Sâmiri onları sapıtmıştı. Bunu gören Musa (a.s.) kardeşi Harun’un başından tutup çekmeye başladı. Harunda bu yaşananlardan sonra Musa’ya olayı anlattı. Bundan sonra Musa (a.s.) Sâmiri’ye dönerek: “Bu ne iş Sâmiri?” Sâmiri; “Bunu bana nefsim güzel gösterdi.” Musa (a.s.) nehrin kenarında olan buzağıya doğru gidip onu balyozla parçaladı. Kim bu buzağıya tapmışsa o sudan içtiğinde altın sarısı gibi yüzü sarardı. Îsrailoğulları Musa’ya şunu sordular: “Bizim tevbemiz nedir?” “Sizin tevbeniz birbirinizi öldürmenizdir.” Böylece bıçaklarla kişi babasını ve kardeşini öldürmeye başladı onlardan öldürülen 70 bin kişiye ulaşınca Allah Teâlâ Musa’ya “onlara emret ellerini havaya kaldırsınlar.” diye vahyetti. “Ben öldürülenleri affettim geride kalanların ise tevbesini kabul ettim.”⁴¹²

Bu hadis Buhâri ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir.⁴¹³

46- İbn Abbas’tan gelen rivayette, Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu; Allah Musa’(a.s.)’ya merhamet etsin. Gözle görülen işitilen gibi değildir. Rabbi ona kavminin ondan sonra fitneye düştüğünü bildirdi O elindeki levhaları atmadı ve ne zaman ki kavminin durumunu gözü ile görüp durumu anladığında levhaları attı. Resûlullah (s.a.s.) “Allah Musa (a.s.)’ya merhamet etsin. Şayet acele etmeseydi bugün kendisinden bahsedilenden daha başka bir şekilde bahsedilecekti” dedi.⁴¹⁴

⁴¹² Hâkim, **Müstedrek**, 2/448.

⁴¹³ Hâkim, **Müstedrek**, 2/448.

⁴¹⁴ Hâkim, **Müstedrek**, 2/448.

Bu hadis Buhâri ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.⁴¹⁵

47- Resûlullah (s.a.s.) Biz, Musa' ya: "Kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz." diye vahyettik.(Şu'arâ, 52) ayetini okudu. Ebû Bürde b. Ebî Musa el-Eş'ârî babasından şöyle nakletmiş. "Resûlullah (s.a.s.) bir bedevinin evine gitti, O da Resulullah (s.a.s.)'a ikramda bulundu, bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) bedeviden birgün kendilerine gelmesi için söz aldı. Nitekim bedevi birgün Resûlullah (s.a.s.)'ın yanına geldi. Resûlullah (s.a.v) ona; "İhtiyacın nedir diye sordu?" Bedevi, isteğim; "Palanı ile bir deve ver ki ailem de sütünden yararlansın." dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.); "Bu adam beniisrailli kocakarı gibi olmaktan aciz kaldı" dedi. Ashab-ı Kiram, kendilerine; "Ey Allah'ın Resûlü beniisrailli kocakarının durumu ne idi?" diye sordu. Resûlullah (s.a.s.)dedi ki: "Musa (a.s.) bir gece İsrâiloğullarıyla yolculuk yapmak isteyince yolunu kaybetti. Musa (a.s.) onlara: "Bu nedir?" dedi. İsrâiloğullarının alimleri Musa (a.s.)'ya; Yûsûf (a.s.) ölüm döşeğinde iken onun kemiklerini yanımıza almadan Mısır'dan çıkmamak için Allah adına söz aldı, dediler. Mûsa (a.s.) dedi ki; "Yûsûf (a.s.)'un kabrinin nerde olduğunu hanginiz biliyor? İsrâiloğullarının âlimleri: "Yaşlı bir kadından başka kimse bilmiyor", dediler. Musa (a.s.) Yûsûf (a.s.)'un kabrini göstermesi için yaşlı kadına haber gönderdi. Yaşlı kadın

⁴¹⁵ Hâkim, **Müstedrek**, 2/448.

“Hayır vallahi bana istediğini vermedikçe sana onun kabrini göstermem.” dedi. Musa (a.s.): “İsteğin nedir?” diye sordu. Yaşlı kadın: “Cennette seninle beraber olmak isterim” dedi. Musa (a.s) sanki bundan rahatsız oldu. Musa (a.s.)’ya; “Kadının istediğini ver” denildi. Musa (a.s.) kadına istediğini verince kadın onlar ile beraber uzun zaman içinde su tutan bir göle geldi. Kadın onlara: “Bu suyu boşaltın.” dedi. Onlar suyu boşaltınca; “Kazın” dedi. Onlar kazdılar ve Yusuf (a.s.)’un kemiklerini çıkarmaya çalıştılar, ne zaman ki kemikleri azıcık yerden çıkardılar birden (aniden) yolları gündüzün aydınlığı gibi aydınlandı.⁴¹⁶

Bu hadis Buhâri ve Müslim’in şartlarına göre sahih olmakla beraber hadisin ravilerinden olan Yunus b. Ebî İshâk’tan dolayı töhmetten kurtulamamıştır.⁴¹⁷

48- İbn Abbas’tan gelen rivayette, Resûlullah(s.a.s.)’a Musa (a.s)’nın iki süre’den hangisine karar verdiği soruldu. Ravi diyor: Resulullah (s.a.v) “Musa (a.s) en uzak ve en güzel olanına karar verdi.” dedi.⁴¹⁸

Hâkim hadisin ravilerinden biri olan Hafs için; “ *Vâhin*” ifadesini kullanmıştır.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Hâkim, **Müstedrek**, 2/476.

⁴¹⁷ Hâkim, **Müstedrek**, 2/476-477.

⁴¹⁸ Hâkim, **Müstedrek**, 2/480.

⁴¹⁹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/480.

49- İbn Abbas'tan gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: Musa (a.s) kavmine geldiği zaman onlara zekât vermelerini emretti. Bunun üzerine Kârûn onları topladı ve dediki; "Musa (a.s) size namazla ve birçok şeyle geldi, (emretti) siz buna tahammül ettiniz, şimdi de ona mallarınızı vermeye mi tahammül edeceksiniz?" dedi. Onlar; "Hayır biz ona mallarımızı vermeye tahammül etmiyoruz, senin görüşün nedir?" dediler. Kârûn; "Onlara benim görüşüm; İsrâiloğullarının zinakar bir kadını onun yanına gönderelim ki Musa (a.s)'ya kendisi ile birlikte olmak istemiş diye iftira atsın" dedi. Durum böyle olunca Musa (a.s) onlara beddua etti. Cenabı Allah yere, Musa (a.s)'ya itaat etmesini emretti. Musa (a.s) yere; "onları tut!" dedi. Yer onları topuklarından tutunca, "Ey Musa! Ey Musa!" deyip bizi kurtar demeye başladılar. Sonra Musa (a.s) tekrar yere; "Onları tut" dedi. Bu defa da yer onların hepsini dizlerine kadar yuttu. Tekrar "Ey Musa! Ey Musa!" deyip bizi kurtar! demeye başladılar. Daha sonra Musa (a.s) tekrar yere; "onları tut" dedi. Bu defa da yer onların hepsini boyunlarına kadar yuttu. Tekrar "Ey Musa! Ey Musa!" deyip bizi kurtar demeye başladılar. Musa (a.s) tekrar yere; "Onları tut" dedi. Yer bu kez onların hepsini komple yuttu, kaybetti. Bunun üzerine Allah'ı Teâlâ Musa (a.s)'a Vahyetti; "Ey Musa kullarım sana boyun eğdiler senden bir şey istediler, sen onlara icabet etmedin. İzzet'ime yemin ederim ki şayet onlar bana dua etseydiler ben onlara icabet edecektim" dedi.⁴²⁰ İbn-i Abbâs diyor ki; Bu Allahu Teâlâ azze ve celle'nin "Biz Karun'u ve onun evini yere batırdık" ayetinin mealidir.⁴²¹

Bu hadis Buhâri ve Müslimiin şartlarına göre sahih olmakla beraber hadisin ravilerinden biri olan Minhâl b. Amr, Müslim'in ricâlinden olmayıp Buhâri'nin ricalindendir.⁴²² Sonuç olarak bu hadis Buhâri'nin şartlarına göre değerlendirilebilir.

⁴²⁰ Hâkim, **Müstedrek**, 2/481; İbn Ebi Şeybe, **Musannef**, 16/535-536.

⁴²¹ Kasas, 28/81.

⁴²² Hâkim, **Müstedrek**, 2/481.

50- Abdullah'tan gelen rivayette; “Yûsûf (a.s) 20 dirheme satın alınmış. Yûsûf (a.s) Mısır'a Peygamber olarak gönderildiği zaman onun ehli 390 kişi idi. Onların erkekleri enbiya, kadınları ise siddıka idiler. Vallahi onlar Musa (a.s) ile Mısır'dan çıkarken sayıları altıyüz yetmişbine ulaştı.”⁴²³

Bu hadisin isnadı sahihtir.⁴²⁴

⁴²³ Hâkim, **Müstedrek**, 2/673.

⁴²⁴ Hâkim, **Müstedrek**, 2/673.

51- Vehb b. Münebbih'ten Musa b. İmrân b. Kâhıt b. Lâvî b. Yakûb b. İshâk b. İbrâhim'in doğumu, Allahın düşmanı Firavun'un İsrailoğullarını köleleştirmesi ve Musa ile Hızır arsaında geçen olaylar ile ilgili gelen rivayette, Musa (a.s)'ın annesi ona hamile olduğu zaman durumunu bütün insanlardan gizledi. Allah'ın mahlûkatından hiç kimse onun hamile olduğunun farkına varmadı. Bu Allah'u Teâlâ'nın İsrâiloğullarına minnet etmek istediği zaman onun annesine müyesser ettiği bir şey idi. Musa b. İmran (a.s)'ın doğacağı sene geldiği zaman, Firavun ebeler gönderdi ve kendisi de onlara öncülük yaparak bütün kadınları, kimin hamile olduğunu öğrenmek için daha önceleri onları hiç teftiş etmediği bir şekilde teftiş etti. Musa (a.s)'ın annesi ona hamile olunca karnı şişmemiş, rengi değişmemiş, sütü bozulmamıştı. Fakat ebeler onun farkına varmadılar. Musa (a.s)'ın doğduğu gece geldiği zaman, annesi hiçbir gözetleyici ve ebe olmadan onu doğurdu ve kardeşi Meryem'den başka kimse onun farkına varmadı. Allah Teâlâ, Musa'yı emzirmesi için annesine: "Ona bir şey olacağından korktuğun zaman onu denize at, korkma ve üzülme, biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu Peygamber yapacağız." diye vahyetti.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Annesi, Musa (a.s)'yı doğumundan sonra üç ay gizledi, hücresinde onu emziriyor idi. Musa (a.s) ağlamaz ve hareket etmez idi. Ne zamanki annesi Musa (as)'ı ve kendisini öldüreceklerinden korktu, ona uygun bir sandık yaptı ve içinde onun yatağını hazırladı, sonra geceleyin Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi onu denize attı. Sandık; beş'e beş karış ebatında gemi biçiminde yapılmıştı, ses çıkarmıyordu. Sandık denizde gidiyordu deniz onu gece yarısı sahile attı. Firavun sabahladığı zaman Nil'in kıyısındaki mekanında otururken sandığı gördü ve yanındaki hizmetçilere sandığı getirmelerini emretti. Onlar sandığı getirip Firavun'un önüne

koyup açtıkları zaman içinde Musa (a.s)’yı gördü; “Bu benim düşmanlarımdan değil mi sanki?” dedi. Bu durum Firavunu korkuttu ve öfkelenirdi ve şunu dedi: “Ebelere doğacak hiçbir çocuğu gizlememelerini emrettiğim halde ölüm nasıl olurda bu çocuğu atlar?”

Vehb b. Münebbih dedi ki: “Firavun İsrâiloğullarından Muzahim’in kızı Âsiye diye bir kadın ile evlenmiş idi ve o, İsrâiloğullarının sayılı ve seçkin kadınlarından biri ve peygamber kızlarından idi. Müslümanlara annelik yapıyor, onlara şefkat ediyor, sadaka veriyor, yiyecek veriyor ve onlar onu ziyaret ediyorlardı. Âsiye Firavun’un yanında otururken; “Musa (a.s) bir senelik çocuktan büyüktür, sen ise bu sene doğan çocukların kesilmesini emrettin.” dedi. “Bırak onu bana ve sana göz aydınlığı olur, umulur ki bize faydası dokunur ya da onu evlat edinelim.” Halbuki onlar kendi helaklarının onun ellerinden olacağını bilmiyorlardı. Firavun’un erkek çocuğu olmadığı için onu sağ bırakıyor ve yüceltiyor. Allah Teâlâ Firavun’nun kalbine muhabbet, şefkat ve merhamet attı ve Firavun, hanımına “Umulur ki sana fayda versin, ben ise onun faydasını istemem.” dedi.

Vehb b. Münebbih, İbn Abbâs’ın şunu dediğini rivayet etti: Şayet Allah’ın düşmanı Frâvûn, Musa (a.s)’nın hakkında hanımının dediği gibi “Umulurki bize faydası dokunur dese idi Allah’u Teâlâ onada fayda verecekti. Ama o Allah Teâlâ’nın ona yazdığı zalimliğinden dolayı bunu men etti. Allah Teâlâ sekiz gün, sekiz gece Musa (a.s)’ya sütannelerini haram kıldı. Ne zaman bir sütanne getirdiler ise Musa (a.s) onun göğsünü kabul etmiyordu. Bunun üzerine Firavun ona şefkat, merhamet etti ve ona sütanne aramaya başladılar. Vehb b. Münebbih devamden şöyle diyor: Musa (a.s)’nın annesi üzüntüden nerdeyse helak olacaktı. Sonra Allah Teâlâ, Musa (a.s)’nın haberi kendisine ulaşınca kadar rahmeti ile ona kavuştu, kalbine cesaret verdi. Musa (a.s)’nın annesi Musa’nın kız kardeşine; “Tanınmayacak bir şekile bürün, insanlar ile git ve bak bakalım ne yapıyorlar ona.” Bunun üzerine kız kardeşi hemşireler ile birlikte Âsiye binti Müzahim’in yanına geldi. Ne zaman ki onların Musa (a.s)’ya karşı olan sevgi, muhabbet ve şefkatlarını gördü; “Size ona (Musa)’ya sizin için kefil olacak ve ona nasihat edecek bir ev halkı göstereyim mi?” dedi. Böylece Musa (a.s) annesine geri verildi. Musa (a.s) süttan kesilinceye kadar annesinin yanında kaldı. Sonra annesi onu Firâvuna geri verdi. Musa (a.s) Firavun ve hanımının yanında kaldı, kendi elleri ile onu büyüttüler ve evlat edindiler.

Birgün Musa (a.s) Firâvunun yanında elinde küçük ve hafif bir kamçı ile oynar iken aniden kamçıyı kaldırdı ve Firavun'un başına vurdu. Firavun kimin vurduğunu öğrenmek için baktı, hatta onu öldürmeğe kalkıştı. Âsiye: "Ey Melik! Kızma, o küçük bir çocuk, bir şey anlamaz. Onu dene istersen bir kaba kor ateş ve altın koy bakalım hangisini alır?" Firavun bunun hazırlanmasını emretti. Musa (a.s) altını almak üzere elini uzatınca görevli melek onun elini tuttu kor'a doğru götürdü, kor'u (ateşi) aldı ve ağzına attı sonra sıcak olduğunu hissedince tükürdü. Âsiye dedi ki; "Ben sana o bir şey idrak etmez, anlamaz ve bunu bilmez demedim mi?" Firavun, Musa (a.s)'ın ölüm fermanını verdiği halde Âsiye'yi tasdik etti ve onu öldürmekten vazgeçti. Deniliyor ki; Musa (a.s)'ın dilindeki düğüm (kekeme) ağzına attığı bu kor'un eseridir.

Vehb b. Münebbih dediki: Musa (a.s) olgunluk çağına erip, 40 yaşına girince, Allah Teâlâ ona ilim, hikmet ve zekâ verdi. Musa (a.s) bu şekilde 12 yıl insanları İbrâhim (a.s)'ın dinine ve şeriâtine, İshâk (a.s) ve Yâkûb (a.s)'un dinine çağıra durdu. Bunun üzerine İsrâiloğullarından bir grup iman etti.⁴²⁵

Ahmed b. Hanbel'in bu hadisin ravilerinden biri olan Abdul Munim için "kezzâb" tabirini kullanması⁴²⁶ bu rivayete ihtiyatla bakmamız sonucunu ortaya çıkarmıştır.

52- Kab'dan gelen rivayette, Muhakkak Allah Teâlâ Azze ve Celle cemali'ni görmeyi ve kendisi ile konuşmayı Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Hz. Musa (a.s) arasında taksim etti. Hz. Muhammed (s.a.s.) Allah Teâlâ'yı iki kez gördü, Hz. Musa (a.s) ise Allah Teâlâ ile iki kez konuştu.⁴²⁷

⁴²⁵ Hâkim, **Müstedrek**, 2/675-676-677.

⁴²⁶ Hâkim, **Müstedrek**, 2/676

⁴²⁷ Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

53- Enes b. Malikten gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: “ İmran oğlu Musa (a.s) Allah’ın temiz, seçilmiş halis dostudur.”⁴²⁸

Bu hadis Müslim’in şartına göre sahihtir.⁴²⁹

54- Hüveyris Abdurrahman b. Muaviye’den gelen rivayette; “ Musa (a.s.) Allah Teâlâ ile konuştuktan sonra 40 gün kaldı hiç kimse onu görmedi ancak onu gören kimse ölürdü.”⁴³⁰

Bu hadisin isnadı *leyyin*’dir.⁴³¹

55- İbn Abbâs’tan gelen rivayette: “İmran oğlu Musa (a.s), Rabbi onun ile konuşunca, Rabbini görmek istedi. Dedi ki: " Ey Rabbim, göster bana kendini de bakayım sana ". Rabbi ona buyurdu ki: " Beni katiyyen göremezsin ve lâkin dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sonra sen de beni göreceksin".

Allahu Teâlâ bunun üzerine dağın etrafını melekler ile kuşattı, meleklerin etrafını ateş ile kuşattı, ateş’in etrafını melekler ile kuşattı, meleklerin etrafını ateş ile kuşattı, sonra Rabbin dağa tecelli etti, sonra dağdan serçe parmağı gibi belirdi ve dağı kül (yer ile bir) etti. Musa (a.s) Allahın dilediği kadar baygın kaldı. Daha sonra ayılıp

⁴²⁸ Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

⁴²⁹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

⁴³⁰ Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

⁴³¹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

kendine geldi ve “Seni eksik sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim, sana döndüm ve ben inananların ilkiyim.” dedi. " Yani İsrâiloğullarından ilk iman eden benim.”⁴³²

Bu hadisin isnadı sahihtir.⁴³³

56- Abdullah b. Mes’ud’dan gelen rivayette: “Allah’ın Resûlü Musa (a.s)’ın kendisine sığındığı ağaç bana anlatıldı”dedi. Bunun üzerine iki gün iki gece yol aldıktan sonra sabah vakti bahsedilen ağaca kavuştum, ağacın yeşil ve parlak olduğunu gördüm. Resûlullah (s.a.s.)’a sâlât ve selam getirdim. Devemin karnı aç olduğu için ağaca uzandı ve ağız dolusu birşeyler kopardı, geveledi ancak karnı aç olmasına rağmen onu yutamadı ve dışarı attı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.)’a sâlât ve selam getirdim ve geri döndüm.⁴³⁴

Bu hadisin isnadı sahihtir.⁴³⁵

57- Muhammed b. Cafer’in babasından gelen rivayette: Allah Teâlâ’nın ilmi ve hikmeti İbrâhim (a.s)’ın zürriyetinde idi, bunun yanında Allah’u Teâlâ mukaddes yerin

⁴³² Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

⁴³³ Hâkim, **Müstedrek**, 2/678.

⁴³⁴ Hâkim, **Müstedrek**, 2/679.

⁴³⁵ Hâkim, **Müstedrek**, 2/679.

mülkiyetini de Yâkûb (a.s)’un oğlu Yûsûf (a.s)’a verdi. O’da 72 yıl sahip çıktı. Bu ise Allah Teâlâ’nın " Ey Rabbim! Sen bana dünya mülkünden nasip verdin ve bana rüyaların tabirinden bir ilim öğrettin. Ey gökleri ve yeri yoktan var eden Rabbim! Benim velim sensin, benim canımı müslüman olarak al ve beni salih kulların arasına kat!"⁴³⁶ ayetinin mealidir. Bunun yanında Allah Teâlâ Musa (a.s) ve Harun (a.s)’u gönderdi ve onları yerin doğusu ve batısı’na varis kıldı ve büyük, muazzam mülkiyetlere sahip kıldı. Musa (a.s) ve İsrâiloğullarından onun beraberinde olanlar, 88 yıl sahiplendiler. Daha sonra Allah Teâlâ bunu onlara geri vermek isteyince onları yerin doğusu ve batısına sahip etti, onları çok büyük şeylere sahip etti, öyle ki Rablerini görmek istediler ve dediler ki: “Ey Musa bize Allah’ı âşıkarak göster.” Bunu da; Allah Teâlâ’nın Musa (a.s) ile konuştuğunu görüp, işitince talep ettiler. Musa (a.s) daha önce; Rabinin kendisi ile konuştuğuna şahitlik için onlardan seçkin, ileri gelenleri seçmiş, beraberinde götürmüştü. Onlar’da biz sana, bize Allah’ı âşıkarak gösterinceye kadar şahitlik etmeyiz dediler. Bunun üzerine yüksek bir ses, (gök gürlemesi) baktıkları, gördükleri halde onları helak etti.⁴³⁷

Hadisin ravilerinden bir olan Hüseyin b. Hümejd’in “zayıf” bir ravi olduğu belirtilmiştir.⁴³⁸

⁴³⁶ Yusuf, 12/101.

⁴³⁷ Hâkim, **Müstedrek**, 2/680.

⁴³⁸ Hâkim, **Müstedrek**, 2/680.

58- Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayette: Allah Teâlâ Harun (a.s)'un ruhunu almak isteyince, Musa (a.s)'ya onun ölüm haberini verdi. Musa (a.s)'ya haber verince üzüldü. Allah Teâlâ Harun (a.s)'un ruhunu alınca, Musa (a.s) şiddetli bir üzüntü ve umutsuzluğa kapıldı ve uzun süre ağladı. Musa (a.s) sakinleştiği zaman, Allah Teâlâ ona yönelip teselli ve öğüt vererek şöyle dedi: “Ey Musa (a.s), benim ile beraber olduğun halde kaybettiğin bir şeye üzülmen, benim haricimde bir şey ile hoşnut olman, benden başkasına diz çökmen sana yakışmaz ve senin şu an ki Harun (a.s) için olan üzüntün ancak benim rızam için olmalıdır. Sen benim kelimimi işittiğin halde, başka şeylere nasıl öfkelenir, özlem içinde olursun veya nasıl olurda ben, seni risaletime (peygamberliğime) seçtikten sonra başka bir şeyi yitirmeğe ağlar ve üzülürsün?” diye uzun uzun ona seslendi.

Tih çölü kurumadan 3 yıl önce Harun (a.s) vefat etti ve Musa (a.s) 117 yaşında idi, Harun (a.s.) ise 120 yaşında idi. Musa (a.s), Harun (a.s)'un vefatından sonra üç yıl kaldı, ta ki 120 yaşını tamamladı.

İsrâiloğulları onun vefatından sonra bazen onun üzerine ayrılığa düşüyor, bazen bir araya geliyor ve tekrar ayrılığa düşüyorlardı.⁴³⁹

Ahmed b. Hanbel hadisin ravilerinden biri olan Abdu'l Munim için “kezzâb” tabirini kullanmaktadır.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/681.

⁴⁴⁰ Hâkim, **Müstedrek**, 2/681.

59- Enes'ten gelen rivayette: Allah Teâlâ İmran oğlu Musa (a.s.)'ya; "Harun (a.s.)'u şöyle şöyle bir dağa getir ben onun ruhunu alacağım" diye vahyetti.

Musa (a.s), Harun (a.s) ile kendisine vahyolunan dağa gitti birden kendilerini bina edilmiş eve benzer bir ağacın yanında buldular. Orda üzerinde yataklar olan sergiler gördüler ve orda güzel bir koku geliyordu. Ne zaman ki Harun (a.s) o dağa, eve ve içinde bulunanlara baktı, şaşırdı ve dedi ki: "Ey Musa (a.s) ben bu yatakta yatmak istiyorum." Musa (a.s): "Onun üzerine yat" dedi. Harun (a.s): "Korkarım bu evin sahibi gelir ve bana kızar." dedi. Musa (a.s): "Korkma, ben ev sahibine karşı sana kefil olurum, sen yat" dedi. Harun (a.s), Musa (a.s)'ya "Aksine benim ile beraber yat, şayet bu evin sahibi gelir ise ikimize beraber kızar." dedi. Ne zaman ki yattılar ölüm Harun (a.s)'ı yakaladı. Harun (a.s) öleceğini hissedince, "Ey Musa (a.s) aldattın beni" dedi.

Harun (a.s) ruhunu teslim edince, o ev kaldırıldı, o ağaç gitti ve o yatak semaya kaldırıldı. Musa (a.s) Harun (a.s.) olmaksızın İsrâiloğullarının yanına dönünce: "Musa (a.s) bizim Harun (a.s)'a olan sevgimizi çekemedi ve onu öldürdü." dediler. Harun (a.s) onlar için daha birleştirici ve onlara daha yumuşaktı. Musa (a.s) onlara karşı biraz katı davranıyordu. Bu konuşulanlar Musa (as)'a ulaşınca, "Yazıklar olsun size o, benim kardeşimdir, onu öldürdüğümü mü sanıyorsunuz?" dedi. Bu konuda Musa (as)'ın üzerine çok geldikleri zaman, Musa (a.s) kalktı iki rekaat namaz kıldı ve Allah'a dua etti. Allah Teâlâ yatağı indirdi ta ki yer ile gök arasında ona baktılar ve Musa (a.s)'ı tasdik ettiler.⁴⁴¹

Bu hadis Müslim'in şartına göre sahihtir.⁴⁴²

⁴⁴¹ Hâkim, **Müstedrek**, 2/681-682, Hâkim, **Müstedrek**, 2/682.

⁴⁴² Hâkim, **Müstedrek**, 2/682.

60- Muhammed b. İshâk'tan gelen rivayette: "Musa (a.s) ölümden çekinir ve ölüm onun çok ağırına giderdi. O, ölümden ürperince Allah Teâlâ ona ölümü sevdirep hayatı tiksindirmek istedi.

Nübüvvet ondan Yûşâ b. Nun (a.s)'a havale edildi. Bunun üzerine Musa (a.s) sabah, akşam Yûşâ b. Nun (a.s)'un yanına giderdi. Musa (a.s) ona: "Ey Allah'ın Nebisi Allah Teâlâ senin ile ne konuşuyor?" diyordu. Yûşâ b. Nun (a.s) cevaben: "Ben sana bir sene boyunca böyle böyle arkadaşlık yapmadım mı, ben sana, başladığın ve bildirdiğin şeylerde Allah'ın sana söylediklerine dair bir şey sordum mu?" Musa (a.s) bu cevabı alınca hayattan tiksindi ve ölümü sever oldu.⁴⁴³

Bu rivayetler ile ilgili olarak incelediğimiz tahkiklerin sonucunda 7 rivayetin sıhhati hakkında muhakkiklerin herhangi bir görüş belirtmediğini gördük.

2. Uydurma Olduğu İddia Edilen Hadisler

Çalışmamızın bu kısmında da, Mevzû'at dediğimiz, hadis diye uydurulmuş sözlerin derlendiği kitaplarda, Hz. Musa ile alakalı rivâyetleri bir araya getirmeye çalışacağız. Burada, yeterli olacağı kanaatiyle, Mevzû'at kitaplarından İbnü'l- Cevzi'nin Mevzû'at ve Suyûtî'nin el-Leâfî'l-Mesnûa adlı eserlerinden istifade edeceğiz.

Bu iki eseri ele almamızın nedeni İbnu'l Cevzî'nin mevzu derekesine inmeyen pek çok hadisi, hatta hasen ve sahih olanları bile mevzu kapsamına almasına karşılık Suyûtî'nin, İbnu'l Cevzî'nin mevzû dediği haberin öyle olmadığını isbat etmek maksadıyla bazen birkaç sayfayı bulan mutâbi ve şevâhid getirerek⁴⁴⁴ birtakım açıklamalarda bulunması bizi bu eserlerin içindeki rivayetleri incelememize sevk etmiştir.

⁴⁴³ Hâkim, **Müstedrek**, 2/682.

⁴⁴⁴ Kandemir M.Yaşar, **Mevzû Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi**, İFAV. , İstanbul- 2011, s.154-155.

1. Câbir b. Abdillâh'tan gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: Allah Musa ile Tur gününde konuştuğu zaman daha önce onunla konuştuğundan farklı bir kelam ile konuşunca Musa O'na şöyle dedi: “Ya Rabbi! Benimle konuştuğun bu dil (kelam) hangisidir?”

Allah: “Ya Musa! Binlerce dilin kuvvetiyle seninle konuştum. Bütün dillerin kuvveti bana aittir. Ben bundan daha kuvvetliyim.”

Musa Kavmine döndüğü zaman kavmi Ona şöyle dedi: “Ya Musa! Rahman'ın kelamını bize anlat.”

Musa: “Subhanallah! O'nun kelamını şu an size anlatmaya güç yetiremem.”

İsrâiloğulları: “O zaman bize benzerini anlat.”

Musa: “Siz, öldüren yıldırımların sesini görmediniz mi? Bu ses ona yakındı.”⁴⁴⁵

Suyuti, İbnu'l Cevzinin aksine bu hadise mevzuluk hükmünün verilmesinin şüpheli olduğunu söyleyip şunları demiştir: “ bu rivayete mevzu demek şüphelidir. Çünkü Fadl yalancılıkla itham edilmemiş, ancak onun en fazla ayıplanabileceği husus şâzz rivayetlerde bulunmuş olmasıdır. Ayrıca o İbn Mâce'nin ricâlinedir ve Bezzâr bu hadisi Müsned'inde tahrir etmiştir” demektedir.⁴⁴⁶

İbnu'l-Cevzi, “ bu hadis sahih değildir” demiştir. Eyyub es- Sahtiyânî ise, “ Fadl b. İsa keşke dilsiz olarak doğurulsaydı, onun için daha hayırlı olurdu.” derken İbn Uyeyne ise; “ Fadl b. İsa *lâ şey*” demiştir. Yahya (b. Main ise); “ O kötü bir adamdır ve kaderidir” ; Ali b. Âsım “ *leyse bi şey*” ; Nesâî; “ *Metrûku'l-Hadis*” demiştir.⁴⁴⁷

Bu rivayette kanaatimizce Suyuti haklı görünmektedir. Çünkü itham edilen râvinin iddia edildiği gibi yalancı biri olmayıp hadis tenkitçileri tarafından sika bir

⁴⁴⁵ Suyûtî, Celâleddin Abdurrahmân, **el-Leâli'l-Masnûa**, (I-II), Dâru'l-Marife, Beyrut, Trz. , 1/11-12; İbnu'l-Cevzi, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, **Kitâbu'l Mevzûat**, (I-IV), Tah. Nureddin b. Şükri b.Ali, Mektebetu Edvâ-i Selef, Riyâd, 1997, Tevhid, Babu Teşbihi Kelamillâhi Azze Ve Celle Bissevâik, 1/ 160-161.

⁴⁴⁶ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/24.

⁴⁴⁷ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Tevhid, Babu Fi Tacellâhi Azze Ve Celle LiTurî, 1/161.

muhaddis⁴⁴⁸ olarak kabul edilen Bezzar'ın Müsnedinde bu rivayeti görmekle beraber Kütüb-i Sitte'nin Müelliflerinden biri olan İbn Mâce'nin ricalinden olması bizi bu kanaate sevk etmiştir. Sonuç olarak bu rivayete kesin bir dille mevzu demek yanlış olacaktır.

2. İbn Abbâs'tan Merfû olarak gelen rivayette: “Musa'nın Rabbi ile konuştuğu gün, dağ yedi parçaya ayrılıp Hicaz ve Yemen'de birleşti. Medine'deki Uhud ve Verekan Dağı, Mekke'deki Sevr, Sebîr ve Hirâ Dağı, Yemen'deki Sabîr ve Hadûr Dağı bundandır.”⁴⁴⁹

Suyuti; “ hadise mevzuluk hükmünü vermek şüphelidir. Ayrıca İbn Mâce Talha'nın yalancılıkla itham edilmediğini ifade etmiştir. el- Mizan adlı eserde Hâlid b. Yezid Talha b. Amr için “ *Salihû'l-Hadistir*” demiştir.⁴⁵⁰

İbnu'l Cevzi; “hadisin sahih olmayıp Talha b. Amr *Metruku'l Hadistir*” demiştir.⁴⁵¹

Kanaatimizce bu rivayet hakkında kesin bir dille mevzudur demek yanlış olacaktır. Çünkü yalancılıkla cerh edilen ravinin aslında yalancı olmadığı ta'dil derecesinin en alt tabakası olarak adlandırılan “*Salihû'l-Hadis*” denilerek ta'dil edildiğini görmekteyiz ki bu da bizi rivayetin mevzu olmadığı sonucuna götürmektedir.

⁴⁴⁸ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, 6/113.

⁴⁴⁹ Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, 1/24, İbnu'l-Cevzi, *Kitâbu'l Mevzûat*, Tevhid, Babu Fi Tacellâhi Azze Ve Celle LiTurî, 1/173, 174, 175, 176.

⁴⁵⁰ Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnûa*, 1/24.

⁴⁵¹ İbnu'l-Cevzi, *Kitâbu'l Mevzûat*, Tevhid, Babu Fi Tacellâhi Azze Ve Celle LiTurî, 1/174.

3. Abdullah b. Mes'ud'tan gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: "Allah, Musa ile konuştuğunda Musa'nın üstünde yünden bir cübbe ve elbise vardı. Ayakkabısı ise temizlenmemiş merkeb derisinden idi. Allah Musa ile konuştuğu zaman Musa şöyle dedi: Bu ağacın arkasından benle konuşan İbrâni kimdir? dediğinde Allah şöyle dedi: Ben Allahım."⁴⁵²

Suyuti, İbnu'l Cevzi'nin " fi Lisâni'l Mizan" adlı eserinde Humeydin: " Bu ağacın arkasında benim ile konuşan İbrani kimdir?" denilidiğinde Allah'ın: " Benim" ziyadesinin Humeyd'e ait olmadığını söyleyip Humeyd'in içinde yer alıp böyle bir ziyadenin olmadığı başka bir sened zikredip bu ziyadenin orda olmadığını ifade etmiştir. Suyuti bu hadisin ziyadesiz bir şekilde Tirmizi tarafından da rivayet edildiğini belirtmektedir.⁴⁵³

İbnû'l Cevzi; "bu hadis sahih değildir. Çünkü Allah'ın keliması mahlukun kelamına benzemez" deyip Humeyd adlı raviyi bu konuda eleştirmiştir.⁴⁵⁴

Burada Suyuti'nin rivayetteki ziyadeliği tesbit edip bu rivayetin Kütüb-i Sitte içerisinde yer alan Tirmizi'nin Süneni'nde geçtiğini belirtmesi hadise mevzu hükmü vermenin yanlış olacağı kanaatini bizce ortaya koymaktadır.

4. Enes b. Mâlik'ten gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: "Allah, Musa ile yeryüzünde konuştuğu zaman Cebrail, Musa' ya cennet elbiselerinden iki tane ile beraber inci ve cevher ile süslenmiş bir kürsü getirdi. Musa o kürsüye oturduğunda

⁴⁵² Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/163, 1/163-164; İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Zikri Cemâati Mine'l Enbiyâ Ve'l Kudemâ, Babu Fi Musa, 1/306-307.

⁴⁵³ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/163.

⁴⁵⁴ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Zikri Cemâati Mine'l Enbiyâ Ve'l Kudemâ, Babu Fi Musa, 1/307.

kürsü onu Allah'ın dilediği yere kadar kaldırdı ve Allah onunla dilediği şekilde konuştu.”⁴⁵⁵

Suyuti, Süleyman b. Seleme'nin “yalancı biri olduğu” ifade edilir demiştir.⁴⁵⁶

İbnu'l Cevzi ; “bu Hadis sahih değildir” demiştir. İbn Adiy; Süleyman b. Seleme için “*Münkeru'l Hadis*” tabirini kullanmıştır. İbn Cüneyd; “O, yalancının biridir” demiştir. Ebû Hâtim er-Razi ise; “Süleyman b. Seleme *metruku'l hadistir*” demiştir.⁴⁵⁷

Bu rivayet hakkında hem Suyuti'nin hem de İbnu'l-Cevzi'nin mevzuluk hükmü verilmesi gerektiği noktasında ortak hareket ettiklerini görmekte olmamız bizi bu rivayetin mevzu olduğu sonucuna götürmektedir.

⁴⁵⁵ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/164; İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Zikri Cemâati Mine'l Enbiyâ Ve'l Kudemâ, Babu Fi Musa, 1/ 307.

⁴⁵⁶ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/164.

⁴⁵⁷ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Zikri Cemâati Mine'l Enbiyâ Ve'l Kudemâ, Babu Fi Musa, 1/308.

5. Ömer b. Hattab'tan gelen rivayette: "Biz Tihâme Dağında Allah Resûlü ile otururken elinde asa olan yaşlı biri gelip Allah Resûlune selam verdi. Allah Resûlü de O'nun selamına karşılık verip şöyle dedi: "Cinlerin cızıltısı ve yürüyüşü gibi bir durum var. Sen kimsin?"

Adam şöyle cevap verdi: "Ben, Hâmet b. Heym b. Lâkîs b. İblis."

Allah Resûlü: "Senin ile İblis arasında ancak iki baba var."

Hâmet b. Heym b. Lâkîs b. İblis: "Evet."

Allah Resûlü: "Ne kadardır hayattasın?"

Hâmet b. Heym b. Lâkîs b. İblis: "Az bir kısım hariç neredeyse dünya ile yaşıttım."

Allah Resûlü: "Ne üzerindesin?"

Hâmet b. Heym b. Lâkîs b. İblis: "Ben daha önce İbn A'vâm'ın kölesiydim. Konuşmaları dinler, casusluk yapar, günahı emreder ve yemeklerin ifsadını, akraba ziyaretlerinin kesilmesini emrederim."

Allah Resûlü: "Ne kötü bir ömür. Vallahi damgalanmış yaşlı veya ayıplanan genç" diye devam ederken o, Allah Resûlü'nün sözünü kesti ve şöyle dedi: "Benim kusurlarımı saymayı bırak çünkü ben Nûh ve ona iman edenler ile beraber onun mescidindeyken Allah'a tevbe ettim. Ben Nûh'u, kavmini Hakka davet etmesinden dolayı kınamaya devam ettim ta ki o ağladı ve beni de ağlattı. Bundan dolayı ben pişmanlık duydum ve cahillerden olduğum için Allaha sığındım. Dedim ki; Ey Nûh! Ben iyi olan Âdem'in oğlu Hâbil'in kanına ortak oldum. Sen benim için Allah'ın katında bir tevbe bulabilir misin?" Bunun üzerine Nuh şöyle dedi: "Ey Hamet! haydi hayır yap. Bunu da üzüntü ve pişmanlık gelmeden önce yap. Nuh konuşmasına devam ederek şunları söyledi: Ben Allah'ın bana indirdiği şu sözleri okudum: Hiçbir günah Allahın tevbeyi kabul etmesinin önüne geçemez. Kalk abdest al ve Allah için iki secde yap."

Hâmet b. Heym b. Lâkîs b. İblis: "Ben de hemen böyle yaptım. Sonra bana şu şekilde seslendi: Başımı kaldır senin tevben semadan indirildi. Bunun üzerine ben Allah için bir kez daha secdeye kapandım."

Hamet şöyle devam ediyordu: “Ben Hûd ile birlikte ona iman edenlerle beraber onun mescidindeydik. Ben onun davetini ayıpladım. Ta ki o ağladı ve beni de ağlattı.

Ben Yâkûb’un etrafında dolaşıyordum. Yûsûf ile beraber bir yerde idim, İlyâs ile Evdiye denilen yerde karşılaştım. Musa ile karşılaştım. Bu karşılaşmamda bana Tevratı öğretti. Bana şunu söyledi; Eğer Îsâ ile karşılaşırsan ona benim selamımı söyle. Îsâ ile karşılaştığımda ona Musa’nın selamını söyledim. Îsâ da bana bu karşılaşmamızda; Eğer Muhammed ile karşılaşırsan ona selamımı, söyle dedi. Bunu söyledikten sonra Allah Resûlü ağladı ve şunu söyledi; selam, dünya devam ettikçe Îsâ’nın üzerine olsun ve ey Hamet! Bu emaneti yerine getirdiğin için selam senin de üzerine olsun.”

Hamet şöyle devam etti: “Ey Allah’ın Resûlü! Musa bana Tevrat’tan bir şey öğretmişti sen de bana bir şey öğretsen. Allah’ın Resûlü de ona Mürselât, Nebe, Tekvîr, Muavizeteyn ve İhlâs sûrelerini öğretti. Allah Resûlü Hamet’e şunu söyledi: Ey Hamet! İhtiyacını bize söyle ve bizi ziyarete devam et.”⁴⁵⁸

Suyuti, bu hadisin ravilerinden biri olan İshâk b. Bîşr el- Kâhili için “ittifakla yalancı ve hadis uyduran biridir” demiştir. Bu hadis değildir ve isnadı sabit değildir. Ukayli; “ bu hadisin isnadı batıldır” demiştir.⁴⁵⁹

İbnu’l Cevzi; “ bu hadisin mevzuluğu konusunda hiçbir şüphe yoktur” demiştir. İbnu’l-Cevzi; “Ukaylinin”, İshak b. Bîşr el-Kâhili’nin yalancı ve hadis uyduran biri olduğu konusunda ittifak olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁰

Bu rivayet hakkında hem Suyuti’nin hem de İbnu’l-Cevzi’nin mevzuluk hükmü verilmesi gerektiği noktasında ortak hareket ettiklerini görmemiz bizi bu rivayetin mevzu olduğu sonucuna götürmektedir.

6. Enes b. Mâlik’ten gelen rivayette Allah Resûlü şöyle buyurdu;”Allah, Musa’ya şu şekilde vahyetti: Kim namazlardan sonra ayet’el kürsi okumaya devam

⁴⁵⁸ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/174-175, 1/ 175; İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Zikri Cemâati Mine’l Enbiyâ Ve’l Kudemâ, Babu Fi Hâmete b. Hîm, 1/333-334.

⁴⁵⁹ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/174.

⁴⁶⁰ İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Zikri Cemâati Mine’l Enbiyâ Ve’l Kudemâ, Babu Fi Hâmet b. Hîm, 1/336.

ederse Ben ona, şükredenlerin kalbini, Nebilerin ecirlerini, Sıddıkların amellerini verir Rahmetimi de onun üzerine yayar onu cennete koyarım. Cennete girmesinin önündeki tek engel ölüm meleğidir.”⁴⁶¹

⁴⁶¹ Suyûtî, **el-Leâlî'l-Masnûa**, 1/232; Suyûtî, **el-Leâlî'l-Masnûa**, 1/233.

7. İbn Abbas'tan gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Medine'den 40 Yahudi şöyle deyip çıktılar (Allah Resûl'ünü kastederek): "Kendisini âlemlerin peygamberi olarak nitelendiren şu kâhin adama gidip onu rezil edip yalanlayalım." Ömer onların yanından şöyle diyerek çıktı; "Muhammed'in Allah'a zannı ne kadar güzel ki Allah'ın kendisine verdiği nimetlere en çok şükreden de odur." Bu sözü duyan Yahudiler şöyle dediler: "Senin bu dediklerine layık olan Muhammed değildir. Layık olan Allah'ın kendisiyle konuştuğu Musa b. İmrândır." Bu cevaptan sonra Ömer Yahudiye vurmaya başlayınca Yahudi, Ömer'den kaçtı. Bu olaydan sonra Yahudiler şunu söylediler; "Haydi Muhammed'e gidip bu durumu ona şikâyet edelim." Yahudiler Hz. Muhammed'in huzuruna vardıklarında; "Biz size cizye veriyoruz ama zulme maruz kalıyoruz," dediler. Allah Resûlü şöyle buyurdu: "Size zulmeden kimdir?" Yahudiler: "Bize zulmeden Ömer'dir." Allah Resulü; "Ömer kötü bir söz işitmedikçe kimseye zulmetmez." Allah Resulü: "Ya Ömer! Niçin bunlara zulmettin?" Ömer: "Eğer elimde kılıç olsaydı onların boynunu vururdum." Allah Resulü: "Niçin?" Ömer: "Senin yanından çıktım ve şöyle dedim; Muhammed'in Allah'a zannı ne kadar güzel ki Allah'ın kendisine verdiği nimetlere en çok şükreden de odur. Bu sözün üzerine Yahudi şöyle dedi: "Senin bu dediklerine layık olan Muhammed değildir. Layık olan Allah'ın kendisiyle konuştuğu Musa b. İmrân'dır. Bu sözleri beni çok kızdırdı. Nefsime yazıklar olsun ki Musa senden daha mı hayırlıdır?"

Allah Resulü: "Musa benim kardeşimdir ve ben ondan daha hayırlıyım. Bana ondan daha faziletlisi verildi." Yahudi: "Bizim de istediğimiz buydu." Allah Resulü: "Arzu edip öğrenmek istediğiniz nedir?" Yahudiler: "Âdem, Nûh, Musa, İsâ ve Süleymân senden daha hayırlıdır." Allah Resulü: "Sizler yalan söylediniz. Çünkü ben bunların hepsinden daha hayırlıyım ve daha faziletliyim." Yahudi: "Eğer sen dediğin şeylere sahipsen haydi Tevrat'tan delil getir." Allah Resûlü: "Onlar ile benim aramda şahid olması için Abdullah b. Selâm ile Tevrat'ı getirin." Yahudiler'de bunu kabul

ettiler. Allah Resulü: “Âdem niçin benden hayırlıdır?” Yahudiler: “Allah Âdem’i kendi eli ile yaratıp ruhundan ona üflemiştir.” Allah Resulü: “Âdem benim babamdır. Âdem’den bana daha hayırlısı verildi. Her gün günde 5 defa doğudan batıya Muhammed Allah’ın elçisidir denilip Âdem için bu denilmemektedir. Kıyamet gününde Livâil Hamd sancağı benim elimdedir, Âdem’in elinde değildir.” Yahudiler: “Doğru söyledin. Bu Tevratta yazılmaktadır.” Yahudi: “Musa senden daha hayırlıdır.”

Allah Resûlü: “Musa niçin benden hayırlıdır?” Yahudiler: “Allah Musa ile 4440 kelime ile konuştu ama seninle konuşmadı.” Allah Resulü: “Bundan daha hayırlısı bana verildi.” Yahudiler: “Nedir?” Allah Resulü: “Cibrîl beni kanadında taşıyıp semanın yedinci katına kadar götürdü. Cennetil Me’vanın yanında sidretil müntehayı geçtim ta ki arşın eteklerine yapıştım. Arşın üstünden bana şu şekilde seslenildi; Ya Muhammed! Ben Allah’ım. Benden başka ilah yoktur. Rabbimi kalbim ile gördüm. Bu durum sizin bahsettiğinizden daha faziletlidir. Yahudiler: “Doğru söyledin. Bu Tevratta yazılmaktadır.” Yahudiler: “Nuh senden hayırlıdır.” Allah Resûlü: “Nuh niçin benden hayırlıdır?” Yahudiler: “Onun gemisi Cudi Dağı’na demirledi.” Allah Resulü: “Ondan daha faziletli bana verildi.” Yahudiler: “O nedir?” Allah Resûlü: “Allah bana Kevser’i verdi. Kevser, kaynağı arşın altında olup semanın yedinci katında bulunan üzerinde binlerce sarayı olup otu zaferandan olup çakılları inci ve yakut toprağı ise beyaz bir misk olup benim ve ümmetim için bir nehirdir.” Yahudiler: “Doğru söyledin. Bu Tevrat’ta yazılmaktadır.” Yahudiler: “İbrahim senden hayırlıdır.” Allah Resûlü: “İbrahim niçin benden hayırlıdır?” Yahudiler: “Allah İbrahim’i dost edindi.”

Allah Resûlü: “İbrahim Allah’ın dostudur ama ben Allahın sevgilisiyim. Benim ismim onun Rahman olan isminden türetilmiştir. Ben Muhammedim, ümmetim hamdedendir.” Yahudiler: “Doğru söyledin. Bundan daha fazlası var.” Yahudiler: “İsâ senden hayırlıdır.” Allah Resûlü: “İsâ niçin benden hayırlıdır?” Yahudiler: “İsâ, Beyt’ul Makdise çıktı. Şeytanlar o’nu kandırıp götürmeye geldi. Allahın Cebrail’e emretmesiyle sağ kanadını onların yüzüne vurdu ve onları ateşe attı.” Allah Resûlü: “Bana bundan daha hayırlısı verildi. Bedir gününde müşriklerle savaştan dönüyordum ve çok fena açtım. Yahudi bir bayanla karşılaştım. Başının üzerinde pişmiş bir oğlak vardı. Yahudi kadın beni görünce şöyle dedi; Elhamdülillah Allah seni kurtardı. Ben de eğer ki sen savaştan sağ dönersen bu oğlağı keseceğimi adamıştım. Kadının yanına gittim elimi oğlağın ağzına vurduğumda oğlak dört ayak üzerine kalkıp benimle şu şekilde konuştu; Benim etimden yeme çünkü ben adanmış bir hayvanım! Ben de onu doğruladım.”

Yahudiler: “Doğru söyledin. Tek bir şey kaldı.” Yahudiler: “Süleyman senden hayırlıdır.” Allah Resûlü: “Süleyman niçin benden hayırlıdır?” Yahudiler: “Allah şeytanları, cinleri, insanları, rüzgârları onun emrine verdi. Ona kuşların ve sürünenlerin dilini öğretti.” Allah Resûlü: “Ondan daha faziletlisi verildi. Burak benim emrime verildi ki dünyadan haberdar olan yüzü insanın yüzüne benzeyen tırnakları atın tırnakları gibi olan kuyruğu ineğin kuyruğu gibidir. Merkeb ile katır arasında bir hayvandır, eğeri kırmızı yakuttandır, üzengisi beyaz incidendir, altından yetmiş bin üzengisi vardır, iki kanadı vardır. İki gözünün arasında Lâ İlâhe İllallah Muhammedur Resûlullah yazmaktadır.” Yahudiler: “Doğru söyledin. Biz de şahitlik ederiz ki Allah’tan başka ilah yoktur. Sen de onun kulu ve elçisisin.”⁴⁶²

Suyuti bu hadis için ; “ mevzu olup Ğulâm Hâlil ve Muhammed b. Câbir *leyse bi şeydir*” demiştir.⁴⁶³

İbnu’l Cevzi; “ bu hadisin mevzuluğunda şüphe yoktur. Çünkü hadisin ravilerinden olan Ğulam Hâlil yalancı biridir. Yahyâ b. Maîn bu hadisin ravilerinden biri olan Muhammed b. Câbir için “ *leyse bi şeydir*” demiştir. Ahmed b. Hanbel ise “ Muhammed b. Câbir’den hadis rivâyet edilemeyeceğini” ifade etmiştir.⁴⁶⁴

Bu rivayet hakkında hem Suyuti’nin hem de İbnu’l-Cevzi’nin mevzuluk hükmü verilmesi gerektiği noktasında ortak hareket ettiklerini görmemiz bizi bu rivayetin mevzu olduğu sonucuna götürmektedir.

8. Câbir b. Abdillâh, Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: Allah Musa’ya konuşmayı bana da kendisini görmeyi verdi. Allah beni Makâm-ı Mahmûd ve Havz ile faziletli kıldı.⁴⁶⁵

⁴⁶² Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/269,270, 271; İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Fedâil Ve’l Menâkib, Babu Fadlihi alâ el-Enbiyâ, 2/14-17.

⁴⁶³ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/271

⁴⁶⁴ İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Fedâil Ve’l Menâkib, Babu Fadlihi alâ el-Enbiyâ, 2/17.

⁴⁶⁵ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/272; İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Fedâil Ve’l Menâkib, Babu Fadlihi alâ Musa, 2/20-21.

Suyuti; “bu hadis mevzu olup hadisin mevzu olmasının nedeni el-Kedîmî adındaki ravidir” demiştir.⁴⁶⁶

İbnu’l Cevzi; “ bu hadis mevzu olup hadisin ravilerinden olan Muhammed b. Yunus ittiham edilmiş olup O da el- Kedîmî denilen kişidir. İbn Hibbân; “ el-Kedîmî’nin tahminen binden fazla hadis uydurduğunu” ifade ettiğini belirtmiştir.”⁴⁶⁷

İbnu’l Cevzi ile Suyuti bu hadisin mevzuluğu hakkında ittifak etmişlerdir.

9. Enes b. Mâlik’ten gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Yahudinin biri Ebû Bekir’in yanına gelip şunu dedi: Musa’yı gönderip onunla konuşana yemin ederim ki ben seni seviyorum. Ebû Bekir Yahudi’nin bu sözüne fazla kulak asmadı. Yahudinin bu sözünden sonra Cibrîl, Allah Resûlü’nün yanına gelip şunları söyledi: Ya Muhammed! Allah’ın sana selamı var. Sana Ebû Bekir’i sevdiğini söyleyen Yahudi’ye şunu söylemeni istiyor: Ebû Bekir’i sevdiği için Allah iki elbise ile onu ateşten kurtardı, prangalar ve zincirler onun boynuna vurulmayacak. Allah Resûlü bu durumu Yahudi’ye haber verdikten sonra Yahudi adam iman edip Ebû Bekir’e olan sevgisinin daha da arttığını söyledi. Resûlullah Yahudinin iman etmesinden dolayı Yahudiye şunları söyledi; Allah, senin Ebû Bekir’e olan sevginden dolayı ateş ve bütün müştemilatını senden uzaklaştırıp seni cennetine sokacak. Bu durum sana müjde olsun.”⁴⁶⁸

Suyuti; “ bu hadis mevzu olup hadisin ravilerinden olan el-Adevî hadis uyduran biridir.” demiştir.⁴⁶⁹

⁴⁶⁶ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/272.

⁴⁶⁷ İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Fedâil Ve’l Menâkib, Babu Fadlihi alâ Musa, 2/21.

⁴⁶⁸ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/292; İbnu’l-Cevzi, **Kitâbu’l Mevzûat**, Fedâil Ve’l Menâkib, Babu’l Yahudiyyi Ellezi Ehebbe Ebâ Bekr, 2/51-52.

⁴⁶⁹ Suyûtî, **el-Leâli’l-Masnûa**, 1/292

İbnu'l Cevzi; “ bu hadis mevzu olup hadisin ravilerinden biri olan el-Adevî hadis uyduran biridir.” demiştir.⁴⁷⁰

İbnu'l Cevzi ile Suyuti bu hadisin mevzuluğu hakkında ittifak etmişlerdir.

: :

10. Sa'd b. Ebî Vakkas'tan gelen rivayette, Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: “Allah Resûl'ü Tebuk Gazvesine çıktığı gün Medine'de yerine vekil olarak Ali b. Ebi Tâlib'i bıraktı. Bu durumu gören Hz. Ali Allah Resûlü'ne: Beni kadın ve çocuklar ile beraber mi bırakıyorsun? Allah Resûl'ü bunun üzerine Ali'ye şunu ifade etti: Medine ancak ya benle ya da seninle ıslah olur. Senin, bana olan konumun Harun'un Musa nezdindeki konumu gibidir. Arada tek fark vardır; benden sonra peygamber gelmeyecektir.”⁴⁷¹

Suyuti; “ bu rivayetin ravilerinden biri olan Hafs yalancı biri olup makbul olmayan hadisler rivayet etmiştir” deyip Hatîb'in bu rivayet hakkında şunu ifade ettiğini belirtmiştir; “ Mâlik'in Zühriden rivayet ettiği bu hadis garib olup bunu Hafs'tan başkasıda rivayet etmemiştir.”

Ayrıca Suyuti Hâkim'in Müstedreki'ndeki benzer rivayette geçen ravileri zikrederken; “ Zehebî, Hakîm b. Cübeyr'in zayıf bir ravi olup Ğanavî'nin ise *Münkeru'l Hadis* olduğunu” ifade etmiştir.⁴⁷²

⁴⁷⁰ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Fedâil Ve'l Menâkib, Babu'l Yahudiyyi Ellezî Ehebbe Ebâ Bekr, 2/52.

⁴⁷¹ Suyûtî, **el-Leâli'l-Mesnûa**, 1/341-342, Suyûtî, **el-Leîlî'l-Mesnûa**, 1/360.

⁴⁷² Suyûtî, **el-Leâli'l-Mesnûa**, 1/342.

11. İbn Abbas'tan gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah Resûlü Ali'ye şunu söyledi: Musa, Rabbinden mescidinin Harun ve zürriyeti için temizlenmesini istedi. Bende mescidimin senin ve senden sonra gelecek olan zürriyetin için temizlenmesini istedim. Sonra Allah Resûlü Ebû Bekir'in kapısının kapatılması için birini gönderdi. Ebu Bekir de bu durumu kabul etti. Aynı durum Ömer'e bildirilince Ömer de aynen kabul etti. Bu olaydan sonra Allah Resûlü minbere çıktı ve şunları söyledi: Sizin kapılarınızı ben kapatmadım. Ali'nin kapısını da ben açmadım. Allah sizin kapılarınızı kapattı Ali'nin kapsını ise açtı.”⁴⁷³

Suyuti; “İbnu'l Cevzi'nin “ bu hadisler uydurma olup sahih hadislere muarızdır” demesine rağmen bu konu hakkında delil getiremeyip mücerred vehimlerden hareket etmiştir. Halbuki bu hadisin çok sayıda farklı rivayetleri mevcut olup her bir rivayet hasen derecesinden aşağı konumda değildir. Bu hadise Bezzâr Müsnedinde, Nesâî Kübrâsında, Ahmed b. Hanbel Müsnedinde yer vermiş olup Hâkim, el-Müstedrekinde bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Hâfız Ziyâddîn fi'l- Ehâdisi'l Muhtâr adlı eserinde İbnu'l Cevzinin hadisin râvilerinden biri olup sika olan Meymûn'u cerh etmesinin açık bir hata” olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁴

İbnu'l Cevzi; “ hadisin ravilerinden biri olan el- Ebzâr yalancı biri olup bu konu ile alakalı hadislerin hepsi râfizilerin uydurmasıdır” demiştir.⁴⁷⁵

Bu hadise mevzu demenin yanlış olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Suyuti'nin belirttiği gibi İbnu'l-Cevzi bu rivayet hakkında müstakil bir delil getirememiş çok sayıda farklı rivayetleri olup hasen derecesinde olan ayrıca güvenilir farklı müelliflerin eserlerinde bu rivayete yer vermesi bu rivayetin mevzu olamayacağını bize göstermektedir.

⁴⁷³ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/346-347, 1/351; İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Fedâil Ve'l Menâkib, Babu Fi Enne'l Medînete Lâ Tesluhu İllâ bir' resûli Ve Bialiyin, 2/133-134.

⁴⁷⁴ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/347-348.

⁴⁷⁵ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Fedâil Ve'l Menâkib, Babu Fi Enne'l Medînete Lâ Tesluhu İllâ bir' resûli Ve Bialiyin, 2/136.

12. Temim ed- Dârî'den gelen rivayet: “Ya Resûlallah! Rum diyarında Antakya diye adlandırılan bir şehir var ki ondan daha güzel bir şehir görmedim. Orada yağın yağmurunda başka bir yerde yağdığını görmedim.” Allah Resûlü: “Evet Antakyada Tevrat, Musa'nın asası, levhaların parçacıkları ve Süleymân b. Dâvud'un sofrası bulunmaktadır.”⁴⁷⁶

Suyuti eserinde bu rivayetin ravilerinden biri olan Ebu İmran Cevnî için; “meçhul biri olup kendisiyle kastedilen Abdullah Melik b. Hubeyb et-Tâbî olduğunun şüpheli olduğu” ifadelerine yer vermiştir.⁴⁷⁷

⁴⁷⁶ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/464.

⁴⁷⁷ Suyûtî, **el-Leâli'l-Masnûa**, 1/464.

13. Ebu Hureyre'den gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurdu: "Allah İsrâiloğullarına senenin bir gününde oruç tutmalarını emretti. Oruç tuttıkları günde Muharrem ayının 10. günü olan âşûre günü idi. O günü oruçlu geçirip ailesine rızık konusunda geniş davranana Allah da senenin geri kalan kısmında ona mal konusunda geniş davranıp lütufta bulunacaktır. Bu günü oruçlu geçiriniz. Çünkü Allah bu gün Âdem'in tevbesini kabul etmiştir, İdris'i yüce bir mekana çıkarmıştır, İbrahim'i bugün ateşten kurtarmış, Nûh'u bu gün gemiden çıkarmış, Musa'ya tevatratı bu gün indirmiş, İsmail'i kurban olmaktan bu gün kurtarmış, Yusuf'u bu gün hapisten çıkarmış, Yakub'a bu gün gözlerini tekrar vermiştir, Eyyub'dan belaları bu gün kaldırmış, Yunus'u balığın karnından bu gün çıkarmış, İsrailoğulları için denizi bu gün yarmış, Muhammed'in gelmiş ve geçmiş günahlarını bu gün bağışlamış, Musa bu gün denizi geçmiştir, bugünde Yunus (a.s.)'un kavmine tevbe nazil olmuştur. Kim bu günü oruçlu geçirirse kırk yıllık günahlarına kefarettir. Allah dünyayı ilk bu gün yaratmış, gökten ilk yağmuru bu gün indirmiştir. Kim bu günü oruçlu geçirirse sanki bütün bir zamanı oruçlu geçirmiş gibi olur. Âşûre orucu Peygamberlerin orucudur. Bu geceyi ibadetle geçiren kimse yedinci kattaki kullar gibi olur. Bu gece dört rekât namaz kılıp her rekâtında Fatiha ve İhlâsı okuyan kimsenin geçmiş ve gelecek elli yıl günahları bağışlanıp Allah onun için mele'i alâ'da nurdan bin minber yapar. Bugün kim bir yudum suyu başkasına içirirse sanki Allah'a isyan etmemiş gibi olur. Kim bugün ailesini doyurursa sıratından çok hızlı bir şekilde geçer, kim bugün sadaka verirse istediği şeyden geri çevrilmez, bugün yıkanan kimseye ölüm hastalığı dışında bir hastalık isabet etmez, bugün gözüne sürme çeken kimsenin bütün bir sene boyunca gözünde iltihaplanma olmaz, bugün bir yetimin başını okşayan kimse sanki bütün Ademoğullarının yetimlerinin başını okşamış gibi olur, bugün hasta birini ziyaret eden kimse sanki bütün Ademoğullarından hasta olanları ziyaret etmiş gibi sevap kazanır."⁴⁷⁸

Suyuti bu rivayetin mevzu olup ravi zincirinin sonraki dönemlerde sahih isnad şeklinde düzeltildiğini ifade etmiştir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Suyûtî, **el-Leâli'l-Mesnûa**, 2/109-110; İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Fi Zikri Âşûrâ, 2/567-568.

⁴⁷⁹ Suyûtî, **el-Leâli'l-Mesnûa**, 2/110.

İbnu'l Cevzi; “ bu hadis uydurmadır. Metinde Allah’ın ilk yaratmayı Aşûre gününde yaptığı geçmesine rağmen Müslim’in sahih olan rivayetinde Allah’ın toprağı cumartesi, dağları ise pazar günü yarattığı anlaşılmaktadır. Bu rivayetin İslam’ın kurallarına muhalif olduğu görülmektedir. Çünkü sadece aşûre gününü oruçlu geçirmek Hac yapmış, şehid edilmiş ve Umre yapmış gibi sevap kazandıracağı söylenmektedir. Hadisin ravilerinden olan İbn ebî Zinad, Yahya b. Mâin’in ifadesi ile kendisinden hadis alınmaz. Ahmed b. Hanbel’de bu hadis muzdaribtir.” demiştir.⁴⁸⁰

İbnu'l Cevzi ve Suyuti’nin bu rivayetin mevzuluğu hakkında ittifak ettiğini görmekteyiz.

14. Câbir b. Abdillâh’tan gelen rivayette Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurmuştur: “Kıyamet gününde Âdem’in dışında herkes ismi ile çağrılır ancak Âdem ismi ile çağrılmaz. Çünkü O, Muhammed’in babası olarak künyelenmiştir. Cennet ehlinen hiçbirisi kıllı değildir sadece Musa kıllıdır. Onun sakalı göbeğine kadar ulaşır.”⁴⁸¹

Suyuti, hadisin ravilerinden biri olan Vehb b. Hafs için İbn-i Hibban; “ bu rivayet mevzu olup Vehb yalancının biridir.” dediğini zikretmiştir.⁴⁸²

İbnu'l Cevzi rivayetin birinci tariki için; “ Ebû Urve, Vehb b. Hafs’ın yalancı biri olup hadis uyduran biridir. Dârakutni ise Vehb için; hadis uyduran biridir” ifadelerine yer vermiştir.

İbnu'l Cevzi rivayetin ikinci tariki için; “ İbn Adiy hadisin ravilerinden biri olan Şeyh b. Ebi Halit için Hammad b. Seleme’den münker hadisleri rivayet etmiştir. İbn Hibban ise bu hadisin mevzu olduğunu” söylediği ifadelere yer vermiştir.⁴⁸³

⁴⁸⁰ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Fi Zikri Âşûrâ, 2/569-570.

⁴⁸¹ Suyûtî, **el-Leâli'l-Mesnûa**, 2/455, 2/456; İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Sıfâtü'l Cennet, Babu İnfradi Musa Fi'l Cenneti Bi'l-Lihyeti ve Âdem Bi'l-Künye, 3/586-587, İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Sıfâtü'l Cennet, Babu İnfradi Musa Fi'l Cenneti Bi'l-Lihyeti ve Âdem Bi'l-Künye, 3/587, İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Sıfâtü'l Cennet, Babu İnfradi Musa Fi'l Cenneti Bi'l-Lihyeti ve Âdem Bi'l-Künye, 3/587-588.

⁴⁸² Suyûtî, **el-Leâli'l-Mesnûa**, 2/456.

⁴⁸³ İbnu'l-Cevzi, **Kitâbu'l Mevzûat**, Sıfâtü'l Cennet, Babu İnfradi Musa Fi'l Cenneti Bi'l-Lihyeti ve Âdem Bi'l-Künye, 3/588.

İbnu'l Cevzi ve Suyuti bu rivayetin mevzu olduğu hakkında ittifak etmişlerdir.

3.2. Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Rivâyetlerin değerlendirilmesi, İlk râviye göre ve geçtikleri kaynaklara göre olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınacaktır. Böylece hangi kaynaklardan daha fazla istifade edildiği ve hangi râvinin kaç hadis rivâyet ettiği anlaşılabacaktır.

3.2.1. İlk Râviye Göre Değerlendirilmesi

Bütün sahâbiler aynı sayıda hadis rivâyet etmedikleri için, konuyla alakalı hadislerin ilk râvisinin önemli olduğuna inanıyoruz. Zaten sahâbiler de rivâyet ettikleri hadis sayısına göre Muksirun ve Mukillun diye sınıflandırılmışlardır. Bundan dolayı çalışmamızda incelediğimiz hadislerin ilk râvilerini ve rivâyet sayılarını şöyle sıralamayı uygun görüyoruz.

<u>RÂVİ ADI</u>	<u>RİVÂYET SAYISI</u>
Ebû Hureyre	62
Abdullah b. Abbâs	45
Enes b. Mâlik	22
Ubey b. Ka'b	22
Abdullah b. Mesûd	17
Sa'd b. Ebi Vakkas	13
Hz. Aişe	5
Malik b. Sa'sa	5
Vehb. Münebbih	5
Câbir b. Abdillâh	4
Ebû Sâid el-Hudrî	4
Ebû Zerr el-Gifarî	3
Hz. Ömer	3
Mûğire b. Şu'be	3
Berâ b. Azîb	3
Esmâ binti Umeys	2
Sâid b. Zeyd	1
Yezid b. Bişr	1

Amr b. Meymun	1
İbn-i Abbâd	1
Muhammed b. Ka'b	1
Hişâm b. Urve	1
Ubeyd	1
Abdullah b. Selâm	1
Yezid b. Meysere	1
Halid b. Meydan	1
İbn-i Seman	1
Hz. Ali	1
Ebû Musa el-Eşârî	1
Ka'b el-Ahbar	1
Abdurrahman b. Muaviye	1
Muhammed b. İshâk	1
Utbe b. Nader	1
İbn Hazm	1
Toplam	237

3.2.2. Hadis Kaynaklarına Göre Rivâyetlerin Dağılımı

Bu çalışmada esas aldığımız kaynaklar, İslam alimleri ve bilhassa muhaddisler tarafından kabul görmüş muteber kaynaklardır. En başta Sahîh-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim olmak üzere Kütüb-i Tis'a dediğimiz eserler İslam âleminde el üstünde tutulmuş güvenilir kaynaklardır. Ancak aynı konuda, her eserde farklı sayıda rivâyet mevcuttur. Biz de konu ile ilgili rivâyetlerin hangi kaynakta ne kadar yer aldığını görmek için, rivâyetlerin kaynaklara göre dağılımını şöyle göstermemiz mümkündür.

<u>HADİS KAYNAĞI</u>	<u>RİVÂYET SAYISI</u>
Ahmed b. Hanbel, Müsned	80
Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh	32
Buhârî, el-Câmi'u's-Sahîh	29
İbn Ebî Şeybe, Musannef	27

Hakim, Müstedrek	25
İbn Mâce, Sünen	10
Nesâî, Sünen	10
Tirmizi, Sünen	8
Abdurrezzak, Musannef	4
Ebû Dâvûd, Sünen	3
Dârimî, Sünen	2
Toplam	237

Burada konumuzla ilgili rivayetlerin eserlere göre dağılımını verirken, hadislerin sened ve metin illetlerinde otorite olarak kabul edilen ve eserlerine de sahih hadis tesbit kriterleri içerisinde önemli bir yer verilen Kütüb-i Tis'a'yı esas almamızın sebeblerinden birisi de bu konudaki hadislerin ne kadarının muteber kaynaklarda geçtiğine dair tahminde bulunabilme maksadıyladır.

Elbette tarih boyunca birçok kavim ve Peygamber gelip geçmiştir. Bunlardan bazıları İsrailoğullarıyla doğrudan alakalıdır.

İsrailoğullarının tarihinde daha ön plana çıkan peygamberler hakkında Yahudi kaynaklarında çok bilgiye yer verildiğini tahmin etmek zor değildir. Ancak gerek Semâvî din olması itibarıyla Yahudilik, gerekse neseb ve kültür yönüyle Araplara yakın olan İsrailoğullarının tarihi bilgilerinin daha sonraki İslâm kaynaklarına ve rivâyetlerine ne ölçüde tesir edip girdiğini tesbit edebilmek için başvurulacak kaynaklar içerisinde, hadis, isnad, sübut, sıhhat ve illetlerini sistematik bir şekilde ve titizlikle inceleyen hadis kaynaklarını esas almanın daha doğru olacağını düşündük. Bu konuda her iki dinin kaynaklarında rastladığımız bilgi veya rivâyetlerin birbirine benzer veya yakın özellikler taşıyor olması da mutlaka İslâm âlimlerinin Yahudi kaynaklarından (israiliyattan) etkilendiği şeklinde yorumlanmaması gerekir. Şayet böyle bir kaynak arayışı doğru kabul edilecek olursa, Kur'an'daki kıssaların bir kısmının Yahudi kaynaklarından derlendiği yolundaki yaklaşımları da kabul etmek gerekecektir.

Önemli ve doğru olan yaklaşım tarzı, Kur'an'da olduğu gibi hadislerde de, Yahudi kaynaklarına benzerlik değil; tarihi gerçekliğe uygunluk esas alınmalıdır. Bu yüzden diğer kaynaklara göre Hadis eserlerindeki rivâyetlerin daha ciddi bir şekilde sened ve metin tenkidinden geçirildiğini bildiğimiz için hadis kaynakları ve bunlar

içinde Kütüb-i Tis'a'nın rivâyetleri ortak tarihe dair bilgilerin en sahihine ulaşmamız için önemli müracaat eserleridir diye düşünüyoruz.

Mevzu'at kaynaklarındaki rivayetlerin sayısı ve mahiyeti bakımından söylememiz gereken noktalardan birisi de müdekkik muhaddislerin bazı rivayetlerin sübutu ve sıhhati konusunda farklı düşünmeleridir. Buna dair iki farklı bakış açısını temsil eden İbnu'l Cevzi ile Suyûti'yi örnek olarak kaynaklarımıza dahil ettik.

SONUÇ

Ulu'l-‘Azam peygamberlerinden olan Hz. Musa (a.s.)’nın Allah ile konuşması, Firavunla mücadelesi, Hz. Hızır ile yapmış olduğu yolculuk, kavmini Firavun’un baskısından kurtardıktan sonra kavminin kendisine sırt çevirmesi gibi hususlardan dolayı hep merak konusu olmuştur. Bu yüzden de kendisi ile ilgili, kutsal metinlerde ve rivayetlerdeki bilgilerin yanında, gerek tarih kaynaklarında gerekse müstakil kaynaklarda çok detaylı malumat vardır. Bu malumatın bir kısmı Kur’ân-ı Kerim’e ve sahih hadislerle uymakla beraber, bir kısmı da bu iki temel kaynağa uymayan hatta ters düşen özellikler taşımaktadır. Bu teferruatlı bilgiler, İsrailiyat’tan, bazı müelliflerin abartılı yorumlarından ve açıklamalarından kaynaklanmaktadır.

Kutsal metinlerde Hz. Musa ile ilgili bilgiler mevcuttur. Hz. Musa ile ilgili bilgiler Yahudi kutsal kitabı Tevrat’ın çıkış bölümünde yer almaktadır. Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil’de ise Hz. Musa ile ilgili bilgiler yasanın tekrarı ve resullerin işleri adlı bölümlerde yer almaktadır. Hz. Musa, Kur’ân-ı Kerim’de kıssası en uzun anlatılan peygamber olduğundan hakkında genişçe bahsedilen bir peygamberdir.

Tarih ve tefsir kaynaklarında Hz. Musa’nın hayatı anlatılırken mübalağa yapıldığı görülür. Bu mübalağalı yorumların bir kısmı Kur’an ve Sahih hadisler ile uygunluk arz etse de diğer bir kısmının ters düştüğü bile söylenebilir. Bu kaynaklara bir takım israili rivâyetlerin de girdiği söylenebilir.

Tasavvuf kitaplarında, abartılı yorumların yanı sıra temel kaynaklara dayalı olarak teşekkül eden İslam düşüncesine göre kabul edilen fikirlere aykırı görüşler de mevcuttur. Mesela bazı mutasavvıflar, Firavun’un Kızıldeniz’de boğulduğunda iman etmesinin makbul olup onun iman ile öldüğünü söyleyenler de olmuştur. Ayrıca edebiyat kaynaklarında da Hz. Musa’ya epeyce yer verilmektedir. Tasavvufta olduğu gibi edebiyatta da Hz. Musa, kesbi bilgi ile mutlak (ledünni) bilgi açısından bir sembol olarak geçmekte olup özelde Hızır ile yolculuğu daha çok yer almaktadır.

İncelediğimiz hadis kaynaklarında konumuzla alakalı 237 rivâyet tespit edilmiştir. Bu rakamdan, mükerrerler çıkarıldığı zaman bu sayı 60 olmaktadır. Bu sayı da hadis kaynaklarındaki rivâyetlerin çok olduğunu gösterir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, daha fazla kaynağın incelenmesi durumunda bu miktarın artma ihtimali vardır. Konumuzla alakalı en fazla rivâyeti Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde nakledilmektedir. vermektedir. Bununla beraber Kütüb-i Tis’a olmak üzere muteber

hadis kaynakları, imkânlar ölçüsünde taranarak bu rivâyetler elde edilmiştir. Bu rivâyetler, Hz. Musa'nın Hızır ile görüşmesi, Miraç'ta Hz. Peygamber (a.s.)'in kendisiyle karşılaşması, Aşûre günü orucu, Firavun'la mücadelesi ve şemâili gibi konulardan bahsetmektedir.

Konumuzla ilgili Mevzû'at eserlerinde yer alan rivâyetleri ise “Uydurma olduğu iddia edilen hadisler” başlığı altında ele aldık. Bu rivâyetleri önemli Mevzû'at eserleri olan İbnu'l-Cevzi'nin Mevzû'at'ı ve Suyûtî'nin el-Leâî'l-Masnua'sında tespit ettik. Bunlar Allah'ın Hz. Musa ile konuşması, Hz. Ali ve Harun'un karşılaştırılması ve Aşure günü gibi konularla ilgili nakillerdir. Bu kısımda mükerrerlerle birlikte 32 rivâyet tespit edilip mükerrerler çıkarıldıktan sonra 14 rivâyet kalmaktadır. Bu rivâyetlerin tedkik edilmesinden sonra Suyûtî ile İbnu'l Cevzi 8 rivayetin uydurma olduğu noktasında ittifak ederken 4 rivayette ise farklı hükümler verdiklerini görmekteyiz ki İbnu'l Cevzi bu 4 rivayete uydurma derken Suyûtî'nin bu 4 rivayete uydurma hükmü vermediğini tesbit ettik.

BİBLİYOGRAFYA

KUR'ÂN-I KERİM

KİTAB-I MUKADDES

ABDUREZZÂK B. HEMMÂM, Musannef, (I-XII), Tah. Habiburrahman Azami, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1970.

AHMED B. HANBEL, Müsned, (I - L), (Tah. Şûayb Arnavût ve Âdil Mürşid, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1995).

ÂLÛSÎ, Ebû'l-Fazl Şihabuddin es-Seyyid Mahmud, **Ruhu'l-Meânî Fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm Ve's-Seb'il-Mesânî**, (I-XXX), Daru'l-Fikr, 1985.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, (I-VIII), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

CAN, Şefik, Cevâhir-i Mesneviye, (I-II), (Mesneviden Seçmeler), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2001.

DÂRÎMÎ, Abdullah b. Abdurrahman, **Sünen** (I-II), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. el- Eşâs es- Sicistânî, **Sünen**, (I-IV), Dâru'l Ma'rife, Beyrut, 2001.

EBÛ HAYYÂN, Esîrüddin Ebî Abdillâh Muhammed b. Yusuf, **el- Bahru'l Muhit, Mektebetü ve Matbaatü Nasri'l Hadis**, Riyad, Trz.

ELMALILI, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, (I-X) Azim Dağıtım, İstanbul, Trz. , Yrz.

EVGİN, Abdulkadir, Hadislerde Hızır-Gayb ilişkisi, İlâhiyât, Ankara, 2007.

GÜLER, Zülfü, Divan Şiirinde Peygamber Hikayelerine Telmihler, Uğurel Matbaası, Malatya, 2006.

EN-NÎSÂBÛRÎ, HÂKİM, el-Müstedrek ale's-Sahihayn, (I-V) Daru'l Haremeyn, Kahire, 1997.

İBN ARÂBÎ, Muhyiddin, Fusûsu'l- Hikem ve't- Ta'likatu Aleyh, (I-II), Daru'l-Kitabi'l Ârabi, Beyrut, Trz.

İBNÛ'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, **Kitâbu'l Mevzûat**, (I-IV), Tah. Nureddin b. Şükrü b.Ali Boyacılar , Mektebetu Edvâis- Selef, Riyâd, 1997.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed, **el-Musannef Fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr**, (I-XXVI), Tah. Muhammed Avvame, Dâru'l Kible, Cidde, 2006.

İBN MANZÛR, Lisânu'l- Arab, (I-VII) Dâru'l Mârif, Kahire, Trz.

- İBN SA'D**, Muhammed b. Sa'd b. Meni'ez-Zühri, **et-Tabakatü'l-Kübra** (I-VIII), Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arâbi, Beyrut, 1957.
- İBN ESİR**, Ali b. Ebû'l-Kerem eş-Şeybânî, **el-Kâmil Fi't-Tarih**, (I-XIII), (Tahk. Ebû'l Fida Abdullah el-Kadî), Daru'l kutubu'l ilmiye, Beyrut, 1987.
- İBN KESİR**, Ebû'l-Fida İsmail, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, (I-XV), Kahire, 2000.
- İBN KESİR**, Ebû'l Fida İsmail, **Kıyasu'l Enbiya**, Dâru ibn Kesîr, Beyrut, 2004.
- İBN KESİR**, Ebul Fida İsmail b. Ömer b. Kesîr, **el- Bidâye ve'n-Nihâye**, Tah. Abdullah b. Abdullah Abdu'l Muhsin et- Turkî, (I-XXI), Dâru Hicr, 1997.
- İBN MÂCE**, **Sünen**, Tah. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî Mektebet'ul-Maârif, Riyâd-1996.
- KANDEMİR M.Yaşar**, **Mevzû Hadisler Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi**, İFAV. , İstanbul- 2011, s.154-155.
- KÖKSAL**, Asım, **Peygamberler Tarihi** (I-II), T.D.V. Yayınları, Ankara, 2004.
- KOMİSYON**, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir** (I-V), DİB. , Ankara, 2007.
- MÂLİK B. ENES**, **Muvatta**, (I-VIII), Tah. Muhammed Mustafa el-Azami, Abu Dabi, 2004.
- MEVLÂNÂ**, Celaleddin-i Rumî, **Fîhi Mâfih**, Terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, M. E. B. Yayınları, İstanbul, 1969.
- MEVLÂNÂ**, Celaleddin-i Rûmî, **Mesnevi**, (I-VI), Nazmen Tercüme Ahmet Metin Şahin, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.
- MÜSLİM**, Ebû'l-Huseyn b. Haccâc, **el- Câmî'u's-Sahîh**, (I-III), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- NESÂÎ**, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, **Sünen**, (I-III), Tah. Muhammed Nasiruddin Elbânî, Mektebetu'l Maârif, Riyâd, 1998.
- NESEFÎ**, Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl**, (I- IV), Tahk. eş-Şeyh Muhammed Mervan Eşşar, Daru'n-Nefâis, Beyrut, 2006.
- ÖZSOY**, Ömer- **GÜLER**, İlhami, **Konularına Göre Kur'ân** (Sistematik Kur'ân Fihristi), Fecr Yay. , Ankara, 2005.
- ÖZTÜRK**, Mustafa, **Bilge Kul-Musa Kıssası Ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu**, OMÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Samsun 2003, c. XIV-XV.
- PALA**, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, 20. Baskı, İstanbul, 2001.

- SÂBÛNÎ**, Muhammed Ali, **Safvetu't-Tefâsîr**,(I-III), Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2006.
- SA'LEBÎ**, Ebû İshak Ahmed b. İbrahim en-Neysâbûrî, **Arâisu'l-Mecalis**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000.
- SAYI, Ali, Firavun, Hâmân ve Kârun karşısında Hz. Musa**, İz Yay. , İstanbul, 1992.
- SUYÛTÎ**, Celâleddin Abdurrahmân, **el-Leâlf'l-Mesnûa**, (I-II), Dâru'l-Marife, Beyrut, Trz.
- TİRMİZÎ**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, **Sünen**, Tah. Muhammed Nasiruddin el-Elbânî, Mektebetu'l Maârif, Riyâd, 1996.
- UYSAL, Muhittin, Tespit ve Yorum Bakımından Hızır ile İlgili Haberler**, Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya, 2000.
- YILDIRIM, Enbiyâ, Hz. Musa'nın Ölüm Meleğini Tokatlaması Rivayeti**, C.Ü.İ.F. Dergisi, Sivas 2009, c. XIII / 2.

ÖZGEÇMİŞ

Sedat ARSLAN, 1981 yılında Elazığ ili Karakoçan ilçesinde doğdu. Karakoçan İmam Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Samsun 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2002 yılında mezun oldu. 2004 yılında İmam Hatip olarak memuriyet hayatına başlamıştır. 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri Eğitim Merkezi İhtisas Kursu'nu kazanıp 2009 yılında mezun oldu. Mezun olduktan sonra Elazığ ili Arıcak İlçesinde Vaizlik görevine başlamış olup halen bu görevi ifa etmektedir. Evli ve bir kız çocuğu babasıdır.